
מדריך

למורה

קידושין

מבוא

מטרתנו הראשונה בלימוד הגמרא היא לחבב את התלמיד את התורה. בבואנו ללמד גמרא אנו נתקלים בקשיים גדולים ונמנה את העיקרים שבהם.

א. לשון הגמרא היא ארמית, שהיא שפה זרה לתלמידים.

ב. המבנה של הטקסט. בגמרא אין דירוג דידקטי מהקל לכבד בתוך הסוגיה ובין הסוגיות. כדי לפתור בעיה מסוימת או כדי להוכיח צדקת דעה מסוימת מביאה הגמרא לעיתים עניינים הרחוקים מאוד מהעניין הנידון לפנינו ועל התלמיד להתרכז תחילה בעניינים החדשים כדי להבין את הקשר בינם ובין הסוגיה הנלמדת. התלמיד אינו מבין תמיד את המבנה, הסדר והחוכמה הטמונים בסוגיית הגמרא.

ג. צורת הדף מסובכת ומרתיעה. הטקסט לא כתוב בצורה מובנת: שאלה לחוד ותשובה לחוד, פסוק מהתנ"ך בכתב שונה וכו'.

ד. החשיבה וההיגיון התלמודי אינו זהה תמיד עם מהלך המחשבה האנושי. התורה היא עניין אלוקי. ה. התלמיד אינו מוצא עניין בלימוד הגמרא. לימוד זה הינו מופשט ורחוק מעולמו. במטרה להתגבר על קשיים אלו נציע בעזרת ה' דרכים חדשות בחוברת זו.

מבנה החוברת

החוברת בנויה באופן שיטתי ומסודר. ראשית אנו בונים לתלמיד את עימוד הגמרא לפי שלבי הסוגיה כך שיקל עליו ללמוד את הגמרא בצורה מסודרת. עיין בעמוד 10 בחוברת לתלמיד כיצד עשינו את עימוד הגמרא.

לאחר מכן מטפלים אנו בתוכן הסוגיה כשכל שלב בסוגיה - שאלה, תשובה, ראייה וכו' נכתב באותיות מודגשות לפני השאלות המתייחסות אליו.

בסיום יש לתלמידים תרשים גרפי המסכם את הסוגיה. התרשים מתאר את מהלך הסוגיה לפי סידרה בגמרא. התלמידים יכולים להיעזר בתרשים תוך כדי לימוד הסוגיה ולראות באיזה שלב הם נמצאים בסוגיה בדומה למפת דרכים או בסוף הסוגיה כסיכום.

חוברת העבודה בלי ההעשרה זה מה שצריכים התלמידים לבגרות. יש סוגיות שכתבנו דברים ושאלות להעשרה. המורה יחליט מה מתאים לכיתתו.

לחוברת מספר נספחים. מומלץ להדריך את התלמידים להכין סימניות קבועות כדי שיוכלו להגיע במהירות ובקלות למילון מילים למילון מונחים וכו'.

יש מורים שמלמדים מסיכומים בלי ללמוד את הגמרא וזה ניכר בתוצאות.

לפניך דברי המפמ"ר בנושא זה :

מדברי המפמ"ר

יש ללמד את התלמידים לקרוא את הגמרא, להרגיל אותם למיומנויות השונות והמגוונות שיש בגמרא, ולהבין את הכתוב בה וברש"י. כל זאת כבסיס לעיון ולדיון בתוכן של הסוגיות. אנו שומעים על מורים ומורות המספרים לתלמידים על הדיונים בגמרא, אך התלמידים לא מעיינים ולא קוראים מהגמרא.

בשאלות שדרשו ידע תלמידים בדרך כלל ידעו, אך כשנדרשה הבנה והסקת מסקנות, הממוצע היה מעט נמוך בהשוואה לשאלות אחרות. יש להרגיל את התלמידים להעמיק מעט בתוכן הסוגיה, לדעת להשוות, להנגיד, ולהסיק מסקנות.

הכנת השיעור

הכנה של המורה : לאחר שהמורה למד את הסוגיה כדבעי ; רצוי שהוא יעבור על כל השאלות בחוברת ויענה עליהן בכתב, וכך ישים לב לקשיים שעומדים בפני התלמידים. המורה יחליט אילו שאלות יינתנו לתלמידים בכיתה, אילו שאלות יינתנו כעבודת בית, אילו שאלות אתגר יינתנו כשאלות רשות למצטיינים, אילו שאלות לא יינתנו לתלמידים וכו'. השאלות המסומנות בכוכבים מיועדות לתלמידים מצטיינים.

פתיחת השיעור

יש סוגיות שבהן רצוי שהמורה יפתח דיון עם התלמידים על העניין הנדון בסוגיה לפני לימוד הסוגיה, אנו ניתן דוגמאות לכך במהלך הסוגיה.

שילוב העבודות במהלך השיעור

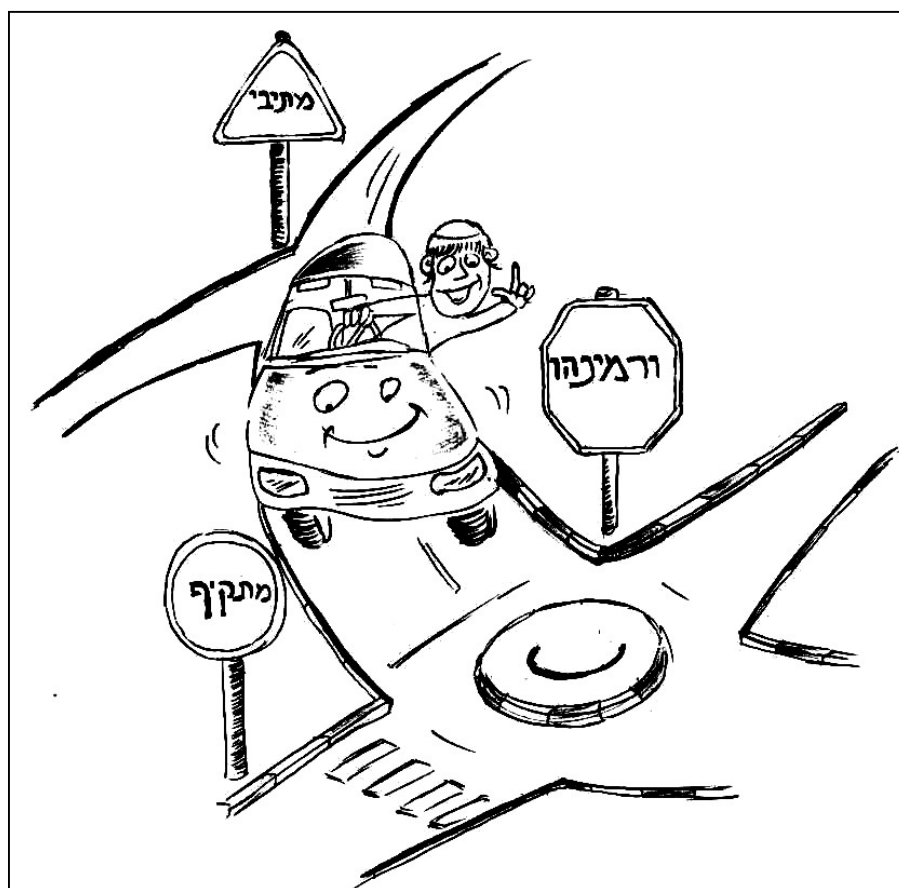
העבודות בחוברת הן חלק מתהליך הלמידה, והן מהוות נדבך חשוב בבניית השיעור. רצוי לתת בכל שיעור עבודה בכתב. עבודה כזו במהלך השיעור מגוונת מאוד את השיעור, כל תלמיד חייב לחשוב ולכתוב, ובכך אנו מפעילים את כל התלמידים. כאשר התלמידים עובדים בכיתה, מתפנה המורה לטיפול בתלמידים המתקשים. רצוי לחלק את התלמידים לחברות קבועות לפרק זמן מסוים, ולאחר פרק זמן להחליפן על פי הצורך. חשוב מאוד לבדוק את העבודות שהוכנו על ידי התלמידים, ולשתף הרבה תלמידים בקריאת התשובות.

תנאים ואמוראים

המורה ידריך את תלמידיו להבחין בין ברייתא לבין משנה, בין חומר תנאי לחומר אמוראי. רצוי להפעיל את התלמידים בסיכום על התנאים והאמוראים הנזכרים פעמים רבות בגמרא, כגון רב יוסף, אביי, רבא, רב אשי ולעודד את התלמידים להרצות על עבודתם בפני הכיתה.

מונחים תלמודיים

חשוב שהמורה יבהיר לתלמידים את חשיבות ידיעת המונחים התלמודיים. יש בגמרא מערכת כללים המסודרת בצורה שיטתית ועקבית. אין מקריות בשימוש במונחים, ולכל מונח יש תפקיד מוגדר וברור. לכן ידיעת המונחים תיתן לתלמידים כלים להתמודד עם סוגיות חדשות. המונחים תלמודיים הם התמרורים שלנו בסוגיה. אין כאן טעות. אין מדובר בשיעור בזהירות בדרכים. גם בגמרא יש תמרורים. בגמרא יש מילות מפתח, הרומזות לנו בדומה לתמרורים על מה שעומד להתרחש במהלך סוגיית הגמרא. אם נשים לב למונחים אילו, נדע באופן כללי מה שעומד להתרחש בסוגיה, ודבר זה יקל על התלמיד ויתן לו בטחון בהתמצאות בשבילי הסוגיה.

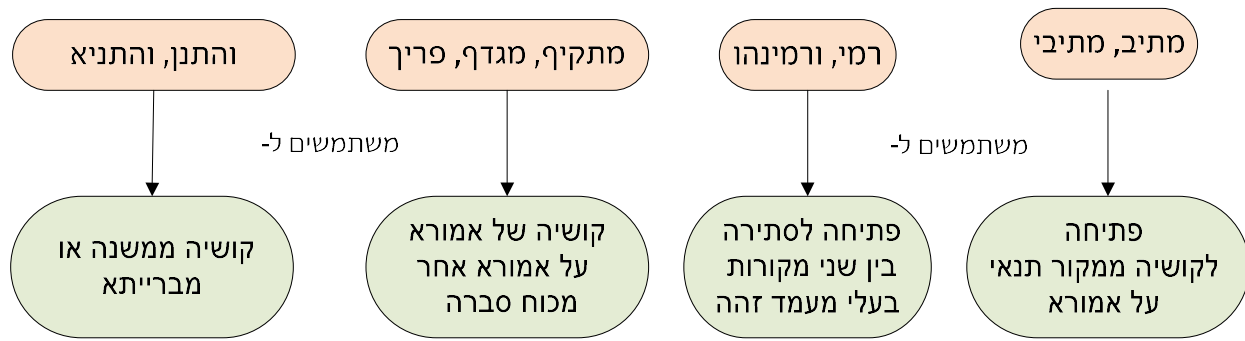

המונחים התלמודיים הם התמרורים שלך בשבילי הגמרא

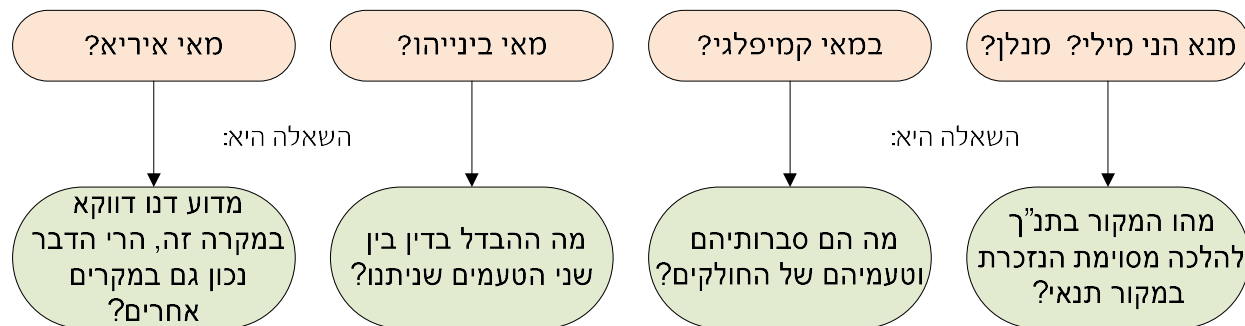
מפת הסוגיה

ישנו דבר נוסף שיעזור לך בדרכך החדשה היא מפת הסוגיה. מהלך הסוגיה מתואר ומומחש באמצעות תרשים. בכל שלב בסוגיה הנך יכול להסתכל במפה (=תרשים) (מקום התרשים יהיה בדרך כלל בסוף הסוגיה) ולראות היכן אתה נמצא.

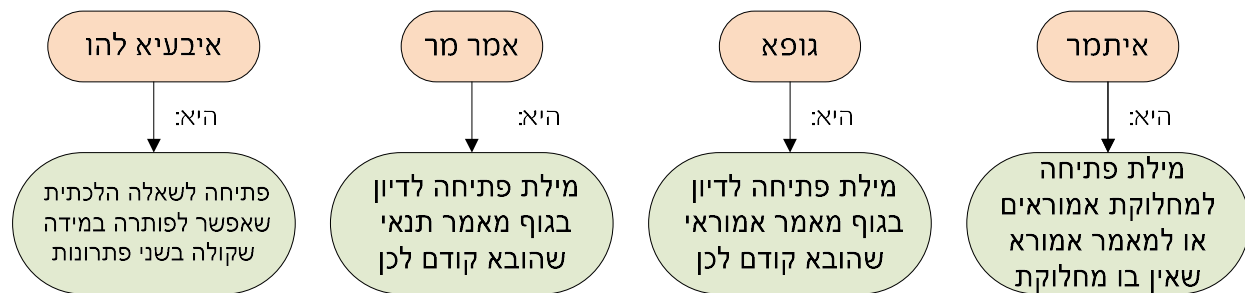
מילות פתיחה לקשיים

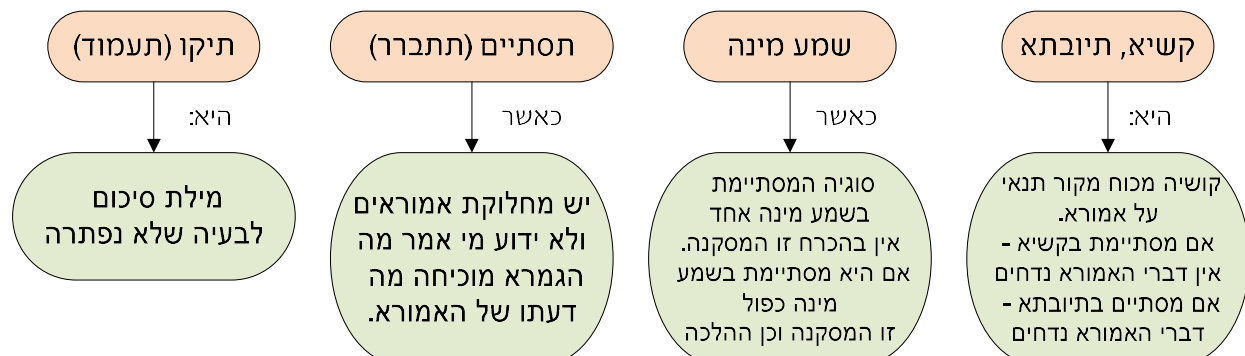
מילות פתיחה לשאלות

מילות פתיחה שונות

מילות סיום

יחידה א'

המורה ירגיל את תלמידיו לכתוב את המשנה מחדש בעימוד שונה כמו במשנה סדורה. התלמידים יכולים לעשות זאת בחדר מחשבים.

נקודות לדיון

א. מדוע אשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן?

יש שתי תשובות מקובלות:

א. הטעם של אבודרהם. לפי שהאישה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. לפיכך פטרה הבורא ממצוות עשה שהזמן גרמן כדי להיות לה שלום עם בעלה.

ב. אישה מקושרת לבורא והיא יותר רוחנית מהגבר ולכן הקשר עם הבורא נוצר ללא צורך במצוות הללו.

ב. במשנה הראשונה נמנים שני סוגי המצוות: המוטלות על האב לעשות לבן והמוטלות על הבן לעשות לאב. מדוע הקדימה המשנה את המצוות המוטלות על האב לעשות לבן?

בתחילה כתבה המשנה את המצוות המוטלות על האב לעשות לבן, **אולי כדי לרמוז שהאב חייב**

תחילה לכבד את הבן ולתת לו יחס של כבוד, כדי להקל על הבן את קיום המצווה החשובה והקשה של כיבוד הורים.

הרמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק יב כותב:

'לא תקפו פאת ראשכם'. וחיב על כל פאה ופאה. לפיכך המגלח שני צדעיו אפלו בבת אחת והתראה אחת לוקה שנים. אחד המגלח הפאות בלבד ומניח שער כל הראש ואחד המגלח כל הראש כאחד לוקה הואיל וגלח הפאות. במה דברים אמורים באיש המגלח אבל איש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סיע למגלח. והמגלח את הקטן לוקה:

ב האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה שנתאמר [\(ויקרא יט-כז\)](#) 'לא תקפו פאת ראשכם' [\(ויקרא יט-כז\)](#) 'ולא תשחית פאת זקנה' כל שישנו בבל תשחית ישנו בבל תקרי, ואשה שאינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בבל תקרי. לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורין בהקפה:

ג כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מ[\(יחזקאל כב-ל\)](#) 'בל תשחית' ו [\(משנה קידושין א-ז\)](#) 'בל תקרי' ו [\(משנה קידושין א-ז\)](#) 'בל יטמא כהן למתים'. וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקדוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקלה ושמחה שהנשים חייבות:

תשובות

1. א. מצות הבן על האב. ב. מצות האב על הבן. ג. מצות עשה שהזמן גרמא ושלא הזמן גרמא. ד. מצוות לא תעשה.
2. התלמידים אולי ישערו שהכוונה למצוות שהבן מחויב לעשות לאביו. ואז אפשר לשאול מדוע נשים פטורות. ואז התלמידים יפרשו, שהאב אחראי על מצוות הבן הואיל והוא חייב בעונשו של בן עד שהבן מחויב במצוות. המורה יבקש מהתלמיד שהציע זאת לנסות לפרש לפי זה את המשך המשנה: "אֲנָשִׁים חִיְבִין, וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת". התלמיד ימשיך: שהאם פטורה, כיוון האב חייב בעונשו של בן ולא האם.
 3. א. מצוות עשה. מצוות תפילין, מצוות ציצית, פדיון הבן, ברית מילה.
 - ב. מצוות לא תעשה. חמץ בפסח, איסור מלאכה בשבת.
 - ג. מצוות עשה שהזמן גרמן. שופר, סוכה, לולב.
 - ד. מצוות עשה שלא הזמן גרמן. מזוזה, מעקה, אבדה, צדקה.
 נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, ומבל תשחית, בל תקיף, ובל תטמא למתים. נשים חייבות במצוות לא תעשה ובמצוות עשה שלא הזמן גרמן.
4. 1. אסור לגלח את פאות הראש. מותר לקצר אותן במספריים רגילות אם הן באורך כזה שאפשר לקפל את השערה.
 2. אסור לגלח בתער את כל שטח הפנים.
 5. האיסור נאמר לבני אהרן הכהנים. המורה יכול לשאול האם לכוהנת מותר להיכנס לבית הקברות? התשובה היא: מותר לה.
6. הטבלה לפניך.

סוגי המצוות	מצוות הבן על האב	מצוות האב על הבן	מצוות עשה שהזמן גרמן	מצוות עשה שלא הזמן גרמן	מצוות לא תעשה	המצוות: "בל תקיף", "בל תשחית", "בל תטמא למתים"
נשים	פטורות	חייבות	פטורות	חייבות	חייבות	פטורות
גברים	חייבים	חייבים	חייבים	חייבים	חייבים	חייבים

יחידה ב'

הקשיים בסוגיה

א. מונחים חדשים:

1. "אילימא ... והא". 2. "הכי קאמר". 3. "תנינא, להא דתנו רבנן".
- ב. מבנה הטקסט של מדרש ההלכה חדשה לתלמידים.
- ג. נקודת המחלוקת בין תנא קמא לרבי יהודה בברייתא בקשר לחובת האב ללמד את בנו אומנות – אינה ברורה.

הצעות לטיפול בקשיים

- א. המורה ייעזר במילון מונחים בנספח. המורה יסב את תשומת לב התלמידים שבמונח "אילימא ... והא" יש שלושה שלבים. עיין בשאלה 7 בהקשר למונח "תנינא, להא דתנו רבנן".

התשובה לשאלה 7 היא שהמשנה לפי הסברו של רב יהודה באה לחזק את הברייתא וכך מסביר הריטב"א. וזו לשונו: "פירוש: השתא בהאי אוקימתא דאוקי רב יהודה למתניתין, אשכחן דתנן במתניתין מאי דתנו רבנן במתניתא, ובלאו הכי לא אשכחן לה (לברייתא) סמך במשנה, ולא היה לה (לברייתא) עיקר". הרבה מורים חושבים כמו שנראה ממהלך הגמרא שהברייתא באה לחזק את הסברו של רב יהודה למשנה.

- ב. המורה יעזר בפיסוק הגמרא בטבלה שבשאלה 2 סעיף ג.
ג. אם התלמידים יעוררו שאלה זו המורה ישבח מאוד את השואל, כי השאלה מראה על הבנת המבנה של הגמרא ויאמר שהגמרא דנה בזה בהמשך.
אם התלמידים לא יעלו על הקושי, מומלץ שהמורה יעלה את הקושי וזו הכנה טובה להמשך.
נקודה לדיון: במציאות של ימינו אילו כישורי חיים חובה על האב ללמד את בנו? שאלה 8.

התלמידים בוודאי ישיבו: נהיגה.
אפשר להוסיף שבמציאות ימינו חשוב ללמד את התלמידים חינוך פיננסי כיצד לנהל את הבית מבחינה פיננסית. נקודה נוספת לדיון: האם תעודת בגרות נכללת בכישורי חיים הכרחיים שאלה 8.
ביחידה זו מספר מונחים תלמודיים.
יש לנו ביחידה זו מדרש הלכה עיין בשאלה 4.
המורה יסב את תשומת לב התלמידים להבדל בין רבי יהודה, לרבי ולרב יהודה שהיה אמורא בבלי בדור השני לאמוראי בבלי. עיין בעמוד 12 בחוברת לתלמיד.
לשאלה 6 - אולי כדי לרמוז **שתחילה** האב חייב לכבד את בנו ולתת לו יחס של כבוד.
לשאלה 11 - הכוונה למילה "אלא" עיין במילון מונחים.
לשאלה 12 - הכוונה להשיאו אשה.
התרשים בסוף היחידה הוא מפת הסוגיה. אני מקווה שהתלמידים יעזרו במפה זו וישלימו את הנדרש.

שאלות למבחנים

1. כל מצוות הבן על האב

- א. "כל מצוות הבן על האב" - כתוב שתי אפשרויות להסבר המשנה. ציין איזו אפשרות התקבלה לבסוף.
ב. "איש אמו אביו תיראו" הרי כאן שנים" - כתוב מי הם ה"שניים", וכיצד לומדת הברייתא שמדובר ב"שניים"?
ג. הסבר כיצד הכתוב בברייתא תואם לדברי רב יהודה.
2. מדוע הכניס רבי יהודה הנשיא את משנתנו למסכת קידושין?

תשובון

1. א. 1. כל מצוות שהבן צריך לעשות לאביו.
2. כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.
האפשרות שהתקבלה: כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.
ב. "השנים הם הבן והבת שחייבים במצוות מורא אב, ולמדו זאת מהמילה "תיראו" בפסוק שהיא בלשון רבים.
ג. על פי דברי רב יהודה, המשנה מדברת על מצוות האב כלפי בנו ונשים פטורות, וגם הברייתא מדברת על חיובי האב כלפי בנו.
2. אחת החובות של האב לבנו הוא 'להשיאו אישה'.

יחידה ג'

בסוגיה זו מבררת הגמרא את מקור חובת האב למול את בנו ואת מקור פטור האם ממצווה זו.
ביחידה זו מובא תוס' ד"ה "אותו". שאלות על התוספות מובאות בעמודים 166-167 לכיתות ח-ט מומלץ

נקודה לדיון

שאלה: מדוע זכתה מצוות מילה שכל העם ישמור אותה?
התשובה: אומרים חז"ל שכל מצווה שישראל מסרו נפשם עליה נתקיימה בידם.
אברהם אבינו מסר נפשו ומל כשהיה בן 100 שנה, ועם ישראל שמר מצווה זו ונתקיימה בידם. וראה גם בהקדמה ליחידה.

נקודה מעניינת: כתוב במדרש שאברהם אבינו התייעץ עם רעיו ענר אשכול וממרא על המילה.
ממרא שנתן עצה חיובית ה' התגלה לאברהם בחלקו ה' התגלה לאברהם באלוני ממרא.
השאלה היא: אם ה' אומר לאברהם למול מה הצורך להתייעץ בדבר עם הרעים?
תשובה ששמעתי מפי הרב בורשטיין: אברהם התייעץ עם הרעים לא אם למול אלא אם לעשות בפרסום או לאסוף 10 אנשים ולא בפומבי.

הרחבה

שאלה: האם חיובו של האב למול את בנו דומה לחובת בית דין למול את הבן אלא שהאב קודם לבית דין או שחובת בית דין שונה מהותית מחובת האב?
תשובה: לפי הרמב"ם הלכות מילה ג', א, המל מברך קודם שימול: אשר קדשנו במצוותיו וצונו על המילה.
אבי הבן מברך: אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. הברכה על כניסת הבן לברית שכרת ה' עם אברהם ועם עם ישראל נאמרת רק אם אבי הבן מברך ולא אם בית דין מלין אותו.
ברכת להכניסו מסמלת ביטוי לחובות העתידיות המוטלות על האב כלפי הבן. לפי הרמב"ם, נראה שעיקר תפקידם של בית הדין הוא לדאוג שבישראל לא יהיו ערלים והדרך היא על ידי עשיית ברית מילה. האב מחויב יותר, עליו גם להכניס את הבן לברית שנכרתה עם אברהם אבינו ולחנכו למצוות.
וכן כתוב בהגהות מימוניות, הלכות מילה ג', ג: שלא נתקנה ברכה זו אלא לאבי הבן מפני תוספת מצווה המוטלת עליו יותר מעל שאר ישראל.
לפי הגאונים, אם האב לא נמצא גם אחרים מברכים להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. לפי הגאונים, אין הבדל מהותי בין האב לבין בית הדין וגם הציבור באמצעות בית הדין חייב ללמדו תורה ולחנכו.

העמקה

מדוע צריכה הגמרא להביא פסוק לפי רבנו ניסים הר"ן המובא לפניך.
"וסלקא דעתך אמינא שפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא נאמר דווקא במצוות דגופייהו כגון תפילין... אבל מצוות שהן לא שייכא בהו כמו מילה אימא (נאמר) לחייבו כמו שבית דין מחייבים למול, קא משמע לן שהן פטורות בגלל הפסוק".
לולא המיעוט בפסוק הייתי חושב שלא נפטרו הנשים אלא ממצוות שהן עושות בגופן, כגון תפילין, אבל מצוות מילה שהן עושות באחרים ואינן שייכות בהן, יתכן והן חייבות בה, כשם שבית דין חייבים למול, משמיע לנו הפסוק שהן פטורות.

לשאלות:

- לשאלה 3 - א. על האב. ב. על בית הדין. ג. על עצמו.
- ב. סדר הקדימויות לפי הסדר שכתבנו.
- לשאלה 4 - א. חובת האב למול את בנו. ב. חובת בית הדין למול את הבן שאביו לא מל אותו. ג. חובת הבן למול את עצמו כשיגדיל.
- לשאלה 5 - השאלה: והיא מנלן דלא מחייבא?
כתוב "כאשר צוה אותו אלהים" אותו ולא אותה.

-
- לשאלה 6 - שאלת הגמרא היא מנין שאין האישה חייבת במילת בנה גם בדורות הבאים. לומדים מבראשית י"ז, ט שהאב חייב במילת בנו בכל הדורות.
- לשאלה 8 - א. להבדיל את ישראל משאר העמים בצורת גופם.
ב. כי הקב"ה רצה שאנחנו נהיה שותפים בבריאה.

שאלות למבחן

1. מצוות ברית מילה

- א) שמעון נולד למשפחה לא דתית וכשבגר לאחר 13 שנה ויום אחד חזר בתשובה. הוא הבין שעליו לעבור ברית מילה אך אבא שלו, המנהל אורח חיים חילוני, לא מעוניין בכך שהבן שלו יעבור ניתוח "סתם". האם שמעון חייב בברית מילה במצב זה? הוכח מן הפסוקים.
- ב) אמא של שמעון סיפרה לו שכשהוא נולד היא דווקא רצתה לעשות לו ברית מילה מסיבות מסורתיות אך אביו התנגד. עד היום היא מרגישה לא בסדר שלא קיימה את המצווה היחידה הזו. כיצד יוכל שמעון להרגיע אותה. הוכיח מן הפסוקים.

ליחידה ד'

פתיחת השיעור

המורה יסביר מה זה פדיון בכור ומדוע עושים פדיון בכור.

בן הבכור שנולד יש קדושה מיוחדת. לפיכך, כאשר נולד בן בכור יש לערוך טקס מיוחד במהלכו פודים את התינוק, באמצעות תשלום של חמישה שקלים לכוהן. מדוע צריכים לפדות את הבכורות? הציווי לפדות את הבנים הבכורים מופיע בתורה. מתחילת הבריאה, היו הבכורות מיועדים לשמש בבית המקדש ככוהנים המשרתים את האלוקים. המדרש מספר כי המכירה המפורסמת במהלכה מכר עשיו לאחיו הצעיר יעקב את הבכורה, נעשתה לאחר שעשיו הבין כי הבכורה הכרוכה בעבודה בבית המקדש עלולה להביא עמה גם סכנות במקרה והעבודה לא מתבצעת כראוי. הציווי האלוקי לקדש את הבכורות כהכנה לכהונה מופיע בספר שמות, זמן קצר לאחר תיאור מכת בכורות במהלכה נהרגו כל בכורות מצרים. כל הבכורות נהרגו מלבד הבכורים שבעם ישראל, ולפיכך בורא העולם ציווה לקדש את הבכורות ככוהנים. אך משהו השתבש. בחטא העגל עם ישראל כולו עבד אלילים – כולל הבכורות. רק שבט אחד לא השתתף בחגיגה הפגנית: שבט לוי. כעונש על כך ניטלה הכהונה מן הבכורות וניתנה ללויים. הכהונה ניטלה אך הקדושה נותרה; ולאמיתו של דבר על הבכור לשרת בבית המקדש. כדי לשחרר אותו מחובתו זו אנו עורכים טקס פדיון הבן. הפסוק בספר במדבר (יח, יד-טז) מתאר כיצד יש לערוך את הפדיון: "אך פדה תפדה את בכור האדם... ופדויו מן חודש תפדה בערך כסף חמשת שקלים." מי חייב ומי לא חייב בפדיון הבן בפדיון הבן חייבים רק בנים שנולדו ראשונים – לפני כל ילד אחר – לאימם. התורה מגדירה כי רק הבנים ש'פתחו את רחם אמם' חייבים בפדיון הבן. לפיכך, ילד שנולד לאחר לידת עובר מת, פטור מפדיון הבן. ילד שנולד לאחר הפלה בתוך ארבעים יום מההתעברות חייב בפדיון הבן; אם ההפלה אירעה לאחר-מכן, יש להתייעץ עם רב כיצד לנהוג. אם האב או האם כוהנים או לויים, הבן פטור מפדיון הבן. תינוקות שנולדו בניתוח קיסרי, או תינוקות שנולדו לאחר ניתוח קיסרי (אפילו בלידה טבעית), פטורים מפדיון הבן. בלידת תאומים טבעית, הבן שנולד ראשון חייב בפדיון. אם הבת יצאה ראשונה, הבן פטור מפדיון הבן. מתי עורכים פדיון הבן את הפדיון יש לערוך לילד מגיל חודש ומעלה. משמעות הדברים היא שהפדיון נערך 31 יום לאחר הלידה, כשמלאו לו שלושים יום.

נקודה לדיון

נשאלתי אודות חייל צה"ל שנהרג במלחמת יום הכיפורים בשנת תשל"ד, והניח אשתו מעוברת, ואחר כך ילדה בן בכור, האם רשאים בית דין לפדותו בברכה מדין זכין לאדם שלא בפניו. המורה יסביר לתלמידים את המושג זכין לאדם שלא בפניו **מסקנתו של הרב עובדיה:** אין לבית דין לפדות יתום בכור שאין לו אב, ולא הוי בכלל זכין לאדם שלא בפניו, דניחא ליה טפי לקיים מצוות הפדיון כשיגדיל, וכשיגדל ויהיה בר מצווה יפדה את עצמו ויברך על פדיון בכור. **זכין לאדם שלא בפניו –** דבר שהוא זכות לאדם ניתן להקנות לו, או לבצע עבורו, גם שלא בידיעתו, מתוך הנחה שכיוון שהדבר לטובתו, הרי נוח לו שיעשה אדם אחר את הפעולה עבורו, והרי זה כממנה שליח בפירוש שאז פועל השליח עבור המשלח.

הקשיים בסוגיה

א. מונחים ומושגים חדשים

1. היקש.

2. פדיון הבן.

ב. קושי בהבנת הטקסט

ההיקש של הגמרא "תיפדה תפדה" - לא ברור לתלמידים.

הצעות לטיפול בקשיים

א.1. עיין במבוא בעמוד 20.

2. בעמוד 29 מובא טקס פדיון הבן. רצוי להסביר כיצד עושים את הפדיון.

ב. עיין במבוא בעמוד 20.

תשובות

לשאלה 3 - 1. המצב הרגיל שהאב פודה. אם האב לא פדה מתחייב הבן לפדות את עצמו.

5. א. הטבלה לפניכם.

סדר	חיוב מילה	חיוב פדיון
1. אב	חייב	חייב
2. בית דין	חייב	לא חייב
3. הבן עצמו לכשיגדל	חייב	חייב

ב. בפדיון הבן צריך לשלם חמשה סלעים לכהן וכנראה שאי אפשר לדרוש זאת מבית הדין.

6. לפי רש"י מצוות פדיון הבן היא מצוות עשה שאין הזמן גרמא כיון שמיום השלושים והלאה יש חיוב לפדות את הבן.

הרחבה

לפי ספר החינוך, האב חייב לפדות את בנו אפילו לאחר שהגדיל. ספר החינוך מציין מקור קידושין דף כט, א ואינו מסביר.

ספר החינוך מצוה שצב

משרשי המצוה כתבתי מה שידעתי בסדר בא אל פרעה עשה ו' [מצוה י"ח]. מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [בכורות מ"ט ע"א] שמצות הפדיון הוא משיש לו שלשים יום ומעלה שיצא מכלל נפל, שנאמר [במדבר י"ח, ט"ז], ופדיוו מבן חדש תפדה. ומצוה זו מוטלת על האב, עבר האב ולא רצה לפדותו מצוה על הבן לפדות עצמו משיגדל.

המנחת חינוך מסביר את ראייתו של ספר החינוך. כתוב במשנה שהאב חייב להשיאו אישה וזה בוודאי מדובר בבן גדול וכך גם לפדותו מדובר בבן גדול.

לדעת ספר החינוך החובה על האבא היא מעיקר המצווה ולא בשל העובדה שהבן קטן ואינו יכול לפדות עצמו, ולכן גם כשהבן גדל, והצטרף אף הוא לעשיית המצווה, מוטלת החובה בעיקרה על האב, וראייתו מהפסוק "כֹּל בְּכוֹר בְּנִיךָ תַּפְדֶּה" (שמות ל"ד, כ) מכאן שהחובה מוטלת על האב. (לעניין מילה כותב הרמב"ם בפירוש המשנה לשבת פרק י"ט משנה ו':

וכשיגדל הילד ויגיע לזמן חיוב המצוות נפטר כל אדם ממילתו, ונתחייב הוא למול עצמו מיד).

הריב"ש (רבי יצחק בר ששת) חולק על ספר החינוך. לדעת הריב"ש החיוב מוטל על הבן, אך מאחר והוא קטן לא ניתן לדרוש ממנו לפדות את עצמו, ולכן אין מצווה על הבן בקטנותו, אך משגדל, פקעה המצווה מהאבא ועברה לבן.

לפנינו שתי שיטות, על מי מוטלת המצווה. לפי ספר החינוך, עיקר המצווה היא על האבא, וכשהבן גדל, אף הוא מצטרף לחובת המצווה ויכול לפדות עצמו, אך החובה העיקרית היא על האב. ואילו לפי הריב"ש, עקרונית חובת המצווה היא על הבן, אלא שבעוד שהוא קטן הוטל על האב לפדותו. משגדל הבן פקעה חובת האב, ורק הבן מצווה.

שאלות למבחן

1. מצוות פדיון הבן

א. לראובן נולד בן בכור. לראובן נודע שאביו לא פדה אותו.

(1) לדעת ר' יהודה את מי יפדה ראובן ראשון, את עצמו או את בנו? נמק.

(2) לפי דברי יר' ירמיה, באיזה מקרה יהיה הדין מוסכם על הכל, מה יהיה הדין ומה טעמו?
ב. "פדיון הבן דלאו מצוות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות". מדוע מצוות פדיון הבן נחשבת
למצוות עשה שאין הזמן גרמא?

1. א. 1. לדעת ר' יהודה על ראובן לפדות קודם את בנו. מאחר שמצות הפדיון של ראובן אינה מוטלת עליו אלא על אביו, ולעומת זאת מצות פדיון בנו מוטלת עליו.
2. המקרה: כשנכסי ראובן הם 5 סלעים בלבד. הדין המוסכם הוא: על ראובן לפדות קודם את עצמו. הטעם: עדיף שאדם יקיים מצוה שמוטלת על גופו שלו עצמו, על פני מצווה שהוא צריך לקיים בגופו של מישהו אחר.
- ב. המצווה חלה לאחר שמלאו שלושים יום לבן שהוא בכור לאמו. מאז ואילך אין למצווה הפסק ויכול לפדות כל ימי חייו. לכן מצוות פדיון הבן נחשבת למצוות עשה שאין הזמן גרמא.

יחידה ה'

הקושי בסוגיה

סוגיה זו מורכבת מהרבה מושגים חדשים.

הצעת טיפול בקושי

הסברנו את המושגים בעמוד 23.

המחשה באמצעות הצגה

המורה יחלק תפקידים: ראובן, שמעון, לוי, שופט. בעלי התפקידים צריכים להכין את הטכסט כתוב ולהראות למורה. המורה יתקן במידה וצריך. התלמידים יציגו את התפקידים והשופט ינמק. התלמידים יקלטו ויפנימו את החומר באמצעות הצגה בצורה טובה, וכן תיווצר חוויה אצל הילדים ויציאה מהשגרה.

אקטואליה: זוג שרוצה לקחת משכנתא לדירה משעבד את הדירה לבנק עד סיום ההלוואה וזו משכנתא.

אם הלווה לא משלם את ההלוואה לבנק הבנק יכול לקחת את הדירה.

טאבו - רישום זכויות במקרקעין. הרישום בשיטה הנהוגה היום הקונה מבטיח באופן מוחלט את הזכויות בקרקע ומבטיח בעלות מוחלטת על המקרקעין שכוללת בתוכה:

- אישור בעלות על החלקה בפנקס הרישום.
- רישום כל פרטי החלקה שמשורטטים על מפה שמתארת גם את גבולות החלקה.
- בשיטה זו המקרקעין ממוספר על ידי מספר גוש ומספר חלקה.
- לפני רכישת מקרקעין יש אפשרות לוודא בצורה מדוקדקת את כל פרטי המקרקעין, (בעלי המקרקעין, גבולות, שטח). עיין בשאלה 4 הממחישה לתלמיד מה הכוונה שעבוד.

הסבר המחלוקת אם מלווה הכתובה בתורה בשטר דמי או לא

מי שסובר שהיא לא ככתובה בשטר סובר שכיוון שלמלווה הכתובה בתורה אין קול, ולכן כמו שבמלווה על פה תיקנו חכמים שלא יגבה מלקוחות משום הפסד לקוחות, שלא יכלו להיזהר, כך גם במלווה הכתובה בתורה תיקנו חכמים שלא יגבו מלקוחות משום שלא יפסידו כיוון שלא יכול להיזהר.

מי שסובר שהיא ככתובה בשטר סובר שדווקא במלווה על פה תיקנו חכמים שאינו גובה מלקוחות כיוון שההלוואה היא מצויה בכל יום ולכן חכמים רצו שהלקוחות לא יפסידו, אבל מלווה הכתובה בתורה היא לא שכיחה כל כך, ואפילו שיגבו מהלקוחות זה לא שכיח שאין לו נכסים בני חורין, ולכן לא תיקנו חכמים שאינו גובה מלקוחות.

הסבר אחר: דווקא במלווה על פה תיקנו חכמים שלא יגבה ממשועבדים כיוון שהלווה יכול היה לעשות שטר, והוא פשע ולכן יפסיד, אבל במלווה הכתובה בתורה שלא שייך שיעשה שטר, לא תיקנו שלא יגבה ממשועבדים.

לשאלה 4: צריך להסביר לתלמידים שאם חכם מופיע במשנה או בברייתא הוא תנא ואם הוא מוזכר רק בגמרא הוא אמורא. כמו כן לשים לב לתואר: רב הוא אמורא בבלי. רבי הוא תנא או אם הוא מוזכר בגמרא הוא אמורא ארץ ישראל.

רבי ירמיה היה אמורא מארץ ישראל.

לפי תוארו הוא יכול היה להיות או תנא או אמורא מארץ ישראל. כיוון שהוא לא מובא בברייתא, לכן הוא לא תנא אלא אמורא מארץ ישראל. כיוון שהוא לא תנא הוא אינו יכול לחלוק על הברייתא אלא לפרש אותה.

לפניך ביוגרפיה של רבי ירמיה

רבי ירמיה - מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי. נולד בבבל ועלה לארץ ישראל בצעירותו, ובהיותו בבבל עדיין: "לא ידע מאי קאמרי רבנן" (כתובות ע"ה ע"א). זכה לקבל מר' יוחנן (שבת ס"ג ע"ב רש"י), אך רבו המובהק היה רבי זירא, שקראו "בני" (מו"ק ד' ע"א). כן היה תלמידם של ר' אבהו (ב"מ ט"ז ע"ב) ור' אבא (יומא פ"ז ע"א). היה מראשי חכמי ארץ ישראל, ובכל מקום בש"ס שאמרו: "אמרי במערבא", הכוונה לר' ירמיה (סנהדרין י"ז ע"ב). על חכמי בבל אמר: "בבלאי טפשאי". (פסחים ל"ד ע"ב). על תלמוד בבלי קרא: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (סנהדרין כ"ד ע"א). רבא אמר עליו שהוא שקול כנגד שנים מחכמי בבל (כתובות ע"ה ע"א). גדולי האמוראים בארץ ישראל בדור שלאחריו קיבלו ממנו: ר' יונה (ירוש', מגילה פ"ד ה"ה) ור' יוסי (ירוש', ברכות פ"א ה"ב) ורבים אחרים. לפני מותו ציווה להלבישו תכריכים לבנים, ולתת נעליו ברגליו, ומקלו בידו, ולהשכיבו על צדו, שאם יבוא משיח יהיה מוכן (ירוש', כלאים פ"ט ה"ג).

שאלות למבחן

1. פדיון הבן

- א. מה דינו המיוחד של הלוואה שכתובה בשטר? מה ההבדל בין הלוואה כזו לבין הלוואה שלא כתובה בשטר? אין להתייחס לפדיון הבן בתשובה זו, רק למושג המדובר.
- ב. הסבר את המשפט של רב יהודה: "מלווה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דמיא" ביחס לפדיון הבן.

תשובות

- א. הלוואה שכתובה בשטר יש לה כוח מיוחד במקרה שבו אדם שלוה כסף, ובעת ההלוואה הייתה לו קרקע. הקרקע הזה משועבד להחזר החוב, שאם לא ימצא את הכסף להחזיר עד זמן הפירעון יהיה עליו לתת את הקרקע. אם הלווה מכר את הקרקע לפני זמן הפירעון, ואז לא היה לו כסף להחזיר, הקרקע שמכר שייך למלווה. מותר למלווה ללכת ולדרוש את הקרקע מהקונים לצורך החזר החוב. בהלוואה שלא כתובה בשטר, לא יוכל המלווה לדרוש את הקרקע מן הקונים, וההפסד הוא שלו.
- ב. רב יהודה טוען שמצווה בתורה היא כמו חוב שיש לאדם שכתוב בשטר, כך שאם יש לאדם "חוב" לכהן מכיוון שלא פדה את עצמו, אם היה לו קרקע שמכר – יהיה מותר לכהן ללכת ולדרוש את הקרקע מן הקונים.

יחידה ו'

ספר הקדימות בפדיון בנו ועלייה לרגל

בברייטא מובאים מחלוקת בין תנא קמא לרבי יהודה.
הטעם של רבי יהודה אינו מובא בברייטא והטעם של תנא קמא מובא בברייטא.

לשאלה 3

מצווה עוברת היא מצווה שזמנה עובר. עלייה לרגל היא מצווה עוברת כיון שלאחר שעבר הרגל אי אפשר לקיים את המצווה. פדיון הבן אפשר לקיים כל החיים.
דוגמאות נוספות למצווה עוברת: קבורת המת, הלוויית המת, ביקור חולים.
דוגמאות נוספות למצווה עוברת וגם למצווה שהזמן גרמא: ארבעת המינים, ישיבה בסוכה, מצוות תקיעה בשופר. אכילת מצה בערב פסח.

תשובה לשאלה 4:

- א. לפי תנא קמא (חכמים), יקדים את ארבעת המינים שהיא מצווה עוברת. בפדיון הבן ועלייה לרגל חולקים חכמים כיוון יש פסוק, אבל אם אין פסוק מצווה עוברת קודמת.
ב. לפי רבי יהודה, יקדים את ארבעת המינים שהיא מצווה עוברת.

לשאלה 9

- א. האב אינו חייב במצוות פדיון הבן, כיון שהבן שנולד הוא לא פטר רחם.
ב. האב חייב במצוות פדיון הבן כיון ששמעון הוא פטר רחם.
ג. ראובן יקבל פי שניים בנחלה כי הוא ראשית אונו.

לשאלה 10

- א. חייב לפדות את כולם כי כל אחד הוא פטר רחם.
ב. הבן שהוא בכור לאב יקבל פי שניים בנחלה.

למובאה בעמוד 32

חשוב להמחיש לתלמידים את המונחים התלמודיים באמצעות דוגמאות מהחיים. דוגמא להמחשה הם המונחים: פשיטא, לא צריכא, מהו דתימא, קמ"ל באמצעות הדוגמא הבאה:

הארה

- לקושיה פשיטא ולתירוץ יש מבנה קבוע, הכולל בדרך כלל את השלבים הבאים:
א. **הקושיה פשיטא** - העניין פשוט וברור, ואינו צריך להיכתב במקור התנאי (משנה או ברייתא).
ב. תירוץ הכולל שלושה שלבים:
1. **"לא צריכא..."** - אין הדין נצרך במשנה או בברייטא, אלא למקרה הבא (כלומר מדובר במקרה מיוחד).
2. **מהו דתימא** - אילו לא היה כתוב הדין במשנה, היינו יכולים לחשוב שבמקרה המיוחד יהיה הדין שונה.
3. **קא משמע לן (קמ"ל)** - המשנה או הברייטא משמיעה לנו את הדין שנראה לכאורה פשוט, כדי שלא נטעה לחשוב שהוא אינו חל על המקרה המיוחד.
נדגים את ארבעת השלבים באמצעות דוגמא, הלקוחה מהווי חיינו.
בלוח מודעות של בית הספר היה כתוב:

הלימודים בשנה זו מסתיימים ביום האחרון של חודש סיון כבכל

שנה.

פשיטא! שאל ראובן את חברו העניין פשוט וברור, ואינו צריך להיכתב.

ענה לו שמעון: (מדובר במקרה מיוחד). לא נצרכה (לא צריכא) המודעה, אלא לשנה זו, שהיו בה הרבה שביתות מורים מהו דתימא - אילו לא נכתבה המודעה, היינו יכולים לחשוב, שבשנה זו יאריכו את שנת הלימודים, כדי להשלים את החומר שהוחסר בימי השביתות. קא משמע לן – הנהלת בית הספר הודיעה לנו, שלמרות השביתות יסתיימו הלימודים במועד הרגיל.

לוח מודעות

העמקה והרחבה

שאלה לדיון

שאלת יעבץ שואל: מה הדין באדם שנותן לו השר רשות לצאת יום אחד מבית האסורים - איזה יום יבחר? האם יבחר ביום הראשון שיזדמן לידו ויקיים את מצוות היום, או שמא יבחר לצאת ביום הראשון של ראש השנה ויקיים את מצוות היום, או שמא יבחר ביום הכיפורים? **הוכח מהסוגיה.**

התשובה: מהסוגיה רואים שצריך להעדיף מצווה עוברת. ולכן יצא ביום הראשון שיבוא לידו ויקיים את מצוות היום.

שאלת מבחן

1. פדיון הבן

- א. מה הדין שלומדים מן הפסוק בשמות פרק לד "כל בכור בְּנִיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנֵי רִיקָם"?
- ב. הסבר את הביטוי "מצווה עוברת". וכיצד ביטוי זה מציג דעה הפוכה לפסוק הנ"ל?
2. אדם שיש לו חמישה בנים מחמש נשים –
- א. כתוב את הפסוק שממנו למדו חכמים שאדם זה חייב לפדות את כל בניו. והסבר את הלימוד.
- ב. מי מבין הבנים הוא "הבכור לנחלה"? הוכח את דבריך מפסוק.

תשובה

1. א. לומדים מסדר המצוות בפסוק שאם הוא צריך לקיים פדיון הבן וגם עליה לרגל אך אין לו אפשרות לעשות את שניהם, שקודם יפדה ואחר כך יעלה לרגל.
- ב. מצווה עוברת היא מצווה שתעבור לאחר זמן מסוים ואז כבר לא תהיה אפשרות לקיימה. יש דעה שיש להקדים את מצוות עליה לרגל ולא את פדיון הבן מכיוון שמצוות עליה לרגל תעבור ואילו פדיון הבן אפשר לקיימה תמיד.
2. א. הפסוק הוא (שמות ל"ד, כ) כל בכור בְּנִיךָ תִּפְדֶּה וכן מהפסוק (שמות י"ג, ב) קִדַּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנִי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא. מפסוקים אלו אני לומד שצריך אדם לפדות את כל בכוריו מכל נשיו. אם לנשים אלו הייתה לידה ראשונה פתחו את הרחם.
- ב. הבכור לנחלה הוא הבכור הראשון ראשית אונו. הפסוק (דברים כא, יז) כִּי הוּא רִאשִׁית אֲנוֹ לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכֹרָה.

שאלה נוספת

1. היו לפניו שתי המצוות לפדות את בנו ולעלות לרגל – איזו מן המצוות קודמת לאחרת? כתוב את שתי הדעות ובאר את הנימוק של כל אחת משתי הדעות.

יחידה ז

הצעת פתיחה לשיעור

- אבא של מוטי, רציתי לומר לך שבזמן האחרון, מוטי אינו לומד כלום, **לא** מקשיב בשיעורים לא מכין שיעורי בית, ובכלל לא תלמיד.

- תשמע אדוני המורה. אני לא מספר לך את הבעיות שיש לי בעבודה ואני פותר אותם לבד, כך גם אתה תפתור את הבעיות שיש לך בעבודה עם מוטי לבד.

- מה זאת אומרת? זה הבן שלך! לא מעניין אותך לדעת מה קורה איתו, מה עובר עליו.

- תשמע, אני לא מבין בדברים האלה כלום. בשביל זה יש מחנכים ובשביל זה אני משלם שכר לימוד ואתה מקבל משכורת, ולכן תפסיק לבלבל לי את המוח. מוטי הוא תלמיד שלך, ובשביל זה למדת להיות מורה ומחנך.

המורה ייתן לשני תלמידים לשחק את שני התפקידים. התלמידים ישנו את התפקידים מראש והתלמידים יחוו דעה מי מהם צודק וינמקו את דעתם.

המורה יבקש מהתלמידים להביע דעתם ולנמק.

לעניין הצעת הפתיחה לשיעור

האב לא יכול להתנער מאחריות כלפי הבן ולהשליך את הכל על האב. האב הוא שמחויב לחנך את הבן והמורה הוא רק השליח.

שאלה לדיון

האם האבות בימינו מקיימים את מצוות לימוד התורה לבנים?

האב מקיים את מצוות לימוד תורה בכך שהוא ממנה את המורים לשליחיו. ושלוחו של אדם כמותו.

שאלה נוספת בעקבות השאלה הראשונה

האם למלמדי תורה מותר לשבות?

לפניך מחלוקת בין גדולי העולם בעניין זה

לפניך דברי הרב חיים דוד הלוי בעניין זה.

הרב חיים דוד הלוי, שו"ת עשה לך רב, חלק ה' סימן כ"ג

חיוב לימוד תורה מוטל על ההורים. ואילו המורים תמורת שכר המשולם להם, אם על ידי ההורים, או גוף ציבורי אחר הבא במקומם, מקבלים עליהם את התפקיד ללמד את ילדי ישראל תורה, כשלוחם של ההורים. מעתה, כל זמן ששכרם של המורים משולם לשביעות רצונם, שליחותם קיימת וחובתם בעינה, אך למן הרגע שבו הגיעו למסקנה שאין שכרם מספיק, הרי שפקעה מאותה שעה שליחותם שהיתה מבוססת על תשלום שכרם. ולכן! כל חומרת ביטול תורה חלה מאותה שעה על ההורים, וחובתם היא להתפנות מעיסוקיהם וללמד את בניהם תורה.

אך מכאן מתברר בפשיטות, שההיתר למורים הוא לשבות אף מלימודי קדש, אך לא להשבת. ובשעה שההורים עצמם או כל אדם אחר יבואו ללמד את ילדי ישראל תורה, אסור למורים למנעם מכך, דבר שמותר להם כמובן לגבי לימודי חול וכדין כל שביתה אחרת.

לפי הרב הלוי, חובת לימוד תורה מוטלת ההורים; מורים המלמדים מקצועות קודש רשאים לשבות

שביתה של מורים למקצועות קודש ולמקצועות חול

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן מח

שאלה: האם מותר מצד ההלכה למורים של בתי הספר להשתמש בנשק השביתה לשם העלאת שכרם? תשובה: שנינו בתוספתא בבא מציעא (פרק יא הלכה יב), והובאה במסכת בבא בתרא (ח ע"ב): "רשאים בני העיר להתנות על המידות ועל השערים ועל שכר הפועלים, ולהסיע על קיצתן". ופירש רש"י, "להסיע על קיצתן", לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה.

וכן פסקו הרמב"ם (הלכות מתנות עניים ט, ז), והטור והשולחן ערוך (חושן משפט סימן רלא סעיף כ"ח)... שכל שהובררו טובי העיר להנהיג הצבור, ולתקן תקנות, ואפילו יחיד שהוברר, מה שעשה עשוי לתקנת הקהל, כי "יפתח בדורו כשמואל בדורו" (ראש השנה כה ע"ב). וכן פסק הרמ"א (בחושן משפט סימן ב), שבכל כיוצא בזה הולכים אחר מנהג העיר, ואפילו בדבר שיש בו הפסד לזה וריווח לזה... ולפי זה נראה שרשאים מנהיגי האיגודים המקצועיים לאחוז בנשק השביתה לשם תוספת שכר, או להקלת תנאי עבודה וכדומה, וכפי שנוהגים כיום...

אולם כל זה כשהדבר נוגע לענין של ממון בלבד, אבל השבתת תלמוד תורה לשם העלאת שכר במציאות של היום, נראה שהדבר אסור מצד ההלכה. כי הנה במסכת בבא בתרא (כא ע"א):

אמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב, ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל. שבתחילה מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה, שנאמר: 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם', התקינו שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות בירושלים, שנאמר: 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'. ועדיין מי שיש לו אב היה מעלה אותו לירושלים ומלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולא היה למד. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר.

וכן פסק הרמב"ם (בפרק ב מהלכות תלמוד תורה הלכה א), וזו לשונו:

מושיבים מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן, מחרימים את אנשי העיר עד שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמה סעיף ז). והמקור לזה במסכת שבת (קט ע"ב):

אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא על שביטלו בה תינוקות של בית רבן. אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, שהוא הבל שאין בו חטא. ואין מבטלים תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש.

ואם כן השביתה בבתי הספר שיש בה ביטול תורה לתלמידים, הוא חטא גדול. שאפילו אם נניח שהמורים צודקים בתביעות שכר שלהם, שאין משכורתם מבטאת את המאמץ והיגיעה שלהם, הרי סוף סוף אין השביתה חלילה על פת לחם, ואין כל הצדקה להפקיר את אלפי ילדי ישראל לחסדי הרחוב ולבטלם מתלמוד תורה, בגלל הטבת שכר ושיפור תנאי העבודה. ובאמת שהדבר ידוע שלאחר שביתה כזאת, גם כשיחזרו התלמידים לספסל הלימודים לא יוכלו לתת לבם ודעתם לתלמודם כראוי, לאחר שהתנתקו מן התורה זמן מסוים, וכמו שאמרו חז"ל בירושלמי ברכות (ט, ה): "יום תעזבני, יומיים אעזבך". והוי פסידא דלא הדרא [=הפסד שלא חוזר] (בבא מציעא קט ע"א)...

ובפרט שלפי הנראה שביתה כזאת אינה ליום או יומיים, אלא עלולה להימשך זמן רב, ואחריתה מי ישורנה. וביטול הלימודים זמן ארוך, יביא בהכרח את התלמידים להתדרדרות מוסרית לרבבות ילדי ישראל, במיוחד בימים אלה שהאווירה ברחוב מורעלת, ומה יעשה אותו הבן שלא יחטא.

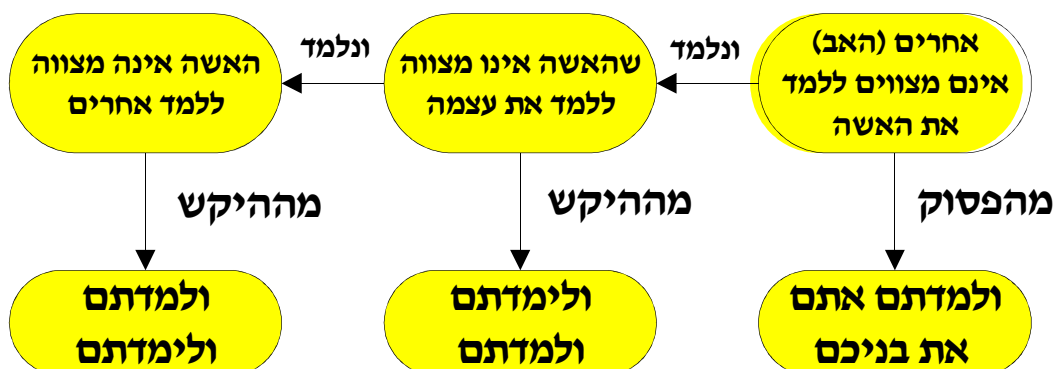
וכן ראיתי להגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חלק חושן משפט סימן נט), שכתב: "...שאסור למורים מצד הדין לשבות כדי להעלות שכרם, שהרי אסור לאדם לחטוא בשביל להרוויח ממון ולהיטיב את מצב פרנסתו".

ורק אם באמת אין לו למורה כדי מחייתו, וקשה עליו ללמד את התלמידים ביישוב הדעת, ויש אומדנא ברורה שאם ישבות יום או יומיים יוסיפו לו על שכרו, אולי יש מקום להתיר לו לשבות, משום "עת לעשות לה" הפרו תורתך" (תהילים קיט, קכו), שעל ידי כך יועיל שיוכל ללמד אחר כך כהוגן מבלי לדאוג על מקור נוסף לפרנסה. ומכל מקום גם בזה צריך יישוב הדעת גדול לאמוד הענין היטב ולשקול בפלס כל הפרטים הנוגעים לזה. וצריך להתרחק מזה עד כמה שאפשר. עד כאן תורף דבריו.

ולפי זה במציאות של היום אין מקום להתיר למורים לשבות מללמד תורה לילדי ישראל שהם תינוקות של בית רבן. דע שאף על פי שעיקר מצות תלמוד תורה מוטלת על אבות התלמידים, מכל מקום המורים שיודעים ללמד תורה לתינוקות של בית רבן, ונעשו מומחים במקצוע לימוד התורה, גם עליהם מוטלת החובה ללמד את ילדי ישראל תורה, וכמו שפסק הרמב"ם (בפרק א' מהלכות תלמוד תורה הלכה ב') וזו לשונו: "כשם שחייב אדם ללמד את בנו תורה, כן חייב ללמד את בן בנו, שנאמר 'והודעתם לבניך ולבני בניך', ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים תורה אף על פי שאינם בניו, שנאמר 'ושננתם לבניך', מפי השמועה למדו 'בניך' - אלו תלמידים, שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר: 'ויצאו בני הנביאים'. עד כאן.

וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (חלק יורה דעה סימן רמ"ה סעיף ג'). והרי הדבר ברור שאם שובתים המורים, התלמידים מתבטלים מתלמוד תורה, וכאשר הנסיון הורה כמה פעמים, וכן בימי החופש הגדול שבכל שנה בימי הקיץ רובם ככולם מתבטלים מתלמוד תורה, ואין האבות מחזיקים אותם ללמד בגלל טרדתם בפרנסת ביתם, חוץ מאחד מעיר ושנים ממשפחה החרדים לדבר ה' שלומדים אתם שעות מספר בכל יום. ולכן אין ספק שיש בזה איסור ביטול תורה אם ישבתו המורים... לפיכך חובת כל המורים יראי ה' וחושבי שמו הנאמנים לתורתנו הקדושה, להתקומם כאיש אחד חברים נגד השביתה הזאת הנוגדת את דעת התורה וההלכה, ויאבקו לשיפור מעמדם ושכרם בדרכים אחרות. ואם בכל זאת חס ושלום תפרוץ השביתה, ולא יוכלו להפר אותה, עליהם לעשות מאמץ עליון לאסוף את התלמידים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, או אפילו לבתיהם, בתקופת ימי השביתה, וללמדם דעת ומוסר השכל, צדק ומשפט ומישרים. ובזכות התורה השם יתברך יחיש לגאלינו, כמו שנאמר: 'זכרו תורת משה עבדי, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא'. במהרה בימינו אמן.

המורה יסכם את הסוגיה באמצעות התרשים בשאלה 5.

נקודה נוספת לדיון

האם יש איסור ללמד תורה לנשים?

ראה בנספח עמוד 171 מאמרים בעניין זה

שאלות למבחן

2. ממה פטורה ובמה חייבת האישה

- א. כיצד לומדים שהאישה פטורה מלמול את בנה?
- ב. כיצד לומדים שהאישה פטורה מללמד את בנה תורה? (הסבירי את המהלך)
- ג. כיצד לומדים שאישה חייבת בכיבוד הוריה?

תשובות

- א. ה' מצווה את אברהם למול את בנו והפסוק מדגיש שרק אברהם מצווה, ולא שרה: "כאשר ציווה ה' אותי". מכאן לומדים שרק גברים חייבים במילת בנם ולא האימהות.
- ב. האישה פטורה מללמד את בנה תורה מכיוון שבפסוק כתוב "ולימדתם אותם את בניכם", את המילה "ולימדתם" אפשר לפסק גם 'ולמדתם' (תלמדו בעצמכם). מכאן (היקש בין הקריאות השונות) יש כלל **שרק מי שמצווה ללמוד מצווה גם ללמד, ומכיוון שהאישה אינה מצווה ללמוד היא גם לא מצווה ללמד את בנה**. אנחנו יודעים שהיא אינה מצווה ללמוד שוב מאותו היקש, כלל נוסף – **רק מי שמצווים ללמד אותו מצווה ללמד את עצמו, כך אין מצווה ללמד את הבנות ולכן היא לא מצווה ללמוד בעצמה**. ולומדים שאין מצווה ללמד אותה מכיוון שכתוב "את בניכם" – **ולא בנותיכם**.
- ג. מהפסוק "איש אימו ואביו תיראו" – כתוב תיראו ברבים, משמע שגם גברים וגם נשים חייבות בכבוד הוריהם.

יחידה ח

הקדמה

הארכנו במעשה התנן בעל שבעה ראשים כי יש למעשה הזה השלכות של התנהגות בין אדם לחברו והאווירה בכיתה. כשיש אוירה שלילית בכיתה: יורדים על חבר, עושים לו חרם, בושות, יורדים עליו או מכנים לו שם - התלמיד אינו יכול ללמוד כי הוא לא פנוי ללמידה. ולכן המורה חייב שתהא אוירה טובה בכיתה שעוזרים אחד לשני ומפרגנים אחד לשני. וזה התנאי ללמידה. המורה ינסה לזהות תופעות כאלו בכיתה באמצעות שיחות עם התלמידים ויאמר שאם אדם רוצה לתפוס מקום חברתי בכיתה יעשה זאת על ידי עזרה לחברים ולא על ידי השפלת האחר.

בהקשר זה רצוי לספר בכיתה את הסיפור מהספר של חיים ולדר "אנשים מספרים על עצמם 2".

הסיפור שפכי כמים לבך עמוד 25.

העשרה שאלות נוספות

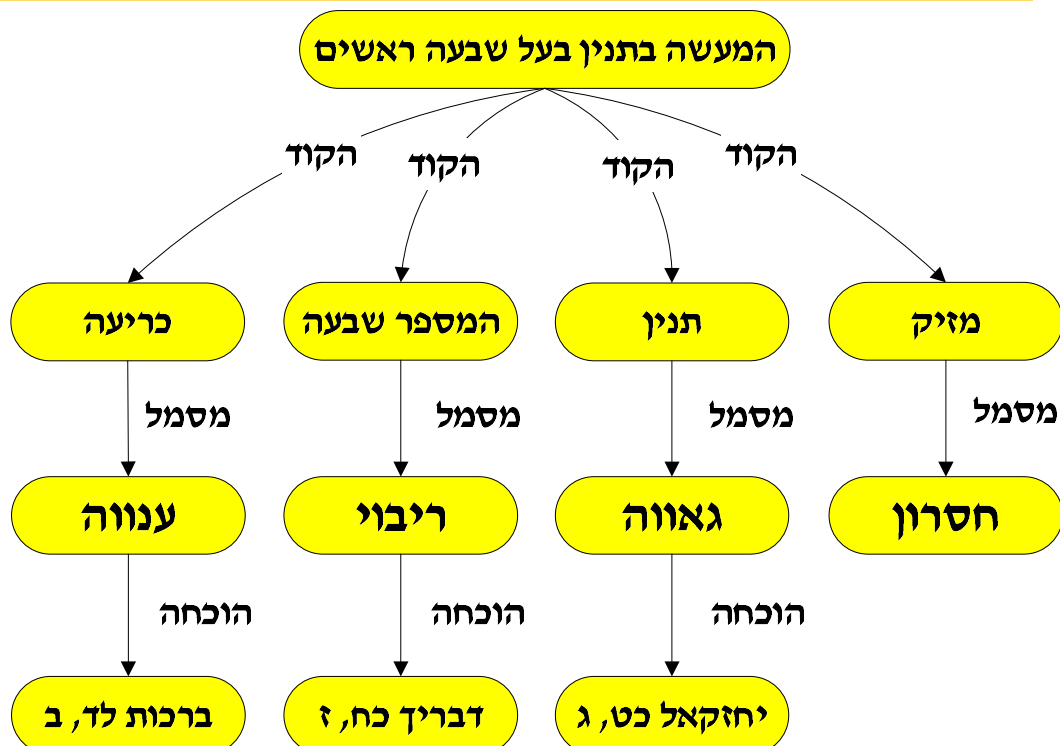
1. מדוע אביי שהוא ראש ישיבה צריך את סיועו של התלמיד, רב אחא, כנגד המזיק.
 2. מדוע אביי לא מודיע לרב אחא שיש מזיק, כדי שיתמודד אתו.
 3. מדוע אביי מכניס את רב אחא לסכנה.
 4. בזכות מה הרג רב אחא בר יעקב את המזיק, ומדוע הרגו דווקא על ידי כריעה?
 5. מדוע הגמרא הביאה מעשה זה? מה המסר שרצתה הגמרא להעביר לנו?
- עיינ בחוברת לתלמיד בהעשרה עמוד 35 שם יש תשובות לכל השאלות.

לשאלה 6

הענווה וחיפוש האמת. הוא מוכן לישון בבית המדרש למרות שאף אחד לא נתן לו מקום לישון. הוא שולח את בנו ללמוד כי חשב שהוא יועיל יותר לעם ישראל.

הרחבה - רב אחא בר יעקב

אמורא בבלי בדור השלישי - הרביעי. תלמידו של רב הונא (נבמות ס"ד ע"ב). האריך ימים, ורב פפא עוד היה תלמידו (חולין ל"ג ע"א). רבא שיבחו לפני רב נחמן שהוא אדם גדול, ור"נ לא ידע להשיב על שאלותיו (ב"ק מ' ע"א). היה מראשי העיר פפוניא, הסמוכה לפומבדיתא (נדה ס"ז ע"ב). היה מלומד בנסים (קידושין כ"ט ע"ב). נפטר מתוך עין הרע (ב"ב י"ד ע"א).

יחידה ט

הסוגיה עוסקת בעניינים אקטואליים: גיל הנשואין, רווקות.

הסבר השאלה: "מאי טעמא לא פריסת סודרא?"

הנשואים היו רגילים לכסות ראשם, ולכן תמה רב הונא מדוע אינו מכסה ראשו. וזה המקור למנהג חלק מעדות המזרח, שרווק אינו מכסה את ראשו בטלית בשעת התפילה.

מכאן נובע המנהג, שהכלה נותנת לחתן טלית לחתונה, כיוון שהיא גורמת לו להתעטף בטלית.

ומכאן נובע המנהג של עדות אשכנז שרווק אינו מתעטף בטלית.

דף על הדף קידושין דף כט עמוד ב

ונ"ל שמכאן סמכו בזה המלכות של אשכנז? שלא להתעטף בציצית עד לאחר הנשואין עכ"ל, [וכ"כ ברוקח] וכ"כ במנהגי מהרי"ל בהלכות נשואין (הובא בבאר היטב הנ"ל) דבארץ ריינוס נוהגין שגם נערים גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאים אשה, וסמכו להא דכתיב גדילים תעשה לך וסמך ליה כי יקח איש אשה, ועי' במור וקציעה בסי' י"ז דכוונתם על טלית גדול.

הרחבה והעמקה

התלמידים שואלים

בגלל שאדם לא נשא אשה הוא נחשב לאדם רשע? עד כדי כך שרב הונא אומר לו שלא יראה לפניו עד שיתחתן?

ועל בסיס השאלה אפשר להביא את דברי הבן יהודע הנפלאים שמפרש באופן אחר את הדו - שיח ביניהם.

לפניך שתי שאלות ותשובות עליהן

אפשר לצלם את הדף למסור לתלמידים יש בדף זה מיומנויות: מילות מפתח, משפטי מפתח.

1. עיין בדברי המהרש"א המובאים לפניך, וענה על השאלה המצורפת.

המהרש"א ד"ה חזי דלא חזית אפי עד דנסבת כו' -

"דאמרין אסור להסתכל פני רשע. והיה מחשיבו בלא אשה כרשע"

מדוע לפי המהרש"א לא רצה רב הונא שרב המנונא יראה את פניו?

2. עיין בדברי ה"בן יהודע" המובאים לפניך, וענה על השאלות המצורפות.

הבן יהודע מקשה על דברי המהרש"א שהבאנו בשאלה 4 שתי קושיות:

1. לפי דברי המהרש"א היה לו לומר: לא אראה את פניך.

2. איך יתכן לומר שהיה רב הונא מחשיב את רב המנונא במדרגה זו של רשע חס ושלום?

פירוש ה"בן יהודע": "ונראה לי בסייעתא דשמיא דידוע, כמו שהאיש משפיע לאשה, וכמו שהשפעת האיש לאשה צריכה להיות פנים כנגד פנים, כן השפעת הרב לתלמיד המעולה ביותר היא פנים כנגד פנים ..

והנה רב המנונא בהיותו רך בשנים, נחשב לגבי רב הונא כתלמיד לפני רבו מקבל שפע ממנו בראיית פניו. ולכן כאשר ידע רב הונא, שעדיין לא נשא אשה, רצה להענישו בדבר שהוא מידה כנגד מידה, ולכן הפך רב הונא את פניו ממנו, כלומר: כמו שאתה האיש מנעת השפע מבתי זוגך, האשה שלא נשאת עדיין, כן אנוכי האיש (הרב) אמנע השפע ממך, שלא אתן לך רשות לראות פני. ולכן אף על פי שרב המנונא הוא איש חסיד וקדוש ואינו כשאר בני אדם ... הפריז בעונשו בשביל אחרים שיקחו קל וחומר לעצמם מדבריו אלה שדיבר עם רב המנונא הצדיק".

- א. מה הן מילות המפתח בפסקה לעיל?
- ב. מתח קו תחת משפטי המפתח בדברי ה"בן יהוידע" לעיל. (אם נקרא רק את משפטי המפתח נבין את התוכן העיקרי של הפסקה).
- ג. האם רב הונא חשב שרב המנונא רשע, לפי הבן יהוידע? נמק.
- ד. כיצד רצה רב הונא להעניש את רב המנונא בדבר שהוא מידה כנגד מידה?
- ה. מדוע החמיר רב הונא עם רב המנונא?

התשובות

1. כי החשיבו לאדם רשע בגלל שלא נשא אשה ולכן לא רצה לראות פניו. הבאנו את ה"בן יהוידע" כיון שפירושו שופך אור חדש על המפגש בין רב הונא לרב המנונא.
2. א. מה הן מילות המפתח בפסקה לעיל? שפע. השפעה, פנים.
ב. מתח קו תחת משפטי המפתח בדברי ה"בן יהוידע" לעיל.

כמו שהאיש משפיע לאשה, וכמו שהשפעת האיש לאשה צריכה להיות פנים כנגד פנים, כן השפעת הרב לתלמיד המעולה ביותר היא פנים כנגד פנים ...
רצה להענישו בדבר שהוא מידה כנגד מידה,
ולכן הפך רב הונא את פניו ממנו, כלומר: כמו שאתה האיש מנעת השפע מבת זוגך, האשה שלא נשאת עדיין, כן אנוכי האיש (הרב) אמנע השפע ממך, שלא אתן לך רשות לראות פני.

- ג. רב הונא ידע שרב המנונא אינו רשע.
ד. כמו שהוא מנע את השפע מבת זוגו בראיית פניו כך הרב ימנע את השפע מהתלמיד על ידי זה שהתלמיד לא יראה את פניו.

ה. כיון שרב המנונא היה צדיק רצה שלא יקחו דוגמא ממנו.

לשאלה 10

לפי רב חסדא, הגיל הרצוי לנישואין הוא ארבע עשרה. בשולחן ערוך אבן העזר א, ג כותב המחבר: מצווה על כל אדם שישא אשה בן י"ח, והמקדים לישא אשה בן י"ג - מצווה. בביאור הגר"א סק"ו מציין שאחד המקורות של המחבר האומר שבן י"ג זו מצווה היא מדברי רב חסדא בסוגיה שלנו שהמליץ על גיל 14 והגר"א מבאר שכוונתו למי שהוא בן שלוש עשרה, ונכנס לשנתו הארבע עשרה.

שאלות למבחן

1. גיל הנישואין

- א. מהו גיל הנישואים האידיאלי לפי רב הונא. מה קרה כשפגש את רב המנונא שלא היה נשוי בגיל זה?
- ב. מהו טווח הגילאים האידיאלי להשיא את הילד שלך לפי רבא (2 דעות)? מדוע גיל זה אידיאלי?

תשובות

- א. לפי רב הונא הגיל האידיאלי הוא עד גיל 20. כאשר פגש את רב המנונא הוא הסב את פניו כשהבין שהוא לא נשוי ואמר שלא רוצה לראות אותו עד שיתחתן.
- ב. לפי רבא טוב להשיא את הבן בין 16-22 או 18-24. גיל זה אידיאלי מכיוון שאז ידך עדיין תקיפה על צוואר בנך, כלומר שאחרי גיל זה הבן כבר לא מקבל את התוכחות שלך (לא יקשיב לך).

גיל הנישואין

הרב מלמד פוסק שבשעת הדחק הקילו לדחות נישואין עד גיל 24 ולא מעבר לכך. איחור מעבר לכך גורם ליצרו של האדם להתגבר עליו, עד שכל ימיו לא יוכל להשתחרר מהרהורי עבירה. יש טוענים שראוי לאדם לדחות את נישואיו עד לאחר סיום לימודיו המקצועיים ועד שיתחיל להתפרנס בכבוד גם אם הדבר יארך שנים רבות. דבריהם מנוגדים להלכה, שקבעה שיש גבול לדחיית הנישואין. וכך אנו מוצאים שצעירים שדחו את נישואיהם מתקשים אחר כך במציאת זיווגם, רבים מהם נותרו רווקים שנים רבות.

תולדותיו של רב הונא

רב הונא - גדול אמוראי בבל בדור השני. חי למעלה משמונים שנה (מו"ק כ"ח ע"א). נפטר בשנת ד' נ"ו (296) ("אגרת רב שרירא גאון"). תלמידו המובהק של רב (שבת קכ"ח ע"א). לאחר פטירת רב נתמנה לראש ישיבת סורא ומלך 40 שנה ("אגרת רב שרירא גאון"). היה הראש בבבל. רבים מתלמידי רב באו לפניו אחרי פטירת רב, כגון: רב חלבו (יבמות ס"ד ע"ב), ר' חייא בר אבין (קידושין נ"ח ע"א) ורב גידל בר בנימין (ב"ב ל"ט ע"ב). אחר פטירת ר' יוחנן בשנת ד' ל"ט (279) היו גם ראשי ארץ ישראל כפופים לו: "רבי אמי ורבי אסי כהני חשובי דא"י מיכף הוו כייפי ליה" (גיטין נ"ט ע"ב). רבי אלעזר בן פדת החשיב עצמו קטן מרב הונא (ב"ב קכ"ה ע"א). היו לו 800 תלמידים, ו - 13 אמוראים היו משמיעים את דבריו לתלמידים הרבים שהיו סביבו (כתובות ק"ו ע"א). ר' יוסף היה תלמידו המובהק (סוכה י"א ע"א), וכן רבה (עירובין י"ז ע"א) ורב ששת (כתובות ס"ד ע"ב) ובנו רבה בר רב הונא (ברכות נ"ג ע"ב). רב חסדא היה תלמיד חבר שלו (יבמות פ"ג ע"ב ד"ה: אמרי). היה חכם גדול, ורבא ביקש שיזכה לחכמתו של ר"ה (מו"ק כ"ח ע"א). היה חסיד גדול, ופעם אחת כאשר נהפכו לו רצועות התפילין, צם 40 תעניות (מו"ק כ"ה ע"א). בתחילה היה עני מרוד, ורב בירכו והעשיר (מגילה כ"ז ע"ב). כשנפטר העלו את ארונו לא"י, וקברוהו במערת קברו של רבי חייא ובניו (מו"ק שם). את מקומו מילא רב חסדא ("אגרת רב שרירא גאון").

המורה יכול לספר את הסיפור על רב הונא מגילה כז, ב. סיפור מאוד יפה.

שאלת מבחן

1. סדרי קדימויות

(א) לפי רבי ירמיה (בהסברו את הברייתא),

(1) מהו המקרה עליו חלקו בברייתא לפי רבי ירמיה?

(2) מי קודם בפדיון הבן – האב או הבן? פרט את הדעות השונות (אין צורך להסביר את הטעם)

(ב) לפי הברייתא, מי קודם בלימוד תורה – האב או הבן? פרטי.

(ג) לפי הברייתא, מה קודם – לישא אישה או ללמוד תורה? ומה דעת האמוראים בעניין? פרטי.

יחידה י

הקשיים בסוגיה

- א. השאלה עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אינה ברורה. אפשר לפרש את השאלה בכמה אופנים כגון עד איזה גיל, מה היקף הלימודים
- ב. התלמידים מתקשים להבין מהיכן מתחילה תשובת הגמרא לקושיה מהברייטא "מתיבי".

הצעות לטיפול בקשיים

- א-ב. המורה ייעזר בעימוד סוגיית הגמרא וכן בשאלה 1 מבנה הסוגיה.
- כמו כן ייעזר בתרשימים שבסוף היחידה.

פתיחת השיעור

- המורה יפתח את השיעור בסיפור על מסירות הנפש בעמוד 43.
- לאחר לימוד הסוגיה אפשר להיעזר בתרשימים בעמוד 43
- לתרשימים הזה יש מצגת פאואר פוינט מצורפת.

1. מבנה הסוגיה. השלם בטבלה את הטור לשון הגמרא.

תפקיד הפסקה	לשון הגמרא (מילה ראשונה ... מילה אחרונה)
א. שאלה	"עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?"
ב. תשובת האמורא, רב יהודה אמר שמואל	אמר רב יהודה אמר שמואל: כגון זבולון בן דן, שלימדו אבי אביו מקרא ומשנה ותלמוד, הלכות ואגדות.
ג. קושיית הגמרא מהברייטא על האמורא, רב יהודה אמר שמואל.	מיתיבי: למדו מקרא - אין מלמדו משנה; ואמר רבא: מקרא - זו תורה!
ד. תשובת הגמרא.	זבולון בן דן ולא זבולון בן דן, כזבולון בן דן - שלמדו אבי אביו, ולא זבולון בן דן - דאילו התם מקרא, משנה ותלמוד, הלכות ואגדות, ואילו הכא מקרא לבד.
ה. קושיא מהברייטא על תשובת הגמרא בסעיף ד.	ואבי אביו מי מחייב? והתניא: (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם - ולא בני בניכם, ומה אני מקיים +דברים ד+ והודעתם לבניך ולבני בניך? לומר לך, שכל המלמד את בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות!
ו. תשובת הגמרא על הקושיא בסעיף ה.	"הוא דאמר כי האי תנא דתניא ... וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב"

2. "עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?"

- רב יהודה אמר שמואל משיב על שאלת הגמרא בשני אופנים (מחק את המיותר):
- א. לגבי היקף הדורות - **הסב חייב ללמד את הנכד.**
- ב. לעניין היקף הלימוד - **חייב האב ללמד את הבן תורה שבכתב ותורה שבעל פה.**

3. **"מִיִּתִּיבִי: לַמָּדוּ מִקְרָא - אֵין מִלְמָדוּ מִשְׁנָה ..."**
 א. מתי משתמשת הגמרא במונח מִיִּתִּיבִי? היעזר במילון המונחים.
כשהגמרא רוצה להקשות מברייתא על אמורא.
 ב. הגמרא מקשה מברייתא. באיזו מילה מסתיימת הברייתא? **משנה.**
 ג. האם לפי רבא האב חייב ללמד את בנו נביאים וכתובים? **לא.**
 ד. כתוב במחברתך את התשובה הנכונה:
 הגמרא מקשה על דברי רב יהודה אמר שמואל לעניין **היקף הלימודים.**
 ה. הסבר את קושיית הגמרא מהברייתא על רב יהודה אמר שמואל?
רב יהודה אמר שמואל אומר שצריך ללמד את הבן את כל מקצועות התורה ואילו בברייתא כתוב שצריך ללמד את הבן מקרא בלבד.
 4. הגמרא מתרצת: **"כזבולון בן דן, ולא כזבולון בן דן; כזבולון בן דן: שלמדו אבי אביו ..."**
 מחק את המיותר:
 א. כוונת שמואל בתשובתו היתה **לעניין מספר הדורות.**
 ב. לעניין **חומר הלימודים** ההלכה כדברי הברייתא, **והחיוב הוא ללמד רק תורה שבכתב ולא נביאים וכתובים.**
 ג. **השלם:** מספר הדורות / חומר הלימודים.
 כזבולון בן דן **לגבי מספר הדורות**
 לא כזבולון בן דן **לגבי חומר הלימודים.**
 5. הגמרא מקשה על שמואל האומר שהסב חייב ללמד את הנכד, מברייתא: **"והתניא ולמדתם ..."**
 א. באיזו מילה מסתיימת הברייתא? **הדורות.**
 ב. הסבר את הקושיה מהברייתא על שמואל? **שמואל אומר שהסב צריך ללמד את הנכד ובברייתא כתוב שצריך ללמד רק את הבנים ולא בני בנים.**
 ג. מדוע הגמרא אינה מתרצת ששמואל חולק על הברייתא?
כי שמואל הוא אמורא והוא אינו יכול לחלוק על תנא.
 6. **הגמרא מתרצת:** "הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: **"וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם ..."**
 א. באיזו מילה מסתיימת הברייתא? **בנותיכם.**
 ב. כשהגמרא מקשה על אמורא מברייתא (=מקור תנאי) - באיזה אופן יכול הוא לתרץ את הקושיה.
אפשר לתרץ את הקושיה בשני דרכים: דרך אחת שמדובר בשני מקרים שונים. דרך שנייה שהאמורא סובר כתנא אחר.
 7. הגמרא אומרת שיש **מחלוקת תנאים**, כיצד לדרוש את הפסוקים הבאים:
"וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" (דברים י"א, יט);
"וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ" (דברים ד', ט)
 השלם במקומות החסרים את הפסוקים הנ"ל:
 א. **התנא**, הסובר שחובה ללמד **רק בנים**, דורש זאת מהפסוק **"וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם"**
 _ ומהפסוק: **"וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ"** הוא דורש שכל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב (=נחשב לו) כאילו לימדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות.
 ב. **התנא**, הסובר שחובה ללמד **גם בני בנים**, דורש זאת מהפסוק: **"וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ"**
 ומהפסוק: **"וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם"** הוא דורש "בניכם ולא בנותיכם".
 ג. מחק את המיותר:
האמורא, רב יהודה אמר שמואל, סובר כמו **התנא האומר שחובה ללמד גם בני בנים**. ולכן לא קשה

ד. מה פוסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה, פרק א', הלכה ב? **שחובה ללמד גם את בן בנו.**

☆ מסירות נפש

הרידב"ז סיפר על מסירות נפשו של אביו ללימוד תורה. בעיר ליטא, מקום הולדתו, החורף קר ומקפיא, שלג כבד יורד והאנשים זקוקים לתנורים חזקים, אותם בונים מלבנים אדומות ומיוחדות. אבי היה מומחה בעשיית תנורים אלה ומזה פירנס את משפחתו. שנה אחת היה מחסור בלבנים אדומות, ולא היתה לאבא פרנסה, ומשפחתו סבלה עוני ומחסור. יום אחד חזרתי מה'חדר' מוקדם מכרגיל, המלמד שהיה עני גם הוא לא הרשה לי להמשיך ללמוד, אם לא ישולם שכרו. אבא הבין מדוע חזרתי מוקדם. הוא הביט בי שקוע במחשבות. כעבור זמן קצר ראיתי מפרק ללא הגה את תנור הלבנים בביתנו, ובזהירות מוציא אבן אחר אבן כשבעיניו מתנוצצות דמעות. שאלתי אותו: "אבא, מדוע אתה מפרק את התנור?" השיב לי אבי: "אבנה מאבנים אלה תנור לאיש אחר ונקבל כסף עבור החומרים והעבודה". אמרתי לאבי: "אבא יהיה לנו קר מאוד". השיב אבא: אני צריך כסף לשלם למלמד, בקור וברעב אפשר לחיות, אבל בלי תורה אי אפשר!

שאלת מבחן

1. חובת הסב ללמד את נכדו תורה

- (א) מה היה עושה סבו של זבולון בן דן ומה רוצה רב יהודה בשם שמואל להוכיח ממעשה זה?
- (ב) הביאי שני פירושים שונים לפסוק "והודעת לבניך ולבני בניך" ושני פירושים לפסוק "ולמדתם אותם את בניכם".
- (ג) מה המעלה בלימוד תורה לנכד לפי ריב"ל? כיצד הוא לומד זאת?

החשיבות והערך של לימוד תורה לבנים

דרשת רבי יהושע בן לוי ומעשהו

8. א. מה דרש רבי יהושע בן לוי? **כל המלמד את בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני.**

ב. על אילו פסוקים התבסס רבי יהושע בן לוי?
והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך ליה: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב.

ביאורי מילים

וְסִמְךָ לִיָּהּ - וסמך לו.	לְבִי כְנִישָׁתָא - לבית הכנסת.
אֶשְׁכַּחֶיהָ - מצאו.	מָאִי כוּלִי הָאִי? - מה כל זה?
דְּשָׁדִי - שמשליך.	מִי זֹטֵר - וכי (דבר) קטן.
דִּסְנָא - סדין.	אוּמְצָא - בשר צלוי.
אֶרִישִׁיהּ - על ראשו.	מְקַרֵּי לִינוּקָא וּמוֹסְפִיָּה - מקרא לתינוק ומוסיף
וְקָא מְמִטִּי - והיה מוליד.	בֵּית מְדֻרְשָׁא - בית מדרש.

רבי חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל דשדי דיסנא ארישיה

9. א. כיצד שינה את מנהגו כפי המסופר בסוגתנו? **כיסה את ראשו בסדין דהיינו בכיסוי שאינו מכובד על הראש.**

ב. מה שאל אותו רבי חייא בר אבא? היעזר ברש"י ד"ה "מאי כולי האי".
מדוע מיהרת לצאת בעטיפה שאינה מכובדת.

ג. מה השיב רבי יהושע בן לוי לרבי חייא בר אבא? **וכי דבר פעוט הוא מה שכתוב והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך ליה: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב לכן מיהרתי לקיים מצווה זו.**

10. א. כיצד נהג רבי חייא בר אבא בהשפעת המפגש עם רבי יהושע בן לוי? היעזר ברש"י ד"ה "עד דמקרי".
רבי חייא בר אבא לא היה טועם טעימה מועטת של בשר על גחלים שהיו רגילים לטעום בבוקר עד שהיה משנן לבנו את מה שכבר למד.

ב. מדוע חזר רבי חייא בר אבא על מה שקרא יום קודם? רמז: ערך השינון.
כי לימוד בלא חזרה כאילו זרע ולא קצר.

ג. מדוע הוסיף רבי חייא בר אבא לתינוק על מה שלמד אתמול? היעזר ב"מהרש"א" המובא לפניך:

ה"מהרש"א": "דמה שקרא עמו אתמול לא קרי ליה הודעה (וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ...)", כיון שכבר יָדְעוּ.
כי כתוב "והודעתם לבניך" וצריך הודעה חדשה.

ד. כיצד נהג רבה בר הונא בעניין זה? **לא טעם אומצא עד שהביא את התינוק לבית המדרש.**

תולדותיו של רבי יהושע בן לוי

רבי יהושע בן לוי -

אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון. היה גם מגדולי חכמי האגדה (ב"ק נ"ה ע"א). מושבו היה בדרום (איכ"ר פ"ג - ו'). תלמידם של רבי אלעזר הקפר (ע"ז מ"ג ע"א) ורבי יהודה בן פדיה (תנחומא וארא ב'). מסר הרבה גם בשם בר קפרא (תענית כ"ו ע"ב). ומשמע שהיה גם תלמידו של רבי (שבת מ"ו ע"א). בין תלמידיו הרבים היו רבי יוחנן (סוכה ל"ב ע"ב), רבי אלעזר (ברכות י"ט ע"א) ואף רבי חייא בר אבא (ירוש', שבת פ"א ה"ב). היה חסיד מופלג והיה מיחידי סגולה בכל הדורות שלא טעם טעם

מיתה זכה להכנס חי לגן עדן (כתובות ע"ז ע"ב). אליהו הנביא נגלה לו תדיר (סנהדרין צ"ח ע"א), זכה לדבר עם משיח צדקנו (שם). פניו היו כפני מלאך (ירו', ברכות פ"ה ה"א). יצג את היהודים בפני המלכות (שם). מאמר אחד שלו זכה להכנס למשנה (בסוף מסכת עוקצין) ומשמש חתימה לששה סדרי משנה: "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק וכו'".

העשרה

מה פוסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה ב? **שחובה ללמד גם את בן בנו.**

יחידה יא

הקשיים בסוגיה

- א. מושגים חדשים
כתיב חסר, כתיב מלא.
המונח "כי אתא"
ב. קושי ענייני
עיין בשתי ההארות למתקדמים.

הצעות לטיפול בקשיים

- א. חסר ומלא זהה לכתיב החסר והמלא שבו אנו משתמשים. חולם עם האות ו"ו או בלעדיה חודש - חדש
חיריק עם האות יו"ד או בלעדיה (הוציאך הוצאך) וכדומה.
- ב. עיין בהארה למתקדמים בהעשרה

שאלות על התוספות נמצאות בעמוד 167 בחוברת לתלמיד

העמקה

תוס' ד"ה "לא צריכא, ליומיי"

- א. תוס' מקשים על פירוש רש"י: הרי במשך השבוע הוא יכול למות ואם כן חוזרת שאלת הגמרא: "מי יודע כמה חיי?"
- ב. רש"י יכול להשיב לתוס': זה לא אסון אם בשבוע אחד בימי חייו ילמד רק מקרא, כי הרי בשאר ימות חייו למד משנה ותלמוד, אבל אם בכל ימי חייו ילמד מקרא בלבד זו בעיה גדולה.
- ג. לפי התוס', בכל יום ויום יחלק את לימודו: שליש מקרא שליש משנה ושלש תלמוד. ואם ימות במשך היום זה לא נורא אם ביום אחד ילמד רק מקרא.
- א. התוס' בד"ה "לא צריכא, ליומיי" כותב, שאנו נוהגים היום לומר קודם פסוקי דזמרה: מקרא, משנה וגמרא.
- עיין בסידור רינת ישראל בברכות הבוקר (בשולי הדף כתוב מהיכן המקור של כל פסקה). השלם במקומות הדרושים את המילים: מקרא, משנה גמרא.
1. פרשת ברכת כהנים. מקרא
2. "אלו דברים, שאין להם שיעור ... ותלמוד תורה". משנה
3. "אלו דברים, שאדם אוכל פירותיהם ... כנגד כולם". תלמוד.
- תוס' כותבים שבלימוד גמרא בבלי יש גם מקרא וגם משנה וגם תלמוד.
6. כאשר חכם בא עם מסורת חדשה או הלכה חדשה מארץ ישראל לבבל. ראה נחותי.
בדרך כלל המסורות הן מרבי יוחנן.
7. דף על הדף קידושין דף ל עמוד ב
בגמ': מאי אויבים בשער. אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד - נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה.
ופירש רש"י: "נעשו אויבים - מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דבר זה".
וכתב בספר מרפסין איגרא (פרק כ"ו ע' ריז):
קשה: והלא אסור לבן לסתור את דברי אביו, כמובא במסכת קידושין (לא, ב): "תנו רבנן: 'מורא' - לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו", ופירש תוספות ר"י הזקן: "סותר - חולק עליו"?

ותירץ הגאון ר' אהרן ליב שטיינמן שליט"א: כשעוסקים בתורה בחברותא ונמצאים בשלב הלימוד ורכישת ההבנה והידיעה הנכונה, הרי זו הדרך שיקשו זה לזה ולא יקבלו זה דברי זה, ומתוך כך מתלבנים הדברים היטב, וזה ודאי רצון האבא.

מה שאין כן בפסק הלכה שפוסק האב, או בכל דבר שגמר האב בדעתו לאומרו כמסקנת החלטתו או מחשבתו, בזה לא יסתור את דבריו ולא יחלוק עליו.

עוד תירץ בזה הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, דהנה בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמב סעיף א) איתא: "חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מבשל אביו", ובאותו סימן (סעיף ג) כתב הרמ"א: "אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו". כלומר, למרות שבודאי אסור לחלוק על רבו, קל וחומר מאביו, מכל מקום גם על רבו מותר לחלוק אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו, וקל וחומר שמותר בכי האי גוונא לחלוק על אביו, שהרי אינו חולק סתם.

ובס' דרך שיחה (פ' יתרו) הביא משמו של הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, לעניין האב ובנו, שאין כתוב שכך צריך לעשות, [שהיה אויבים זה את זה] אלא שיכול לצאת כך, אבל צריך לזהר בכבודו ושלא יעשה כך.

8. א. אמרנו ש"התגלח" הוא חציין של פסוקים של ספר תורה. האם הוא הפסוק האחרון של החצי

הראשון או שהוא הפסוק הראשון של החצי השני?

ב. אמנם אין אנו בקיאים במניין האותיות אבל אנו בקיאים במניין הפסוקים ולכן נמנה את הפסוקים.

ג. שגם במניין הפסוקים אנו לא בקיאים.

ד. הסבר את הראייה של רב יוסף, שאנו איננו בקיאים בחלוקת הפסוקים?

בארץ ישראל מחלקים את פסוק ט בשמות פרק י"ט לשלושה חלקים אילו בבבל מחשיבים זאת

לפסוק אחד. מכאן שאין אנו בקיאים במניין הפסוקים.

שלושת חלקי הפסוק:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָבַר הָעֶנָן

בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹךְ

וְגַם-בְּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם

העשרה

1. א. גמרא היא לדמות דבר לדבר, להוציא דבר מדבר, לתרץ סתירות בין המשניות, להסביר את טעמי המשניות כשלא כתובים הטעמים במשניות. ללמוד הלכות בשלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן.

ב. לפי הרמב"ם, החלוקה נאמרה בתחילת לימודו של האדם.

2. ❖ הסיבה היא שאנו לא בקיאים היום בחסרות ויתרות.

כוונת ההלכה שבאמצע קריאת התורה אין מחזירין את ספר התורה לארון הקודש כי אין אנו בקיאים בחסרות ויתרות אבל ברור שלכתחילה לא מוציאים ספר תורה כשיודעים שיש בו פסול של חסרות ויתרות.

3. א. כוונת הגמרא וא"ו דגחון חציין של אותיות של ס"ת אינה למספר הכלל של אותיות התורה אלא לאותיות המשונות שבתורה. בראשית האות ב"ת גדולה (בראשית א', א) יש 17 אותיות משונות

בתורה. וא"ו דגחון משונה בכך שהיא אות גדולה, והיא התשיעית מבין 17 האותיות המשונות,

כלומר: חציין של אותיות משונות של ספר תורה.

ב. לפי מנין המילים (תיבות) שלפנינו, חציין של מילים של ספר תורה הוא "אֶל יְסוֹד" (ויקרא ח', טו).

כוונת דברי הגמרא דרש דרש" - חציין של תיבות" אינו למספר הכללי של תיבות בספר תורה אלא הן חציין של מילים כפולות הכתובות בזו אחר זו בספר התורה, הרמז הרמז (בראשית א', כו). ישנן 77 מילות כפולות בתורה ו"דרש דרש" מובא במקום ה-39 כלומר חציין של תיבות הכפולות בתורה.

12. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך :

מספר הפסוקים שלפנינו	מספר הפסוקים הכתוב בגמרא	הפרש
5845	5888	43
2527	5896	3369
1764	5880	4116

הארה למתקדמים

דברי הברייתא "תנו רבנן: חמשת אלפים..." אינם מובנים מכמה סיבות :

- מדוע השוו חז"ל את מספר פסוקי התורה למספר הפסוקים בספר תהילים ובספר דברי הימים ולא ליתר ספרי התנ"ך?
- ענין בטבלה לעיל.
- התשובה לשאלות הנ"ל מובאת ספר "קנין בושם" לרבי יהודה הלוי אפשטיין, תלמיד של רבי חיים מוולוז'ין.
- לשאלה השנייה: מספר פסוקי התורה לרבות קטעי פסוקי התורה שצוטטו בכתובים הם 5,888 לפי הפירוט הבא :
- סכום פסוקי התורה המוזכרים בתהילים ובדברי הימים הוא 43 (בתהילים 8 ובדברי הימים 35) נוסף עליהם 5845 ונגיע ל-5,888.
- דוגמאות לפסוקי התורה המוזכרים בתהילים ובדברי הימים :

הפסוק	בתורה	בכתובים
עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה וְיְהוָה לִי לִישׁוּעָה	שמות ט"ו, ב	עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה (תהילים קי"ח, יד)
בְּנֵי יִפְתָּ גִמְרָה וּמְדֵי וַיִּזְנוּ וְתִבֵּל וּמְדֵי וַיִּזְנוּ	בראשית י, ב	בְּנֵי יִפְתָּ גִמְרָה וּמְדֵי וַיִּזְנוּ וְתִבֵּל וּמְדֵי וַיִּזְנוּ (דברי הימים א א', ה)

שאלות למבחן

1. ושננתם לבניך

- "ושלשתם" - כיצד מיישמים הוראה זו?)
- מה מוכיחה הגמרא מן הפסוק "חצי גבור שונם" לענין לימוד תורה? כיצד היא לומדת זאת.

תשובה

- א. כדי ליישם "ושלשתם" צריך לחלק את הזמן לשלשה חלקים, כלומר כל יום לשלשה, כך שילמד שליש יום מקרא, שליש משנה ושלש בתלמוד
- ב. הפסוק בא להוכיח שהמילה "שונן" פירושו חד, כיוון שחצים הם חדים (וזאת כוונת פשט הפסוק). ולכן, כאשר כתוב "ושננתם לבניך ודברתם בם" הכוונה שדברי התורה צריכים להיות מחודדים בפך – שתדע להגיד אותם ישר מתוך שאתה מכיר את הדברים היטב.

2. הראשונים הסופרים

א. מה ייחודי בפסוקים הבאים :

(1) כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע

(2) והתגלח ואת הנתק לא יגלח

(3) יכרסמנה חזיר מיצר וזיו שדי ירענה :

ב. מדוע הגמרא מצטטת את הפסוק "ויאמר קנן אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וכו"?

ג. מה השאלה של רב יוסף ולמה לא ניתן לפתור אותה?

תשובה

א. 1. האות 'ו' במילה גחון היא האות האמצעית של כל אותיות התורה. 2. הפסוק הזה הוא הפסוק

האמצעי של כל התורה. 3. האות 'ע' במילה יצר היא האות האמצעית של כל ספר תהילים.

ב. הפסוק הזה בא כדי להדגים פסוק שאותו חילקו אחרת בישראל (פעם) ועכשיו בבבל. בישראל היה

מחלקים את הפסוק לשלושה פסוקים נפרדים ואילו עכשיו זה פסוק אחד ארוך.

ג. רב יוסף רוצה לברר האם האות 'ו' שאמרנו בסעיף א' היא אמצע התורה, האם היא שייכת לחצי

הראשון או השני של האותיות. לא ניתן לפתור את השאלה מכיוון שספרי התורה שלנו היום אינם

מדויקים כמו פעם, מכיוון שהאות המלא והחסר (כתיב מלא וכתיב חסר) השתבש

יחידה יב

הקשיים בסוגיה

- א. הברייתא ארוכה, וקשה להבחין מתי היא מסתיימת.
ב. הברייתא מביאה הרבה פסוקים, והתלמידים קוראים אותה בשטף, ואינם מבינים בדיוק מה בא ללמד כל פסוק.

הצעה לטיפול בקשיים

- א. עיין בשאלה מספר 1. התלמידים יתרגלו להבחין במקור התנאי על פי השפה. המקור התנאי כתוב בעברית. ואילו המקור האמוראי כתוב בארמית.
ב. ביחידה זו יש הרבה פסוקים נסינו לתת משמעות לכל פסוק. עד הפסוק "קשרם על אצבעותיך כתבם על לח לבך" הפסוקים מדברים על הלומד תורה ומכאן ואילך מדברים על התלמידים שהם צריכים להיות כחיצים וכו'.

לשאלה 8

בסופה בתורה הכוונה לים סוף. הגמרא דורשת בסופה הכוונה לסוף הלימוד.
יש מקום להסביר לתלמידים שדברי תורה נקנים על ידי עמל.
בהעשרה הבאנו את הבאנו את המאירי. המאירי כותב עד שיהיו דברי תורה **מסודרין** בפיו. כלומר מחודדין הכוונה מסודרין. רצוי לדבר על חשיבות הסדר ללימוד.

יחידה יג

הצעת פתיחה

"אם פגע בד מנוול זה משכהו לבית המדרש".
המורה ישאל את תלמידיו : מדוע למשוך לבית המדרש הרי עדיף לברוח ממנו כמה שיותר?
המורה ישמע את תשובות התלמידים.

התשובה

בהעשרה הבאנו את דבריו הנפלאים של הבן יהוידע. "אם פגע בד מנוול זה משכהו לבית המדרש".
אפשר להסביר שבדברים של היצר הרע יש תאוה לעשות והשתוקקות לעשות את העבירה.
ובבית מדרשו של רבי ישמעאל אמרו שניקח את ההשתוקקות ואת התאוה ואת הרצון לעשות - לדברי תורה.

שאלת למבחן

1. יצר הרע

מה לומדים על יצר הרע מכל אחד מן הפסוקים הבאים :

- א. הָלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתָּח חַטָּאת רִבְּץ וְאַלֶּיךָ תִּשְׁוֹקְתּוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ (4 נק')
- ב. כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנַּעֲרֹו (3 נק')
- ג. צוּפָה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְקֵשׁ לְהַמִּיתוֹ : יִקְזֹק לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בְּיָדוֹ וְלֹא יִרְשִׁיעֵנוּ בְּהַשְׁפָּטוֹ (3 נק')
- ד. אֲבָנִים שֶׁחֲקוּ מִים (3 נק')

- א. אם אדם עוסק בתורה אין הוא נמסר ביד יצר הרע ואם לא עוסק בתורה הוא נמסר בידו, וכל עיסוקו של היצה"ר יהיה בו להכשילו, אבל אם ירצה הוא יכול למשול ביצה"ר על ידי עיסוק בתורה.
- ב. יצר הרע כל כך רע שאפילו הקב"ה שברא אותו קורא לו רע
- ג. יצר הרע מנסה כל יום ומבקש להמית את האדם, ורק בעזרת ה' הוא מצליח לגבור עליו.
- ד. כמו שמים יכולים לשחוק את האבן הקשה, כך התורה יכולה לגבור על יצר הרע.

יחידה יד

חובת האב להשיא אישה לבנו וללמדו אומנות

סוגיה זו קלה ויש מקום לתת לתלמידים להכין סוגיה זו בעצמם.

לשאלה 9

לפי רבי יהודה לא תמיד יכול אדם לעשות עסק, שהרי הדבר תלוי בממון שבידו (רש"י ד" ע"ס"ק) לפי תוסק רי"ה הזקן בעסק מסחרי פעמים שאדם מרויח ופעמים יכול להפסיד הכל, ולכן לא יוצא אדם ידי חובתו בלימוד בנו מסחר.

בתוספתא מובא: "רבן גמליאל אומר: כל שיש בידו אומנות למה הוא דומה לכרם שמוקף גדר, ולחריף שהוא מוקף סייג".

הגדר מועיל לכרם, שלא יגנבו מתוכו ענבים, ולתעלה מועיל הגדר, שלא יכנסו אליו עפר וצרורות ויסתמוהו. המורה ישאל את תלמידיו מהו המסר הסמוי במשל הכרם.

הנמשל: כל מי שיש לו אומנות, הוא מוקף גדר ככרם שלא יטלו ממה שיש לו כי אומנות אינה נגזלת. וכן מוקף הוא סייג כחריץ שלא יתקשר אם אנשים שאינם מהוגנים קשר של משא ומתן. ולכן לא תהיה לאנשים אלה דריסת רגל בתוך ביתו.

הצעת פתיחה

לספר את הסיפור בסוף הסוגיה.

קשיים בסוגיה

1. התלמידים שואלים: מדוע בן האלמנה לא שאל את רבי אליעזר נתגרשה מהו?
2. התלמידים אינם מבינים כיצד הבחין רבי יהושע, שהתלמיד הוא בן אלמנה.
3. תשובת רבי יהושע לבן האלמנה אינה מובנת לתלמידים.
4. התלמידים מתקשים לקרוא נכון את המשפט: בא לפני רבי יהושע אמר לו כך. אמר לו: רבי, נתגרשה מהו?
5. רש"י בד"ה הטל להם מבחין בין שני ניסוחים: "אבא" ו"אביו" התלמידים מתקשים בזה.

הצעות לטיפול בקשיים

1. בבן יהוידע מסביר שהוא רצה לשאול את השאלה: אביו אמר לו השקני וכן אמו משני רבנים כדי שתהיה בידו תשובה ברורה מפי שניהם.
2. עיין בשאלה 5.
3. עיין בשאלה 3. וכן עיין בהארה מצד ימין.
4. עיין בשאלה 7.
5. עיין בשאלה 7.

שאלה 9

רצוי להתעכב על שאלה זו הבן יהוידע נפלא כתמיד.

לשאלה 10

ישקא את האם קודם כי רצונו של אדם זה כבודו.

שאלות מבחן

1. "ללמדו אומנות"

א) מהם שתי הדרכים בהן הגמרא מוכיחה שאדם חייב ללמד את בנו אומנות מתוך הפסוק "ראה חיים עם אשה אשר אהבת"?

ב) "כל שאינו מלמדו אומנות" – מה הם שתי הדעות אליהן מתייחסת הגמרא בשאלתה "מאי בינייהו"? הסביר את השאלה.

ג) מהו ההבדל המעשי בין שתי דעות אלו? הסבר על פי רש"י (ד"ה "עיסקא").

2. "וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים" (ירמיהו כט, ו)

א. הסבר את שאלת הגמרא על פסוק זה.

ב. על פי תשובת הגמרא, הסבר מה על האב לעשות כדי להשיא את בתו.

3. בגמרא מובאים שני פירושים לפסוק "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" (קהלת ט, ט)

המלמדים שאב חייב ללמוד את בנו אומנות.

הסבר את שני הפירושים. בתשובתך באר את המילה "חיים" ואת המילה "אשה" על פי כל אחד מן הפירושים.

יחידה טו

הצעת פתיחה

לספר את הסיפור בסוף הסוגיה.
בפתיחת השיעור אפשר לספר את הסיפור
"המלווה החשוב" המובא בסוף היחידה.

הרחבה

הריטב"א מקשה: מדוע הגמרא מקשה מברייתא "האב חייב בבנו למולו..." הרי יכלה להקשות מהרישא של המשנה בדף כט ע"א. הרישא עוסקת במצוות שמוטלות על האב לעשות לבנו ובהכרח שהסיפא עוסקת במצוות שהבן חייב לעשות לאביו.
מתוך הריטב"א: שאלה זו נשאלה עם השאלה מדף כט, א ורב יהודה השיב לשתייהן, שהרישא עוסקת במצוות שהאב מחוייב לעשות לבנו, והסיפא עוסקת במצוות שהבן מחוייב לעשות לאב. רב אשי שסידר את התלמוד, כתב כל שאלה במקומה הראוי.
ביחידה זו מובא מדרש הלכה.
לפניך תרשים על מדרש ההלכה.

לשאלות 5-6

6. עיין בדברי "רבינו ניסים" המובאים לפניך, וענה על השאלות המובאות לקמן:
"רבינו ניסים" (הר"ן) - נתגרשה מבעלה, הרי היא כאחיה במצוות כיבוד, וקא משמע לן (=ומשמיע לנו), דמשום דנשאת לא פקע (= בטל) חיובא מינה (=החיוב ממנה)".
מדוע היה מקום לחשוב שאשה שהתגרשה פטורה מכיבוד הורים?

הייתי חושב שכיון שהאשה היתה פטורה מכיבוד הורים בהיותה נשואה כיון שרשות אחרים עליה הפטור שלה נשאר אף לאחר שנתגרשה ולכן השמיע לנו רב שהחיוב לא פקע ממנה והיא חייבת במצוות כיבוד הורים לאחר שנתגרשה.

משימה חדשה

6. לפניך סוגיית הגמרא. הוסף: א. ארבעה סימני שאלה. ב. ארבע נקודות (בסיום עניין).
כל מצות האב על הבן וכו'. מאי כל מצות האב על הבן? אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה נשים חייבות? והתניא האב חייב בבנו למולו ולפדותו אביו אין אמו לא. אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו אחד אנשים ואחד נשים חייבין. תנינא להא דת"ר איש אין לי אלא איש אשה מניין? כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש? איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה. אמר רב אידי בר אבין אמר רב נתגרשה שניהם שוים.

שאלת מבחן

כל מצוות האב על הבן

א. "איש אמו אביו תיראו" הרי כאן שנים-- כתוב מי הם ה"שניים", וכיצד לומדת הברייתא שמדובר ב"שניים".

ב. מדוע הגמרא הביאה לימוד זה בסוגיית "מצוות האב על הבן"?

ג. (1) מה ההבדל בין חיוב האיש במצוות כיבוד הורים לבין חיוב האישה? כיצד הבדל זה נלמד בתורה? (2)
באיזה מקרה יהיה חיובם שווה?

תשובה

א. מכיוון שבפסוק כתוב "תיראו" ברבים יש להבין שגם הגבר וגם האישה חייבים בכבוד הוריהם.
ב. הגמרא רוצה לתמוך בהסבר של רב יהודה שפירוש המשנה "כל מצוות האב על הבן נשים חייבות" – הוא
אכן, מצוות האב שמוטלות על הבן, כיוון שהדין במקרה זה הוא "נשים חייבות" וזה אכן תואם את הנלמד
מן הפסוק – שאכן נשים חייבות בכיבוד הורים.
ג. 1. האיש תמיד חייב בכבוד הוריו, ואילו האישה, כאשר נישאת, חייבת בכבוד הוריה רק אם מתאפשר לה
לקיים את המצוות. 2. אם האישה תתגרש (או לפני שתינשא) היא חייבת בכבוד הוריה באותה רמה שחייב
אחיה.

יחידה טז

כיסוי ראש לגברים

שאלה: האם קיימת חובה ללכת עם כיפה?

תשובה: הרב מלמד

תוקף המנהג

במספר מקומות בגמרא מוכח שכיסוי ראש לגברים אינו חובה גמורה אלא מנהג.

במסכת שבת (ק"ח, ב) מובא: "אמר רב הונא בריה דרב יהושע: תיתי לי (=תחזיקו לי טובה) דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראש". ובמסכת קידושין (לא, א) מובא הסברו להנהגתו - "אמר: שכינה למעלה מראשי". מדברי רב הונא שצריך להחזיק לו טובה על הנהגתו, מוכח שהדבר אינו חובה גמורה אלא מידת חסידות. וכך כתב התשב"ץ (תקמט) ומביאו הב"ח, וכן כתב בכלבו (יא).

כמו כן, במסכת שבת (קנו, ב) מסופר, שכשנודע לאימו של רב נחמן בר יצחק, שעל פי מזלו הוא עלול להיות גנב, הקפידה עליו שיכסה את ראשו, וכך גדל בתורה ובמצוות. פעם כשנפל ממנו כיסוי הראש, תקפו יצרו והתאוה לגנוב תמרים מראש הדקל. ומכאן אנו למדים שהדבר אינו חובה כללית אלא מידת חסידות.

אעפ"כ הנהגת רב הונא מובאת בטור ובשו"ע (סי' ב) והיא התקבלה כהנהגה מחייבת.

הליכת פחות בד' אמות ללא כיפה

בגמ' בשבת הוזכרה הימנעות רב הונא מ"הליכת ד' אמות בגילוי הראש". הב"ח דייק מלשון הטור ששיעור ד' אמות נאמר בדווקא, ופחות מכן אין צורך להקפיד. ברם הב"ח מביא את דעת רבנו יונה בספר היראה שכתב: "יכפוף קומתו וישוח ראשו כי השכינה למעלה מראשו ולכן נכון לכסות ראשו ואל יהיה בגילוי הראש" - משמע שלפחות ממידת חסידות יש לכסות את הראש גם כשאנינו הולך. וכן משמע מהרמב"ם שכתב (דעות ה, ו): "צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן, לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן". הב"ח מבאר את שיטתם - שהרי בגמ' בקידושין נימק רב הונא את מנהגו בכך ש"שכינה למעלה מראשי", וכלפי שמיא הרי אין הבדל בין הליכה ברחוב לשהייה בביתו. לשיטתם דברי רב הונא "דלא סגינא ארבע אמות" נאמרו כדי לרבות שאפילו בהליכה מועטת בתוך הבית מידת חסידות להקפיד, ולא רק ביציאה לרחוב להליכה של ממש. ואין הכוונה לשלול את ההקפדה על לבישת הכיפה בעת ישיבתו על כסא וכדו' בביתו.

ברכה ולימוד ללא כיפה

ביחס לכיסוי הראש בעת אמירת ברכות ושם ה' מביא הבית-יוסף (צא,ג) :
...וה"ר פרץ כתב שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגילוי הראש. ורבינו ירוחם כתב
בסוף נתיב טז (ח"ז דף קמח ע"ד) שאסור לברך בגילוי הראש. ובמסכת סופרים פ"ד (הט"ו)
כתוב: "פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמעו, ויש
אומרים בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה [ש]אינו רשאי להוציא הזכרה
מפיו" עד כאן. נראה שהוא מחלוקת אם מותר לברך בגילוי הראש או אם אסור. וכיון
דברינו ירוחם פסק כמאן דאמר אסור הכי נקטינן"
וכן בשו"ע הביא את רבנו פרץ ורבנו ירוחם להלכה.

המהרש"ל בתשובותיו (עב) ביאר שגם באמירת ברכות ולימוד תורה תוקף החיוב של כיסוי
הראש אינו אלא מידת חסידות. אולם הט"ז (ח, ס"ק ג) חולק על דבריו וכותב:
ונראה לי שיש איסור גמור מטעם אחר, דהיינו כיוון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שעושין
כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהם הכובע ואם כן זה נכלל בכלל "ובחוקותיהם לא
תלכו", כ"ש בחוק זה שיש טעם דכיסוי הראש מורה על יראת שמים.
המשנה ברורה (ב, ס"ק יא) סיכם את ההכרעה במחלוקת האחרונים כדעת הט"ז. הרב
אביגדור נבנצל שליט"א בהערותיו על המשנה ברורה כתב שכאשר המגמה היא להיראות
כמי שאינו שומר תורה ומצוות זהו איסור גמור.

סיכום

השו"ע פסק שאמירת ברכות והזכרת השם ללא כיסוי הראש אסורה מן הדין כדעת רבנו
ירוחם. ביחס לאיסור הליכת ד' אמות ללא כיסוי ראש מדינא דגמ' רואים שחובת הליכה עם
כיסוי ראש אינה אלא ממידת חסידות. ברם אעפ"כ הנהגה זאת התקבלה בפשטות כחיוב
לדעת השו"ע כדעת הט"ז והמ"ב.

בימינו קיימת מוסכמה חברתית שכל המקבל עליו עול מלכות שמים הולך עם כיסוי ראש.
לכן הרוצים ללכת ללא כיסוי ראש על מנת שלא לחשוף את קבלת עול מלכות שמים - דרכם
פגומה מן השורש ומולידה חוסר מחויבות הלכתית, ואסורה מעיקר הדין על פי דעת הט"ז.

גם הגאון הרב עובדיה זצ"ל (יביע-אומר ט,א) שדייק בדעת השו"ע שכיסוי ראש אינו חובה,
גם הוא הכריע בסוף תשובתו:

ונראה שבזמנינו שדרך החפשים ללכת בגילוי הראש, דרך פריקת עול תורה ומצות, בודאי
שכל מי שהוא ירא שמים צריך להזהר לכסות ראשו, כשהולך ברשות הרבים, שיהיה היכר
בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, ויש בזה יותר ממדת חסידות, והכיפה שעל ראשו של אדם
דתי, היא לסמל ולמופת, שהוא שייך למחנה הדתי, ומורא שמים עליו. (וכן כתב בשו"ת

דברי-מנחם כשר סוף סי' ב). ומי שהולך בגילוי הראש, אדרבה יש בו משום מראית העין, שיחשדוהו שהוא אדם חפשי פורק עול מלכות שמים מעליו, וכבר נאמר בתורה, והייתם נקיים מה' ומישראל...

שאלת מבחן

- א. בברית מילה של בנה, אמרה מלכה בדבר תורה שנשאה, שהלידה הייתה עבודה אירוע מרומם בו היא הרגישה שותפה לבריאה. הביאי תמיכה לדבריה מתוך הגמרא.
- ב. מה יכולים מלכה ובעלה לעשות כדי לדאוג לכך שהשכינה תשרה בביתם? הסבר.

תשובה

- א. בגמרא נאמר ששלושה שותפים הם לאדם – אביו ואימו והקב"ה.
- ב. מלכה ובעלה צריכים לחנך את הבן לכבד אותם בצורה ראויה מכיוון שהקב"ה אמר שכאשר ילד מכבד את הוריו הוא מחשיב את זה כאילו הוא גר איתם.

יחידה יז

הצעת פתיחה

לספר את הסיפור בסוף הסוגיה.

קשיים בסוגיה

1. התלמידים שואלים: מדוע בן האלמנה לא שאל את רבי אליעזר נתגרשה מהו?
2. התלמידים אינם מבינים כיצד הבחין רבי יהושע, שהתלמיד הוא בן אלמנה.
3. תשובת רבי יהושע לבן האלמנה אינה מובנת לתלמידים.
4. התלמידים מתקשים לקרוא נכון את המשפט: בא לפני רבי יהושע אמר לו כך. אמר לו: רבי, נתגרשה מהו?
5. רש"י בד"ה הטל להם מבחין בין שני ניסוחים: "אבא" ו"אביו" התלמידים מתקשים בזה.

הצעות לטיפול בקשיים

1. בבן יהוידע מסביר שהוא רצה לשאול את השאלה: אביו אמר לו השקני וכן אמו משני רבנים כדי שתהיה בידו תשובה ברורה מפי שניהם.
2. וכיון שלא רצה לפגוע בכבודו של רבי אליעזר שאל את רבי יהושע שלאח אחרת.
3. עיין בשאלה 4 ובהעשרה שאלה 1.
4. עיין בעימוד הגמרא בעמוד 62.
5. עיין בשאלה 6א.

שאלה 26 ובהעשרה שאלה 2

רצוי להתעכב על שאלה זו
הבן יהוידע נפלא כתמיד.

לשאלה 8

ישקה את האם קודם כי רצונו של אדם זה כבודו.

שאלת מבחן

1. כיבוד הורים ומצוות אחרות

אחד מהוריה ביקש ממך לעזור בניקיון הבית כי הדבר דחוף מאד. את בדיוק התכוונת להתפלל לפני שישתיים זמן תפילה. כיצד יש לנהוג ומדוע? כיצד תשובתך היתה משתנה אילו במקום להתפלל מנחה התכוונת ללכת למבצע איסוף מצרכים לצדקה עם קבוצה גדולה של חברות.

תשובה

עליך להתפלל מנחה, כיוון שיש פה התנגשות בין מצוות כיבוד הורים למצווה אחרת בתורה וממילא גם הורייך חייבים במצוות התורה, אז מצווה זו קודמת. במקרה שהיית בדרך למבצע איסוף המצרכים היית מוותרת על כך כיוון שיש מי שיכול לקיים את מצוות הצדקה במקומי אז שהן ילכו ואת תכבדי את הורים.

יחידה יח

פתיחת השיעור

המורה יפתח את השיעור עם המבוא במסגרת בעמוד 65
לאחר מכן התלמידים יקראו את הגמרא ויענו על השאלות. אם ישאר זמן כדאי לעשות את ההעשרה.

שאלת מבחן

1. כיבוד אב ואם

- א. "חזרו והודו למאמרות ראשונות". מי חזר ובמה הם חזרו להודות? מדוע חזרו להודות בכך?
- ב. מהם שני הפסוקים מהם ניתן ללמוד מדרש זה (על ידי שני אמוראים שונים)? עבור כל פסוק כתבי כיצד הבינו את הדרשה מתוך הפסוק.

תשובה

א. מלכי הארץ בתחילה לא קיבלו את הדברות הראשונות של אמונה בה', מכיוון שחשבו שלכל התורה נאמרה רק לכבודו. כשהם שמעו שהוא גם דואג לכבודם של ההורים הם חזרו בהם והודו באמונה בה'.

ב. עולא רבא למד מהפסוק "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך" – כתוב אמרי ברבים, כלומר שרק אחרי ששמעו מספר דיברות והגיעו עד מצוות כיבוד הורים, הם הודו בדיברות הראשונות. רבא למד מהפסוק "ראש דברך אמת" – כתוב ראש כי רק אחרי ששמעו כמה מצוות חזרו והודו לראש (תחילת) הדברים. (יש תחילה רק אם יש המשך).

שאלת בגרות

2. כיבוד אב ואם

- א. "חזרו והודו למאמרות הראשונות". מה הן המאמרות הראשונות, מדוע בתחילה לא הודו להן מלכי ארץ, ומה היתה הסיבה שחזרו והודו להן?
- ב. "עד היכן כיבוד אב ואם" – הסבר את השאלה, וכתוב שתי תשובות שונות לשאלה (התשובות מופיעות בשני דפים שונים בגמרא).
2. א. המאמרות הראשונות הם הדברות הראשונות "אנכי ה'" ו"לא יהיה לך". בתחילה לא הודו להם כי חשבו שה' דורש לכבוד עצמו כמו כל מלך. והמצוות הם לכבודו. הסיבה שחזרו והודו להם כיון שראו שה' מצווה על כיבוד הורים ולא על כבוד עצמו.
- ב. השאלה היא: עד כמה צריך להשקיע/להתאמץ/לספוג בקיום מצות כבוד הורים. התשובה הראשונה בדף לא, א. בדברי עולא שאמר "צאו וראו מה עשה גוי אחד באשקלון" – דמה בן נתינה. התשובה השנייה בדף לב, א בדברי רבי אליעזר שאמר "כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו".

יחידה יט

הצעת פתיחה

המורה יפתח את השיעור במה שנכתב בעל הסוגיה עמוד 67
התלמידים יקראו את המעשה בדמא בן נתינה והמורה ישאל:
מה ראו חכמים לקבוע מעשה זה כדוגמא לדורות? עיין במה שנכתב "על הסוגיה" בעמוד 67
המורה ינהל דיון בכיתה בשאלה זו.

הרחבה

אפשר לשוחח על נתינה וקבלת עיין במכתב מאליהו חלק ב קונטרס נותן ונוטל.
הביטוי הטבעי של תודה המצוי בגוי, רמוז אף הוא בשמו של אותו גוי דמא בן נתינה, דמא אותיות אדם נתינה
אותיות הנותן. אדם הנותן - זוהי תכונה טבעית שאדם נותן למי שנתן לו. לכן מובן שכר המצווה, אריכות
ימים, שהרי כל עניינו של כיבוד הורים הוא תודה על נתינת החיים לעולם, ובזכות המצווה מקבלים אריכות
ימים.

המהר"ל מפראג בחידושי אגדות מסביר מדוע דווקא הגויים דבקים במצוות כיבוד הורים:

א. הגויים מבינים את המצווה כי המצווה היא שכלית.
ב. מפני שהגוי עיקר שלו הוא הגוף וסיבת הגוף היא ההורים לכן מכבדם ביותר ואין עיקר של גוי הנשמה,
שנוצרה מה' יתברך, ולכן אין הם מכבדים את אביהם שבשמים. אבל ישראל עיקר שלו הוא הנשמה וה'
נותן הנשמה. הגוי דבק בכיבוד הורים מפני שהם חומריים יותר מישראל.
בתלמוד הירושלמי כתוב, שהאבן שביקשו חכמים היתה "ישפה", שהיתה בחושן על שם בנימין.
מדוע גלגלו מן השמים שכיבוד אב של דמא היתה דווקא עם האבן של בנימין ולא של שבט אחר?
המורה יכול לשאול בכיתה את השאלה הזו.

התשובה שאפשר להוציא אותה מהתלמידים: בנימין כיבד את אביו ולא רצה לצערו, ולכן שתק על מכירת
יוסף ולא סיפר לאביו. מובא במדרש שוחר טוב טו, ו "לא רגל על לשונו" תהלים טו, ג זה בנימין בן יעקב,
שהיה יודע במכירתו של יוסף ולא גילה לאביו. והרמז למעשיו הוא בשם האבן "ישפה" כלומר יש פה
ושותק.

את מעלת השתיקה הוריש בנימין לצאצאיו שאול המלך. הגמרא במגילה יג, ב כותבת בשכר צניעות שהיתה
בו בשאול, זכה ויצאה ממנו אסתר. מהי הצניעות " "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו שמואל א י, טז. אסתר
משבט בנימין חמש שנים עמדה בדבר מרדכי, ולא הגידה את מולדתה ואת עמה.

העמקה

בגמ': לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכר שנולדה לו פרה אדומה בעדרו.

מפורסם בשם החדושי הרי"ם זצ"ל דהטעם דהשכר שלו הי' ע"י פרה אדומה דוקא, כי היה אז
קטרוג על בני"י, שגוי מוסר נפשו על מצוות כבוד אב, ולכן ניתן שכר בפרה אדומה, להוכיח, כי גוי
מוסר נפשו על מצות כבוד אב שהיא מצוה שכלית, אך בני"י מוסרים נפשם על מצוות כמו פרה
אדומה שהיא מצוה חוקית בלא טעם והגיון כלל ע"כ. וראה בדברי שאול על הש"ס (בקדושין כאן)
שהביא כן בשם הגאון בעל הקצוה"ח ז"ל ע"ש, ובספר אמת ואמונה מובא כן מהאדמו"ר מקאצק.

קשיים בסוגיה

התלמידים מתקשים בתחילה להבין מדוע גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה הרי הסברה
אומרת להיפך.

הצעת טיפול בקשיים

לשאלה 2

אם שמח ביותר אם יקיצו, מצוה להקיצו וכגון ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה [וע"ע בערוך השולחן].
ועי' בדברות משה (להגר"מ פיינשטיין ז"ל הערה ל"ז) דע"כ צ"ל דגם אביו של דמא בן נתינה לא היה שפוי בדעתו [עי' תוד"ה ובאת בשם המדרש], דאל"ה בודאי היה שמח בריוח עצום כזה של בנו, והיה מצטער על שלא הקיצו.

לשאלה 12

לחלק א

בתחילה חשב רב יוסף שמי שאינו מצווה ועושה - שכרו גדול יותר ממי שמצווה ועושה, והוא שמח והיה מוכן לעשות סעודה לחכמים. אם נאמר שמי שאינו מצווה ועושה אינו מברך, והברכה מהווה מרכיב חשוב מאוד במצווה, כיצד שמח רב יוסף בתחילה? הרי אדם שאינו מצווה ועושה - הפסיד ברכה!
אלא מכאן, שאדם שאינו מצווה ועושה, מברך ולכן גם אשה שאינו מצווה ועושה - מברכת.

לחלק ב

תוס' במסכת עירובין מחלק בין סומא לאשה. סומא אף על פי שאינו חייב במצוות מדאורייתא - חייב במצוות מדרבנן, ולכן יכול לומר וציוונו, אבל אשה שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן גם מדרבנן, יתכן שאינה יכולה לומר וציוונו.

הרחבה

הרמב"ן במסכת קידושין מקשה:

כיצד פסק הרמ"א שנשים מברכות על נטילת לולב, הרי אמרינן בירושלמי כל העושה דבר שאינו מצווה בו נקרא הדיוט, ונים כידוע אינן מצוות על נטילת לולב?
תשובת הרמב"ן: העושה דבר שאינו מצווה בו מן התורה כלל, הוא כמוסיף על התורה ולכן נקרא הדיוט, למשל המצטער, ובכל זאת יושב בסוכה נקרא הדיוט כי המצטער אינו מצווה מן התורה כלל.
לגבי ציווי על נטילת לולב יש ציווי בתורה וכל נשים שעושות מצווה שיש עליה ציווי בתורה אע"פ שהן לא נצטוו - מקבלות שכר.

לשאלה 17

הטעם שעורכים סעודה לנער שהגיע לגיל מצוות הוא, כי ביום זה הוא עולה בדרגה מאינו מצווה למצווה ועושה. ראינו בגמרא שרב יוסף היה מוכן לעשות סעודה לחכמים, בגלל שהוא חשב שהוא עלה בדרגה.

קשיים בסוגיה

התלמידים מתקשים בתחילה להבין מדוע גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה הרי הסברה אומרת להיפך.

הצעת טיפול בקשיים

עין בהעשרה בעמוד 69

הרחבה

בגמ': גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.
הגר"א מוילנא ז"ל בהיות בן חמש שנים נשאל כיון שמצינו שקיים אאע"ה כל המצוות לפני שנצטווה, אמאי לא קיים בעצמו מצות מילה טרם שאמר לו הקדוש ברוך הוא למול את עצמו.
והשיב על זה מינ"י ובי', הלא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ולהכי בשלמא שאר המצוות, יכול לקיים אותם לפני שנצטווה, וגם לקיים אותם לאחר שנצטווה, אבל לגבי מצות מילה, אם ימול את עצמו טרם שנצטווה, תו לא יוכל למול את עצמו אחרי שהשי"ת יצוה אותו, ומשו"ה המתין מלמול עד שיצטווה על זה.

תוספות יסודי וחשוב ללמוד אותו

תוס' ד"ה דלא מפקידנא ועידנא

בתחילה חשב רב יוסף שמי שאינו מצווה ועושה - שכרו גדול יותר ממי שמצווה ועושה, והוא שמח והיה מוכן לעשות סעודה לחכמים. אם נאמר שמי שאינו מצווה ועושה אינו מברך, והברכה מהווה מרכיב חשוב מאוד במצווה, כיצד שמח רב יוסף בתחילה? הרי אדם שאינו מצווה ועושה - הפסיד ברכה!
אלא מכאן, שאדם שאינו מצווה ועושה, מברך ולכן גם אשה שאינו מצווה ועושה - מברכת.

לחלק ב

תוס' במסכת עירובין מחלק בין סומא לאשה. סומא אף על פי שאינו חייב במצוות מדאורייתא - חייב במצוות מדרבנן, ולכן יכול לומר וציוונו, אבל אשה שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן גם מדרבנן, יתכן שאינה יכולה לומר וציוונו.

המשך הרחבה

הרמב"ן במסכת קידושין מקשה:

כיצד פסק הרמ"א שנשים מברכות על נטילת לולב, הרי אמרינן בירושלמי כל העושה דבר שאינו מצווה בו נקרא הדיוט, ונשים כידוע אינן מצוות על נטילת לולב?
תשובת הרמב"ן: העושה דבר שאינו מצווה בו מן התורה כלל, הוא כמוסיף על התורה ולכן נקרא הדיוט, למשל המצטער, ובכל זאת יושב בסוכה נקרא הדיוט כי המצטער אינו מצווה מן התורה כלל.
לגבי ציווי על נטילת לולב יש ציווי בתורה וכל נשים שעושות מצווה שיש עליה ציווי בתורה אע"פ שהן לא נצטוו - מקבלות שכר.

לשאלה 33

הטעם שעורכים סעודה לנער שהגיע לגיל מצוות הוא, כי ביום זה הוא עולה בדרגה מאינו מצווה למצווה ועושה. ראינו בגמרא שרב יוסף היה מוכן לעשות סעודה לחכמים, בגלל שהוא חשב שהוא עלה בדרגה.

שאלות מבחן

1. כיבוד אב ואם

(א) "דאמר רבי חנינא: גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצוות ועשה" – הסבר משפט זה. מה הקשר בין משפט זה לדיון בכיבוד אב ואם?

(ב) מאיזה חכם לומדים שמה שחשוב בכיבוד הורים הוא **דרך** הכיבוד ולא **כמות** הכיבוד? הסבר את דבריו.

(ג) הביאי דוגמא אחת לחכם ממנו לומדים שמצוות כיבוד אב ואם היא מצווה שקשה מאד לעמוד בה ולהגיע לכבוד מכסימלי (הביאי את סיפורו ולא רק את שמו).

שאלות מבחן

1. "ואמר רבי חנינא: ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה על אחת כמה וכמה".

א. מניין למד רבי חנינא את דברים המסומנים בקו?

ב. באר את כל דברי רבי חנינא המצוטטים.

ג. היכן צריך לשים פסוק במשפט המצוטט לעיל, אחר המילה "כך" או לפני המילה "כך"?

2. מדוע אמר רב יוסף שיעשה יומא טבא לרבנן אם יאמרו לו שהלכה כרבי יהודה, ומדוע חזר

בו?

יחידה כא

הסוגיה קלה

אפשר לתת לתלמידים להכין אותה ולהכין את העבודות בכוחות עצמם.

הצעת פתיחה

"יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם"

המורה ישאל כיצד יתכן שבן מאכיל את אביו מהמאכלים המשובחים ונענש על כך?

המורה ישמע את תשובות התלמידים ויתכן שהם יקלעו לדברי הגמרא.

בהמשך הגמרא יספר המורה את המעשה המובא לקמן וזו וההקדמה של הדרשה של אבימי על מזמור לאסף.

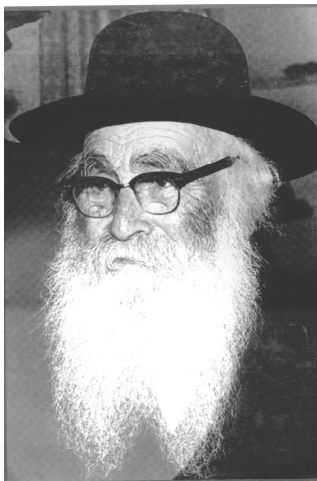
הרחבה

באגרות משה יורה דעה (חלק א' סימן רמ"ז) כתב אודות בית הקברות דקראקא אשר רבותינו גאוני העולם הרמ"א זצ"ל ועוד נמצאים, וצריכים ליפות את הבית קברות בנטיעת אילנות סרק משום שנמצא באמצע העיר. והממשלה מחייבת בזה. **נראה לע"ד פשוט שיכולין ליטע אף אם הוא דבר אסור כיון שעתה הוא לשמירה, שהוא לצורך המתים וכו', שבעניינים דכבוד ובזיון נחשב בתר הכוונה.**

וכעין ראייה מהא דקידושין דף ל"א, דיש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחים ומביאו לחיי העולם הבא. **אף דהטחינה ברחים הוא דבר בזיון, אלמא כיון דהכוונה היא אדרבה לכבודו כדי שלא לילך לעבודת המלך אין זה בזיון, דאם היה זה בזיון לא היה מותר לפניו לבזותו אף בבזיון קטן כדי למנעו מבזיון שיהיה ע"י מלאכת העכו"ם דאין שייך לו, אלא הוא משום שכיון שהוא לצורך אביו אין זה בזיון כלל.**

וא"כ גם בכאן כיון שהוא לצורך כבוד המתים, אין זה מעשה בזיון כלל ומותר. ואם אפשר יזהרו לנטוע בין הקברים.

מזמור לאסף

היתה בביתו של ר' אריה לוי מנחם של כלי פורצלן רבי ערך, ירושה מאבותיה של אשתו זה מכמה דורות. יום אחד רחצה אשתו את הכלים היקרים האלה ושעה שרצתה להניחם להתייבש, החליקו מידה, נפלו ארצה והתנפצו לרסיסים.

היא ידעה עד כמה יקרה מערכת זו לבעלה וכמה יצטער בידעו שהכלים נשברו, ועל כן בשעה שעמד לחזור לביתו מתלמוד תורה "עץ חיים", המתינה לו בסימטא שליד פתח ביתם. ובראותה אותו אמרה: "אריה, דבר גדול אירע לנו, נס קרה לנו, עלינו להודות לה' על כך".

מה קרה?

- תחילה נודה לה' ואחר כך אספר לך.

- "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" - אמר ר' אריה.

- "אתה יודע", אמרה לו רעייתו, "כשאב כועס על בנו, ומרגיש צורך עז להכותו, אזי כדי להפיג את כעסו, הוא מכה בכף ידו בחזקה על השולחן ולא על לחיו של בנו. בתחילה הבן נפחד ונעצב אל לבו, אולם לאחר מכן הוא שמח שאביו חס עליו ולא הענישו. אריה, לבטח ידוע לך המדרש המובא באיכה רבתי על הפסוק בתהילים המוסב על חורבן בית המקדש (תהילים פרק ע"ט, פסוק א): **"מִזְמוֹר לְאֶסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתְךָ"** - 'קינה לאסף' היה צריך לומר ולא מזמור לאסף? אלא השבח לבורא עולם על שהשליך חמתו על עצים

ואבנים ולא על בני אדם. אף אנו כן, החליטו בשמים שעלינו להיענש, אך חסד גמל עמנו הבורא יתברך ובמקום שניפגע אנו, נופצו כלי הפורצלן היקרים..."

- צדקת, חנה, צדקת - השיב לה ר' אריה (מתוך הספר "צדיק יסוד עולם" עמ' 42)

לשאלה 10 בשילוב עם תוס' ד"ה רבי טרפון

הר"ן כותב שכאשר האב בן תורה ורוצה שהבן יתכבד על ידו - צריך הבן להיענות לבקשה. הוכחת הר"ן מבוססת על הירושלמי הנ"ל תוס' ד"ה "רבי טרפון" כאשר אמו של רבי טרפון רצתה להתבזות, אמרו לו חכמים שרצונה הוא כבודה והוא הדין במקרה שלנו שצריך להיענות לבקשתם.

הרחבה תוס' ד"ה רבי טרפון בדף לא, ב

לפני שאלה 11

המורה ישאל את תלמידיו את השאלה הבאה :

מעשה בבני זוג שהיו חביבים אחד על השני פנה בנם אל הרב בשאלה :

אבי ביקש ממני : "תשקה נא תחילה את אמך" ואילו אמי ביקשה "תשקה תחילה את אביך".

כיצד עלי לנהוג?

הגאון הרב חיים קנייבסקי שליט"א השיב על כך כי על הבן לשמוע בקול אביו ולהשקות תחילה את אמו כי רצונו של אדם זהו כבודו.

מקור לדבריו, ניתן להביא מדברי הירושלמי, שם מסופר על רבי ישמעאל שכשהיה חוזר מבית המדרש היתה אמו רוחצת רגליו ושותה את אותם המים.

כשנדע הדבר לרבי ישמעאל לא הניח לה לנהוג כך.

מה עשתה?

באה לבית המדרש וקבלה בפני החכמים.

אמרו החכמים לרבי ישמעאל : הואיל והוא רצונה הוא כבודה.

שאלת מבחן

1. יומא טבא של רב יוסף

א. מדוע רב יוסף ביקש שיוכיחו שאין הלכה כרבי יהודה?

ב. כיצד דברים אלו קשורים לסיפור של דמא בן נתינה?

תשובות

א. רב יוסף היה עיוור, ורב יהודה פסק שעיוור פטור מן המצוות. מכיוון שרב יוסף שמע את דברי ר"ח שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה – הוא רצה שההלכה לא תהיה כדעת רב יהודה ושהוא יקיים את המצוות מתוך חובה – וכך יהיה שכרו גדול (מאשר אם יקיים את המצוות בתור אדם פטור ממצוות)
ב. דמא בן נתינה הוא גוי, אך זכה לשכר גדול, מתוך האמירה של ר"ח לומדים שאם הגוי קיבל שכר גדול על כיבוד הורים, קל וחומר אנחנו שמחוייבים בכבוד הורים נזכה לשכר אף יותר גדול.

יחידה כב

הסוגיה שלנו עוסקת בשני נושאים :

א. כיבוד אם שנשתטית.

ב. יציאה לחוץ לארץ לשם כיבוד הורים

הקשיים בסוגיה

א. קשיים בטכסט

הדו שיח בין רב אסי לבין בנה קשה להבנה. התלמידים מתקשים לבין מי שואל ומי משיב.

ב. קושי רגשי.

אם שנשתטית

לתלמידים קשה להבין מצב זה, שמן הסתם לא חזו.

הצעת טיפול בקשיים

א. הטבלה בשאלה 2 אמורה לעזור לתלמיד.

העשרה לשאלה 2

בשול"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן נט) כתב שהרמב"ם שכתב ויצווה לאחרים להנהיגם כראוי להם מתכוון למצב שאי אפשר לבן לעמוד עם הוריו מפני שנשתטו בו, ולכן מן ההכרח להתנהג אתם באלימות כקשירתם בחבלים או להכותם ואת זה לא יוכל הבן לעשות מפני צו התורה והן הבין הרדב"ז בדברי הרמב"ם.

הציץ אליעזר כתב שהחולקים על הרמב"ם פירשו את דבריו, שמדובר במצב שצריכים לסבול מהם הרבה בגלל שטותם, אבל אם יש צורך לקשרם או להכותם, כולם יודו שאסור לבן לקשרם בחבלים.

נושא ב

ירידה מן הארץ לשם כיבוד הורים

קשיים בטכסט

א. מדוע השיב רבי יוחנן לרבי אסי : איני יודע.

ב. לשם מה הלך רב אסי לרבי אלעזר, תלמידו של רבי יוחנן

הצעת טיפול בקשיים

א. עיין בשאלה רבי יוחנן היה מסופק אם מותר לצאת לחו"ל לשם כיבוד הורים.

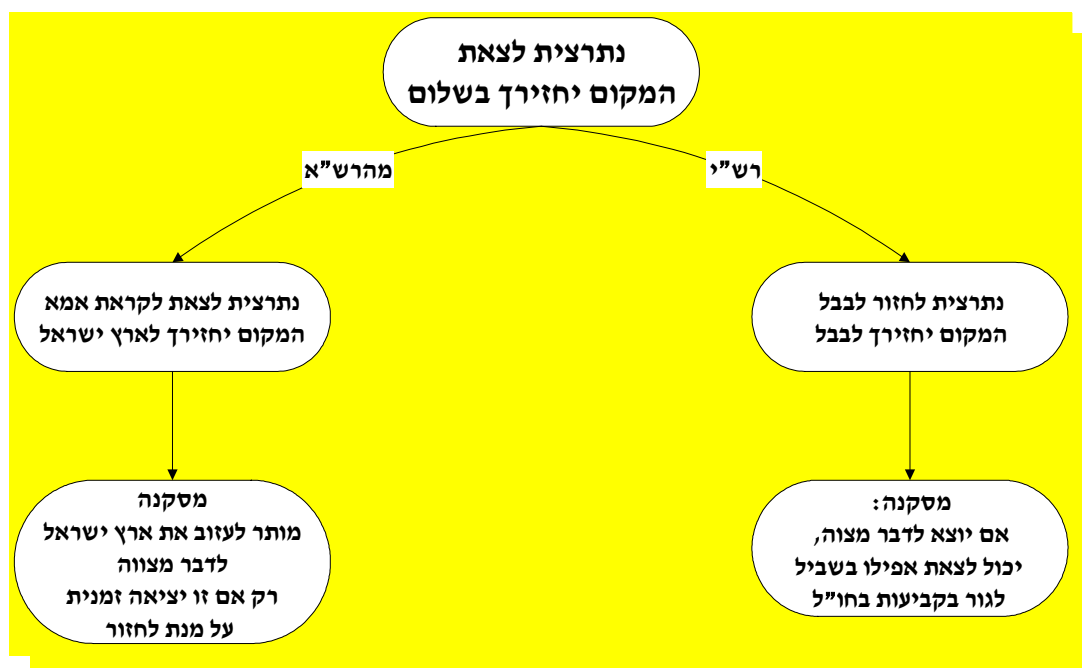
ב. רב אסי רצה לשמוע מה דעתו של רבי יוחנן מתלמידו המובהק רבי אלעזר.

כדי שהטקסט יהיה מובן

אפשר לרשום בלוח את הסוגיה בצורה המובאת לקמן :

שאלות רב אסי	תשובות רבי יוחנן
א. מהו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ	אסור
ב. לקראת אמא - מהו?	תשובה א : איני יודע
שהה מעט ואחר כך חזר	תשובה ב : אסי, נתרצית לחזור המקום יחזירך לשלום.

העשרה : המורה יכול לבנות תרשים על הלוח שמחדד את שיטת רש"י ומהרש"א

יחידה כג

הסוגיה קלה

אפשר לתת לתלמידים להכין אותה ולהכין את העבודות בכוחות עצמם.

הצעת פתיחה

באחת ממדינות אירופה, נפטר בשם טוב יהודי ירא שמים והשאיר לבנו יחידו, ראובן, ירושה גדול הנאמדת בכעשרה מליון דולר.

בתום ימי השבעה הופיע פתאום יהודי הנושא לשם שמעון, וטען כי ראובן אינו בנו יחידו של הנפטר גם אני הוא בנו, ולכן אני גם זכאי לרשת את נכסי אבי.

שמעון תבע את ראובן בית המשפט באותה מדינה שם נקבע כי יש לבצע בדיקת די. אן. איי. הבדיקה תיערך באופן שיפתחו את קברו של המנוח יוציאו ממנו שיערה אחת קטנה ויבדקו האם בדיקת די. אן. איי של שמעון מראה כי הוא אכן בנו של האיש

הרב אלישיב פסק שאין היתר לבזות את הנפטר כדי לזכות בירושה
הבן עמד בניסיון, והכריז כי הוא מוותר על הנכסים המרובים, מתוך מסירות נפש של ציות לדעת ההלכה.
הרב המליץ עליו את הפסוק: "חכם לב יקח מצוות".

שאלה: האם אפשר לסמוך על בדיקת די. אן. איי לפי ההלכה?
תשובת הרב אלישיב: על פי דין תורה ראובן מוחזק לפנינו כבנו של הנפטר, ואילו שמעון אינו מוחזק כבנו, ולכן הוא אינו יכול להוציא ממנו את הממון אלא בראיה ברורה, שהרי המוציא מחברו עליו הראיה, אך על ידי תוצאות בדיקת די. אן. איי לא ניתן להוציא ממון מהמוחזק.
ועיין בבבא מציעא דף לט, ב אודה המעשה במרי בר איסק.

לשאלה 2

הברייתא שואלת:

בחיינו כיצד?

התלמידים שואלים: מדוע אין הברייתא עונה לשאלה בחיינו כיצד את התשובה הבאה: מאכילו, משקהו, מלבישו וכו' כמו שעונה הברייתא בהמשך העמוד "כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא".

המורה יתן לתלמידים להתמודד עם השאלה

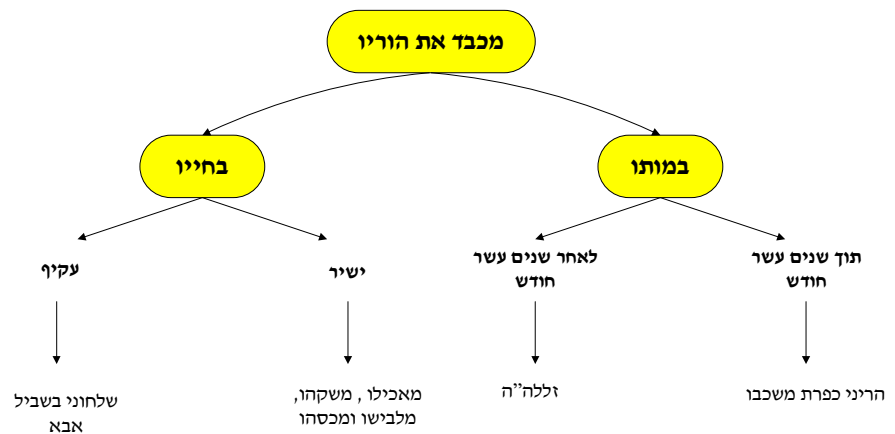
התשובה: יש שני סוגי כיבוד: א כיבוד ישיר כיבוד בפני אביו בינו לבין אביו מאכילו משקהו וכו' ויש כיבוד עקיף כיבוד שלא בפני אביו, כלפי אחרים ובסוג זה של כיבוד הורים עוסקת הברייתא.

הרחבה

לפי תוס' רי הזקן, הכוונה בדבר שמועה לדברי תורה, והוא מדייק מלשון הברייתא: דבר שמועה ולא כתוב בפשטות: היה דובר משמו. לפי תוס' ר"י הזקן, גם הרמב"ם סובר כן מדלא כתב היה דובר משמו אלא העתיק את נוסח הברייתא: היה אומר דבר שמועה.

רבנו ירוחם (נתיב א, ד) כותב, שדם אם מזכיר את האב בדבר הרשות, צריך להזכירו בדרך זו.
ערוך השולחן כותב שאם אומר דברי תורה ברבים מפי אביו אומר "אבי מורי" ואם אומר בשם אביו דברים בעלמא אומר אבי.

המורה יכול לשרטט את התרשים הבא:

לשאלה 9

עצמות יוסף כתב: דדווקא מסקנת אביו אסור לסתור, אבל להקשות ולתרץ כדי לברר הסוגיה לאמיתה - שרי.

החזון איש יו"ד (סימן קמט, אות א) כתב דרשאי לחלוק על אביו אף למסקנה באופן שאינו סותר דבריו בדרך החלטה אלא שטוען בסברה או מקשה, שהרי כל התלמידים דנו בפני רבם וסתרו דבריהם, כמו רבי עקיבא לפני רבי אליעזר בפסחים סט, א וכן כתב בשו"ת "מנחת אליעזר", שמותר לסתור דבריו בהלכה כשיש לו ראייה והוכחה לדבריו שהדין עמו, וכדין תלמיד לרבו (המבואר ביו"ד סימן רמב סעיף ג ברמ"א).

לשאלה 17ג

אסור לבן לומר נראי דברי אבא, שבזה שמכריע כדברי אביו מחשיב את עצמו יותר מאביו, שיכול להכריע דבריו.

יחידה כד

הקשיים בסוגיה

1. הקושיה מהברייתא קשה לתלמידים האם אינם מבחינים היכן מסתיימת הקושיה ומתחיל התירוץ.
2. הקושיה השנייה מ- שני אחים שני שותפים מורכבת מכמה קושיות ותירוצים. קשה לתלמידים להבחין היכן מסתיימת כל קושיה והיכן מתחיל כל תירוץ. בקושיה זו ישנם מושגים חדשים לתלמיד: מעשר שני, מעשר עני, העדפה.

הצעת טיפול בקשיים

בארנו את המושגים וכן פרקנו את השאלות לגורמים כדי שיובנו.

הצעת פתיחה לשיעור

המקרה המובא בפתיחה

באיזה מקרה מדובר בסוגיה?

ערוך השולחן סימן רמ סעיף יח חוקר בעניין המחלוקת בסוגיה ושואל:

אם יש לאב אמצעים, מאי טעמא דמאן דסבירא ליה משל בן? ואם אין לאביו אמצעים מאי טעמא דמאן דסבירא ליה משל אב?

הוא מדויק מהרמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג שהמחלוקת היא כשיש לאב אמצעים ומדובר שהאב כילי ואינו רוצה להתפרנס משלו,

בשאר בני אדם - אין משגיחין עליו, **אבל באביו - למ"ד משל בן הבן מחויב לתת לו משלו.**

דרך אחרת

מדובר במקרה שאין לאב, למ"ד משל אב מחויב הבן לפרנסו מדין צדקה ורק בשיעור של צדקה, ולמ"ד משל בן מחויב הבן לפרנסו מדין כיבוד הורים ואפילו להוציא את כל ממונו.

אני מסבירים את הסוגיה לפי הדרך הזו.

הראשונים מקשים מהמעשה של דמא בן נתינה שלא העיר את אביו והפסיד בכך עסק גדול, והלא כיבוד אב משל אב ולא משל בן, ולמה לא העירו.

תרצו הראשונים ששם לא היה הפסד ממון אלא מניעת רווח, ודבר זה הוא בכלל ביטול מלאכה שחייב בו הבן.

תירוץ נוסף: אצל דמא בן נתינה אם היה מעירו היה מצערו ולצער את האב אסור גם כשהבן מפסיד מממונו. ב"שיטה לא נודע למי" כתב שדמא בן נתינה לא נהג כדין אלא לפנים משורת הדין ומה שרבי אליעזר הביא ראייה מדמא בן נתינה לגודל חיוב כיבוד הורים לא בא אלא ללמד קל וחומר שיש לנהוג לפנים משורת הדין בכיבוד הורים.

תרשים

הרחבה והעמקה

שאלה: אדם שאביו חולה וזקוק לרופא או לטיפול בבית חולים, והאב מתנגד בגלל ההוצאות, האם מותר לבן להוציא בעורמה ובגניבת דעת מכספי אביו כדי לשלם עבור הטיפול או האשפוז?
תשובה: הרב זילברשטיין פסק, שאם הטיפול על ידי רופא פרטי או ע"י בית חולים פרטי יעיל יותר - מותר להוציא כסף מהאב על מנת להבריאו, וזאת מצוות השבת אבידה, השבת גופו.
כאשר הטיפול על ידי רופא פרטי הוא בבחינת מותרות אבל את הטיפול אפשר לקבל על ידי קופה ציבורית - אין רשות ליטול מכספי האב מבלי לקבל על כך רשות מבית הדין.

שאלה נוספת

האב גר לבד בדירתו ללא אשה. הבנים רוצים שהאב ישכור דירה לידם. אך אם האב ישמע את המחיר - יתנגד. האם מותר לשקר לאב ולמשוך מחשבונו את המחיר המלא של דמי השכירות, או שמא יש בזה חשש גזל, שקר והונאת האב.

תשובה: הרב זילברשטיין פסק, שמשיכת כסף מחשבון האב ללא הסכמתו זקוקה לרשות בית דין. אף על פי שמשיכת הכסף היא לטובת האב, אין לעשות זאת בלי רשות בית דין או לפחות רב גדול בתורה, שיחליט שזוהי השבת אבידה עבור האב ומותר להוציא כספו למטרה זו.

שאלת מבחן

1. משל אב או משל בן

- הסבר את השאלה "משל מיי". מהם שתי התשובות לשאלה זו.
- מהי הנחת היסוד של רבי אליעזר בשאלה "משל מיי" כשהוא אומר שאסור להכלים את האב אם זורק את הארנק למים? הסבירי כיצד יודעים שזו דעתו.
- מה היתה מטרתו של רב הונא כשניסה להכעיס את בנו? כיצד הוא יתמודד עם בעיית "לפני עיוור לא תיתן מכשול" אם יצליח להכעיס אותו?

תשובה

- משל מיי פירושו – משל כספו של מי צריך הבן לכבד את הוריו. כלומר, האם הוא מוציא כסף כדי לדאוג לצרכי הוריו, או שהוא משתמש בכספי הוריו כדי לעזור להם.
- הנחת היסוד של רבי אליעזר הוא ש"משל בן", כך שאם האב זורק את הארנק של הבן לים, (שמותר לו לעשות כן, כי הוא משתמש בחפצי/כספי בנו לצרכיו), אסור לבן לבייש את אביו למרות שהוא מאד כועס. אילו היה חושב "משל אב" לא היה היגיון בדבריו שאסור לבייש את אביו, כיוון שלאביו אסור לזרוק את

הארנק שלו (שאסור לו להשתמש בכספי הבן לצרכיו) ולכן מותר לבן לכעוס ולצעוק עליו כדי שלא יזרוק את הארנק, לפני שהאב יגזול את ארנקו- אז למה שר"א יפסוק שאסור לביישו?
ג. רב הונא רצה לנסות את בנו לראות אם יצליח שלא להכלים את אביו (כפי שאומר רבי אליעזר שאסור להכלים את ההורה במקרה כזה). אם הוא יצליח להכעיס את בנו, יש בעיה של הכשלת אדם בעבירה, ולכן קבע מראש שאם יכעס הוא מוחל על כבודו ובכך בנו לא יעבור על מצווה מן התורה של כיבוד הורים.

שאלות מבחן נוספות

2. משל אב או משל בן

א) הסבר את הברייתא: "נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס".

ב) "ב' אחים שני שותפים האב ובנו וכו'" – מדוע הברייתא נדרשת להסביר שמותר לזוגות אלו להאכיל זה את זה מעשר עני ולפדות זה לזה מעשר שני? (מה היינו חושבים אילו לא הייתה מלמדת זאת?)

ג) הסביר את המושג "להעדפה". מדוע רוצה הגמרא לומר שהברייתא מדברת על העדפה?

3. משל אב או משל בן

א. "משל מי? ... משל אב ... משל בן". הסבר את בעיית הגמרא, ואת שתי האפשרויות להשיב על הבעיה. (6 נק')

ב. "ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה". הסבר את קושיית הגמרא ואת תשובתה? (7 נק')

3. א. נחלקו האמוראים בגמרא מניין המימון בשביל להאכיל ולהשקות את ההורים.

אפשרות אחת "משל בן", כלומר שהבן חייב להוציא ממון משלו להאכיל את אביו, שזה חלק מהחוב של כיבוד אב ואם, לפרנסת משלו.

אפשרות אחרת היא "משל אב", כלומר הוצאת הממון מוטלת על האב עצמו ואין הבן צריך להוציא מממנו להאכיל את אביו.

ב. אם כיבוד הורים משל אב, קיום המצווה אינו כרוך בהוצאת כסף וזה סותר את הברייתא. תרצה הגמרא שגם למאן דאמר משל אב, יש חסרון כיס המתבטא בביטול מלאכה, כלומר שעל הבן לבטל מלאכתו עבור כיבוד הורים אף שלהוציא ממון ממש אינו צריך.

4. "ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה"

א. בציטוט מובאות שאלה ותשובה. העתק למחברתך את התשובה בלבד.

ב. הסבר בלשונך את שאלת הגמרא ואת תשובתה.

הרחבה לשאלה 18

בגמ': והא קעבר על בל תשחית.

איתא בברכות (רפ"ה) מר בריה דרבינא עבד הילולא לבריה, חזייהו לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דמוקרא ותבר קמייהו, וכתב החקרי לב (מה"ב יו"ד סי"א) דמזה מבואר דכל כה"ג שיש לו תכלית בשבירת הכלי אין איסור בל תשחית דאין כוונתו להשחתה כי אם לעשות רצונו. ותמה דלפ"ז איך פריך הכא הא קעבר על בל תשחית. והרי רב הונא רצה לדעת עי"ז אי זהיר בכיבוד אב ואם.

וכתב החקרי לב דנראה דהא דשרי להשחית לעשיית רצונו היינו כשא"א למלאות רצונו בלאו הכי, אבל הכא גבי רב הונא היה אפשר לעשות רצונו בלי השחתה וכגון שיקרע בפומביני ועע"ש

מעשה ופסק הלכה

מעשה באיש א' שבא להגר"ח מבריסק ז"ל להתאונן על בנו שגר בבריסק, ואינו בא לבקר בבית חולים אשר בוורשא, ששם הוא שוהה מחמת מחלתו.

קרא הרבי לבן, ושאלו אמאי אינו הולך לבקר את אביו בבית חולים, הלה שידע ללמוד השיב להגר"ח הרי כיבוד אב הוא משל אב, ואם כן אין אני חייב להוציא הוצאות בשביל אבי, לשלם מחיר הנסיעה ברכבת. השיב לו הגר"ח טועה אתה, תלך ברגל! והרי מה שאינך הולך ברגל הוא מחמת שהדרך רחוקה, ולכן ברצונך לנסוע ברכבת, והרי נסיעה זו ברכבת היא בשביל עצמך, ולכן מוטלת הוצאה זו עליך.

יחידה כה

הקשיים בסוגיה

לתלמידים דרוש ידע קודם בעניין המחלוקת בין רבי יהודה ורבי שמעון לגבי סדר החומר בעניין ד' מיתות בית הדין.

הצעת טיפול בקשיים
המורה יביא את המבוא לתלמידים

מבוא

ארבע מיתות נמסרו לבית הדין: סקילה שריפה הרג (סיף) וחנק.
יש מחלוקת במסכת סנהדרין לעניין סדר חומרתן של המיתות הנ"ל.
לפי תנא קמא (רבנן) סדר חומרתן הוא כדלקמן: 1. סקילה. 2. שריפה. 3. הרג (סיף). 4. חנק. דהיינו סקילה חמורה משריפה ושתייהן חמורות מהרג ושלושתן חמורות מחנק.
לפי רבי שמעון, סדר החומרות הוא כדלקמן:

1. שריפה. 2. סקילה. 3. חנק. 4. הרג (סיף).
דהיינו שריפה חמורה מסקילה ושתייהן חמורות מחנק ושלושתן חמורות מהרג.
במשנה ששנה רב יחזקאל לרמי בנו, מדובר על מקרה, שנתערבו חייבי מיתות שונות ואין דרך להבחין ביניהם.

מצד אחד צריך ללכת אחרי הרוב, ומצד שני הולכים אחר המיתה הקלה יותר.
העיקרון הוא שתמיד הולכים להקל, כי במקרים אלה הסנהדרין צריכה לנטות לזכות ולא לחובה.
הצעת פתיחה לשיעור

השיעור עוסק בדיבור בכבוד אל האב

שאלה קשה בעניין עגונה הובאה לפני האדמו"ר משינוא והוא נסע אל אביו האדמו"ר מצאנז, כדי לשאול את פיו בעניין זה. כאשר הגיע אל אביו וסיפר לו את העניין אמר לו אביו: מחר אם ירצה ה' לאחר התפילה נדבר בעניין זה.

הלך הבן אל האכסניא וביקש מהגבאי להביא לו שולחן ערוך חלק יורה דעה כדי להתכונן ליום המחר.
הגבאי, שהיה תלמיד חכם, תמה ושאלו: מדוע צריך רבנו שולחן ערוך חלק יורה דעה הרי דיני עגונות כתובים בחלק אבן העזר של שולחן ערוך?
השיבו האדמו"ר: מחר יהיה, כנראה משא ומתן ואולי ויכוח בעניין האשה העגונה. כאשר דנים בהלכה עם אבא צריך להקפיד ולקיים את ההלכות הקשורות לכיבוד הורים, על כן אני משנן לעצמי הלכות אלו הכתובות בחלק יורה דעה לפני הפגישה.
המורה יכול לספר לתלמידיו את המעשה הרשום בעמוד 107 "גדול השלום".

שאלות מבחן

1. "הנשרפים בנסקלים"

- (א) הסבירי את המקרה "הנסקלים בנשרפים". מה יפסוק רבי שמעון במקרה זה ומדוע?
(ב) מה הבעיה בהצגת דעת רבי שמעון בעזרת המקרה "הנשרפים בנסקלים" ומדוע הצגת דעתו בעזרת המקרה בסעיף (א) עדיפה?
(ג) מדוע דיון זה הובא בהקשר של כיבוד אב ואם?
כיבוד הורים ומצוות אחרות

2. אחד מהוריד ביקש ממך לעזור בניקיון הבית כי הדבר דחוף מאד. באותו הזמן מתקיים שיעור תורה בבית הכנסת, ואתה רוצה מאד לשמוע את השיעור.
כתוב כיצד יש לנהוג. הוכח דבריד מסוגית הגמרא.

תשובה

2. יש כאן התנגשות בין שתי מצוות: כיבוד הורים ותלמוד תורה שהיא מצווה עוברת כי השיעור מתקיים עכשיו. בין לפי אלעזר מן מתיא שאומר שעושים את המצווה כי הבן והאבא חייבים במצווה, בין לפי איסי בן יהודה שאומר שאם אפשר למצווה להיעשות על ידי אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו, במקרה שלפנינו אי אפשר למצווה להיעשות על ידי אחרים ולכן ילך לשיעור.

יחידה כו

הצעת פתיחה לשיעור

המורה יצביע על סתירה בפסוק תהלים פרק א פסוק ב
כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלָה:
המורה ישאל מדוע נקראת התורה בתחילה תורת ה' ואחר כך תורתו?
הסוגיה היא קלה ואפשר לתת אותה לתלמידים כהכנה. התלמידים יענו על השאלות בחוברת
ואחר כך יחזור המורה על השאלה ויעמיק ויבסס את הדברים.

לשאלה 3

רב חסדא סובר, שהרב אינו יכול למחול על כבודו שהוא כבוד התורה, כי התורה אינה שלו.
רב יוסף סובר שרב יכול למחול על כבודו, כיוון שהתורה היא שלו, שקנה אותו בלימודו וביגיעתו.

לשאלה 8

המהרש"א כותב: במה שהיה משקה אותן הרי הודיען, שמחל על כבודו.

לשאלה 10

המהרש"א כותב שבמקרה הראשון שמדובר ברבא עצמו הייתי יכול לחשוב שרבא הקפיד כיוון, שהחכמים
שלא קמו זלזלו בכבודם של רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שקמו, וכך משמע מהלשון "הני רבנן והני
לאו רבנן", ולכן המשיכה הגמרא להקשות מהמקרה של רב פפא שלא קמו לכבודו.
התלמידים שואלים:

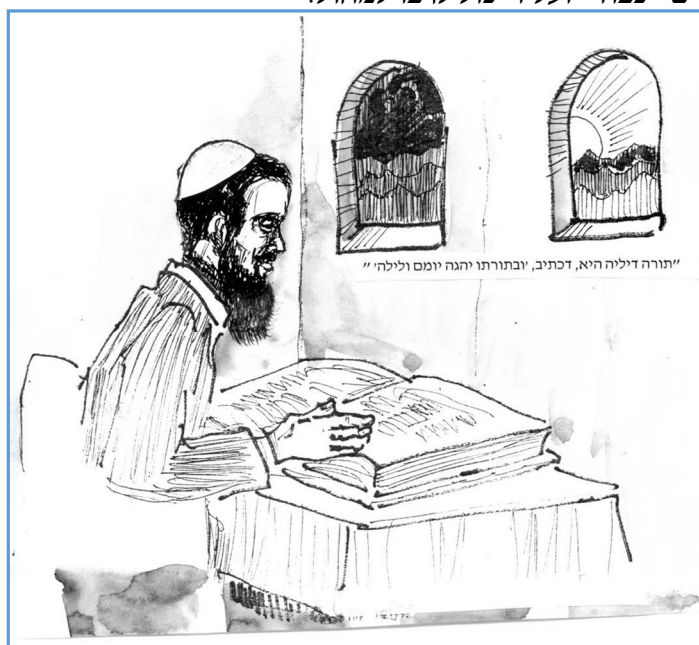
ש. מדוע צריך לעשות לתלמיד חכם שמחל על כבודו - הידור?

ת. כדי שלא יראה זלזול בכבוד התורה.

חזון איש כתב שאף שמחלו על כבודם מכל מקום ראוי שלא יקבל מהם תשמיש אלא בהידור, שמראה
בעצמו שמכיר שאין ראוי שהרב ישמשנו.

העמקה

בחדושי מרן רי"ז הלוי דייק בדברי הרמב"ם תלמוד תורה פרק ה הלכה יא
לדעתו ההידור הוא חיוב גמור, מפעיל שיש חיוב קימה כל תלמיד חכם הנלמד מהפסוק "והדרת פני זקן"
והוא הנקרא הידור ועליו אי אפשר למחול.
ויש חיוב קימה נוסף שחייב התלמיד לרבו המובהק (שיש בה תוספת חיוב על הקימה הנלמדת מהפסוק
"תקום והדרת", כגון קימה בבית המרחץ שאין בו הידור, ושחייב לקום אפילו חוץ לארבע אמותיו), שהוא
חיוב אל רבו, והוא הנקרא בלשון הרמב"ם "כבוד" ועליו יכול לרבו למחול.

**ובתורתו יהנה
יומם ולילה**

שאלות מבחן

1. כבוד הורים וחכמים

משה ראה את ראובן יושב במקומו של אביו. אמר משה: "ראובן, מה נסגר איתך, זה ממש אסור!". ענה לו ראובן: "אל תדאג, אבא שלי מרשה לי, הוא מוחל על כבודו".

א. על איזו מצווה חשב משה שראובן עבר? צטט את ההלכה מהגמרא.

ב. מדוע היה אפשר לחשוב שרבי, בניגוד לאב, אינו יכול למחול על כבודו? מדוע בכל אופן מותר?

ג. מי אינו יכול, לדעת כולם, למחול על כבודו, ומדוע?

תשובה

א. הוא חשב שהוא עבר על יראת אב ואם. "מורא – לא עומד במקומו, ולא יושבת במקומו וכו'".

ב. היה ניתן לומר שמפני שהכבוד של האב הוא כבודו שלו, הוא יכול לוותר על כבוד זה. אך אצל רב, הכבוד הוא בגלל התורה שיש בו ואין ברשותו לוותר על הכבוד הזה. אך רבא מלמד שכאשר אדם לומד תורה, התורה נהיית

שלו, ולכן מותר לו לוותר על הכבוד הזה שהוא שלו (ולא של התורה שחיצונית לו)

ג. מלך לא יכול למחול על כבודו מפני שאימתו צריכה להיות על העם (כנראה כדי שיוכל לתפקד כמלך)

כבוד חכמים

2. א. "איקפד ואמר הנו רבנן רבנן רבנן רבנן רבנן" – מדוע כעס רבא? מהו ציפה שהרבנים יעשו?

ב. יכול יעצים עיניו כמי לא ראהו אטו ברשיעי עסקין – פסקי את המפלט. הסביר את הבעיה עם הברייטא ואת תשובת הגמרא.

ג. "זקן ויראת" – מה המגבלה על החכם שלומדים מסמיכות זו?

תשובות

א. רבא כעס על החכמים שלא קמו בשבילו ונתנו לו למחול על כבודו. הוא היה מצפה שלמרות שהוא מחל על כבודו שהם עדיין יקומו במעט כדי להראות שם עדיין מכבדים אותו.

ב. "יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו?" – אטו ברשיעי עסקין?! הברייטא שואלת האם מותר לסגור עיניים כדי לעשות כאילו הוא לא ראה את החכם ואז לא יקום עבורו. הבעיה של הגמרא האם יתכן שהברייטא מתייחסת בכלל לרשעים – למי שעובר על ההלכה? (הרי לא תשאל האם מותר לגנוב בלי שאף אחד ידע, ואז תענה שלא). ברגע שזה כתוב בתורה שצריך לעשות כך, אז ברור שצריך לעשות. אלא הגמרא עונה שהשאלה היתה האם מותר לו להתחמק מהמצווה עוד לפני שנכנס לחיובה, בכך שעוצם עיניים כשהרב עדיין במרחק מה כך שכשיתקרב הוא לא יצטרך לעמוד כי לא ראה אותו בתווך המחייב.

ג. המגבלה לזקן הוא שאסור לו להטריח אנשים לעמוד עבורו, הרי ה' יודע את שבליבו וידע אם יכל להתחמק מלהעמיד מישוהו לכבודו.

3. א. כתוב שני מצבים שבהם אין צורך לעמוד מפני רב או תלמיד חכם, וכתוב בכל אחד מן המצבים את הסיבה לכך.

ב. כתוב מצב אחד שבו אסור לתלמיד לעמוד מפני רבו. הסבר מדוע.

יחידה כז

הסוגיה לא קשה.

המורה יכול לפתוח בדיון :

ראינו שחכם שמחל על כבודו – כבודו מחול. האם נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול. התשובה המצופה: כיוון שהנשיא הוא ראש הסנהדרין, ועמד בראש חכמי הדור, וכן הוא מנהיגם של ישראל מתוקף תפקידו. ולכן היה מקום לראותו כעין מלך, ומלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול.

קושי בסוגיה

הקושיה מתייב היא ארוכה.

בשאלה 4 התלמידים צריכים לזהות היכן מסתיימת הברייתא.

התלמידים יכולים להיעזר בתרשים בעמוד 98 ולמלא את התרשים תוך כדי קריאת הברייתא וזה יעזור להם.

דרך הוראת היחידה

לפי דעתי כל שלב שלומדים, התלמידים יענו על השאלות שבשלב הזה.

לשאלה 7

בפסוק "וה' הולך לפניו" יומם" מדובר במחילה על הכבוד בשביל כל ישראל, במקום כזה יכול הקב"ה למחול על כבודו, אבל אולי מפני יחיד ה' לא מחול על כבודו.

לשאלה 9

אפשר לענות כי אי אפשר להוכיח מהקב"ה כיוון שהעולם שלו והתורה שלו, ולכן יכול למחול על כבודו, מה שאין כן לגבי מלך, שהמלוכה שלו היא מה'.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכה יא

הָרַב הַמְבָהֵק שְׂרָצָה לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אוּ בְּאַחַד מֵהֶן, לְכָל תַּלְמִידוֹ, אוּ לְאַחַד מֵהֶן - הָרְשׁוֹת בְּיָדוֹ.

וְאִם עַל פִּי שְׂמַחַל, חֵיב הַתַּלְמִיד לְהִדְרוֹ, וְאִפְּלוּ בְּשַׁעַה שְׂמַחַל.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ז הלכה יג

תלמיד חכם שבזהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו..

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה ו

וְהַנָּשִׂיא שְׂמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ, כְּבוֹדוֹ מְחול.

יחידה כח

בפתיחת הסוגיה המורה ישאל את התלמידים את השאלות המופיעות בתחילת הסוגיה. וירשום על הלוח את תשובות התלמידים.

הקושי בסוגיה

הברייתא ארוכה מאוד. וצריך לפרק אותה לגורמים.
אני מציע כמו שהצעתי ביחידה הקודמת: כל שלב שלומדים, התלמידים יענו על השאלות שבשלב הזה.
לשאלה 16

התנאים	שיבה וחכם	חכם ויניק	שיבה ואינו ואשמאי	שיבה ואשמאי
תנא קמא				
רבי יוסי הגלילי				
איסי בן יהודה				

שאלת מבחן

1. מפני שיבה תקום

- א. "רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים". העתק את המשפט למחברתך, פסק והסבר (6 נק')
- ב. הסבר מדוע ר' יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא, ומדוע תנא קמא לא פירש כמו ר' יוסי הגלילי? (7 נק')

הארה

כתב הב"י (יו"ד סי' רמ"ד, והובא בש"ך סק"א) בשם השבלי הלקט **דיניק וחכים היינו שלא הגיע לכלל מצוות.**

תשובה

1. א. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא? איכא בינייהו יניק וחכים.
גם תנא קמא וגם רבי יוסי הגלילי לומדים שמצות קימה היא בפני זקן וחכם. תשובת הגמרא שהנפקא מינה היא ביחס למי שהוא יניק וחכים- צעיר שהוא תלמיד חכם. לפי תנא קמא לא צריך לעמוד מפניו כי הוא איננו זקן. ולפי רבי יוסי הגלילי התנאי הוא החוכמה ולכן צריך לעמוד מפניו גם אם הוא צעיר.
ב. רבי יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא. לשיטתו של תנא קמא שצריך גם זקן וגם חכם הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה (שנים) זקן (חוכמה) תקום והדרת.
תנא קמא לא פירש כר' יוסי הגלילי, כי לשיטתו של ר' יוסי הגלילי שצריך זקן או חכם, הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן.

יחידה כט

בפתיחה אפשר לספר את הסיפור המובא בעמוד 110 בהעשרה "שלא יהיה חסרון כיס"

ביאורי מילים המובאות בסוגיה

מֵר - אֲדוֹן.	קָאִים - עוֹמֵד.
יָכֹל - אִפְשָׁר הִיָּה לְהַבִּין.	מְקַמֶּה - לִפְנֵי.
תִּלְמוּד לֹמֵר (ת"ל) - הַכְּתוּב בֹּא לְלַמְדָּנוּ.	אֶקִּישׁ - הַשׁוּוּה.
לֵית - אֵין	וְהִתְנַן - וְהָרִי שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה.
מִי? - הָאִם?	דִּילְמָא - שְׁמָא.
נָקִיב - עוֹשֶׂה חוֹר בְּפִנְיָנִים שְׁשׁוּלִים מִן הַיָּם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִהֵן מַחְרוֹזֹת.	שְׁאֲנִי - שׁוֹנָה.
אֲדַהֲכִי וְהִכִּי - בִּינְתִים.	הֶתֶם - שֵׁם.

אם התלמידים מתקשים אפשר לתת להם את השאלות הבאות:

רבי יוסי בר אבין מסביר טעם החילוק

מחק את המיותר.

למדנו שאין בעלי אומניות חייבים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שהם עוסקים במלאכתם, אבל במצווה עוברת כגון: הבאת ביכורים יש לקום / אין לקום בפני עושי המצווה. אבל תלמידי חכמים אינם מקיימים מצווה בהליכתם. ומכאן לומד רבי יוסי בר אבין, שכבוד מצווה בשעתה חשוב יותר / פחות מכבוד התורה..

דחיית הדיוק של רבי יוסי בר אבין

א. באיזו מילה בלשון הגמרא מתחילה הדחייה? _____

ב. מחק את המיותר.

הגמרא אומרת שאי אפשר / שאפשר להוכיח מהבאת ביכורים שחביבה מצווה בשעתה ובעלי אומניות צריכים לעמוד / אין צריכים לעמוד מפני עושי מצווה גם בשעה שהם עוסקים במלאכתם. הסיבה: אפשר להסביר שדווקא מפני מביאי בכורים חייבים / אין חייבים בעלי אומניות לעמוד בשעה שהם עוסקים במלאכתם, כיוון שאם לא יעמדו מפניהם ולא יכבדו, לא יביאו עוד ביכורים מפני הטורח שבדבר, לפיכך התקינו חכמים שיעמדו מפניהם / שלא יעמדו מפניהם, אבל אפשר שאין בעלי אומניות חייבים לעמוד בשעת מלאכתם מפני עושי מצוה אחרת. (במקום שאין ביטול מלאכה צריך לעמוד מפני עושי מצוה, ולכן עומדים / אין עומדים מפני נושאי התינוק לברית מילה).

שאלות מבחן

1. "תקום והדרת"

א) פסקי את הברייתא הבאה והסבירי אותו: "יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס".

ב) איזו הלכה נוספת לומדים מההיקש בין המילים "תקום והדרת". הסבירי.

2. עמידת בעלי אומניות בעת מלאכתם

א. "מכאן אמרו אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם". "מכאן אמרו" - מנין נלמדה הלכה זו?

ב. "נמצאת מכשילן...ולאו משום חיבוב מצוה" (רש"י)

(1). על איזו מצוה מדובר, וכיצד באה לידי ביטוי חביבותה?

(2). לאיזה כשלון יש לחשוש, ומדוע?

תשובות

2. א. "תקום והדרת". הגמרא מקישה "קימה" ל"הידור" - יש לקום ולהדר רק כשאין בכך ביטול מלאכה, ומקישים "הידור" ל"קימה" - יש לקום ולהדר רק כשאין חסרון כיס בהידור בכך. מהיקשים אלו למדו שאין בעלי אומנויות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים כי יש להם חסרון כיס בקימה והם אינם חייבים להדר כשיש חסרון כיס בדבר.
- ב. 1. המצווה היא הבאת בכורים. חביבותה של המצווה באה לידי ביטוי בכך שבעלי אומנויות עומדים בפני מביאי הביכורים בשעה שהם עוסקים במלאכתם, למרות שהם אינם חייבים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקים במלאכתם.
2. הכישלון שיש לחשוש ממנו שאנשים לא יביאו בכורים כי יאמרו שמזלזלים בהם בכך שלא קמים מפניהם.

יחידה ל

פתיחה לסוגיה אפשר לספר את המעשה המובא בעמוד 110 הידור מצווה.

ביאורי מילים המובאות בסוגיה

הָיָה יָתִיב - היה יושב.	עַל - נכנס.
בֵּי מִסְחוּתָא - בית המרחץ.	טַעְמָא - הטעם.
חֲלִיף וְאַזִּיל - חולף והולך.	הָא לָאוּ הָכִי - הרי לולא כן.
מְקַמֵּיה - מלפניו.	הָא - זה.
אִיקְפֵּד - הקפיד.	בְּתֵי גֻּזָּי - בחדרים פנימיים.
אָתָא - בא.	בְּתֵי בְּרָאי - בחדרים חיצוניים.
וְתו - ועוד.	הָכִי נְמִי מְסַתְבָּרָא - כך גם כן מסתבר.

אם התלמידים מתקשים אפשר לתת להם את השאלות הבאות:

ראייה לתירוץ

5. מחק את המיותר.

הגמרא אומרת שמוכרחים לומר ששני המעשים אירעו **בבתי גוואי / בבתי בראי**, כי אילו התרחשו המקרים **בבתי גוואי / בבתי בראי** אין מובנים דברי האב לבנו: "שמא בהן יושב ומהרהר" כי הרי אסור להרהר בדברי תורה **בבתי גוואי / בתי בראי**.

דחיית הראייה

6. א. באיזו מילה בלשון הגמרא מתחילה הדחייה? _____

ב. הקף בעיגול את החלק הנכון.

הגמרא אומרת שאין זו הוכחה שהמקרה אירע **בבתי גוואי / בבתי בראי**.
 יכול להיות שהמקרה אירע **בבתי גוואי / בבתי בראי** ולפעמים אדם מעיין בדברי תורה קודם שנכנס לבית המרחץ, ושגורים הם בפיו ובליבו ומהרהר בהם **לאונסו / לרצונו** אפילו **בבתי גוואי / בבתי בראי**.

ג. האם בן שנמצא בחדר הפנימי של בית המרחץ חייב לקום מפני אביו? נמק.

יחידה לא

ביאורי מילים המובאות בסוגיה

אָטו - וכי?	אונדז - אוזנו.
מקמיה - לפני.	דאָט - שָׁבָא.
דלימטיה - שיגיע.	מסני - הולך.
הא - הרי.	אגודא - על שפת הנהר.
חזי - רואה.	איך - האחר.
דקאים - שיקום.	גיסא - צד.
אמרן - אמרנו.	אנא - אני.
מפי - מזמן.	אדעתין - על דעתנו.

ההלכה אומרת, שכהן שיצא מבית הכנסת בחזרת הש"ץ לפני ברכת עבודה (- זמן שהכהן מתחייב לעלות לדוכן) ולא נשא כפיו - לא נהג כשורה.
מתח קווים בין הצורות המתאימות.

עצם עיניו לפני שהחכם
הגיע לארבע אמותיו

עצם עיניו כשראה
את החכם

כהן שיצא מבית הכנסת
לאחר זמן החיוב

כהן שיצא מבית
הכנסת לפני
ברכת עבודה

הוא נקרא רשע

המקור לאיסור
הוא הפסוק
ויראת מאלוהיך

יחידה לב

הצעה לדין: האם יש חיוב לקום מפני זקני גויים?

איסי בן יהודה אומר "כל שיבה במשמע" נחלקו הראשונים האם בדבריו כלול גם הדין של קימה מפני נוכרי. התוס' דף לב, א ד"ה מאי כותבים שדברי איסי בן יהודה אינם כוללים זקני גויים וראייתם מדברי רבי יוחנן שנתן טעם למעשהו ("כמה הרפתקי עדו עליהו") משמע שאין חיוב דאורייתא. בעל ספר יראים בסימן לו סובר שאם זקני הגויים מקיימים שבע מצוות בני נוח יש חיוב דאורייתא לעמוד מפניהם.

לפי בעל היראים צריך להסביר מדוע רבי יוחנן נתן טעם למעשהו. הלחם משנה (ברמב"ם הלכות תלמוד תורה ו, ט) מסביר שרבי יוחנן היה פטור מצד הדין לקום מפני זקני גויים כזקן ואינה לפי כבודו. ולכן הוצרך לומר שעשה כן לפני משורת הדין, לכבוד הזקנים וניסיון חייהם.

ביאורי מילים המובאות בסוגיה

נְקֻטִין - מוחזק בדינו.	סָבִי - זקני.
חַיִּי - יחיה.	אַרְמָאֵי - גויים.
יָשֵׁב - יושב.	עָדוּ - עברו.
קָמִיה - הרי.	עֲלִיָּהוּ - עליהם.
דִּפְתִּי, מְתָא מְחֻסָּא - שמות מקומות בבבל.	גוֹזָאֵי - משרתים.
גִּיסִי - רגילים.	אִיכָא - יש.

שאלת מבחן

3. כבוד חכמים וזקנים

- מה ההבדל בדין הכבוד שנותנים לרב מובהק ולרב שאינו מובהק? (4 נק')
- האם אביי נהג כך? האם תלמידי אביי נהגו כך בסיפור בגמרא ומדוע? (4 נק')
- כיצד אביי היה מכבד זקנים גויים? מה הסיבה לכבד זקנים אלו לפי רבי יוחנן? (5 נק')

תשובות

- לרב מובהק קמים כשרואים אותו "מלוא עיניו" (מרגע שרואה אותו) ורב שאינו מובהק קמים עבורו רק כשמגיע למרחק ד' אמות מהאדם.
- אביי נהג כך ביחס לרב יוסף רבו, כשראה את אוזנו של חמורו במרחק כבר היה נעמד. אך תלמידי אביי רב משרשיא וחכמים לא קמו עבורו. הם טענו שהם לא שמו לב כי היו טרודים.
- אביי היה מושיט יד לזקנים הארמאים כדי לעזור להם. הוא נהג כפי שמלמד רבי יוחנן שעל זקנים אלו עברו הרבה אירועים (ויש להם חכמת חיים).

יחידה לב

לשאלה 6 : אם היה חובה לקום בפני זקני גויים מדוע צריך רבי יוחנן לנמק את מעשהו מפני ניסיון חייהם. וזו סברת התוס' ד"ה מאי שנא בדף לב, ב. לפי התוס' איסי בן יהודה מדבר על זקני יהודים.

לשאלה 7א : לבעל השאלות יש הסבר מיוחד בסוגיה.

אם נשים לב **רבא** מוזכר **פעמיים** בסוגיה. בהמשך כתוב אביי יהיב ידי לסבי המילה לסבי מיותרת, היה צריך לומר אביי יהיב ידי **להו** כמו שכתוב בדברי רבא לעיל "הידור עבד להו".

לכן הוא כותב שתיאור הנהגות רבי יוחנן ורבא היתה לגבי התנהגות לזקני הגויים ושאר האמוראים אביי רבא ורב נחמן היתה ביחס לזקני יהודים תלמידי חכמים.

לפי הסבר זה מיושבות הקושיות. האמורא רבא מוזכר פעמיים בתחילה לגבי זקני גויים ואחר כך לגבי זקני יהודים. אביי יהיב ידי לסבי ולא להו כי מדובר לא על הזקנים דלעיל אלא על זקני יהודים.

החכם	כיצד נהג בזקנים?
רבי יוחנן (זקני גויים)	הוה קאי מקמי סבי ארמאי
אביי (זקני גויים)	מיקם לא קאי הידור עבד להו
אביי יהיב ידא לסבי (זקני יהודים תלמידי חכמים)	
רבא משדר שלוחי (זקני יהודים תלמידי חכמים)	
רב נחמן משדר גוזאי (זקני יהודים תלמידי חכמים)	

בהסבר דברי רבי יוחנן כמה הרפתקי עדו עליהו – מסביר החתם סופר שהסבים הללו קנו חוכמה מתוך ניסיון החיים שלהם, והם במובן מסויים "חכמים".

★ בנו של בעל החידושי הרי"ם, מייסד חסידות גור, השתתף בשיעור של אביו. השיעור היה עמוק מאוד והתלמידים התקשו בהבנת הדברים. החידושי הרי"ם פנה לבנו ושאל: האם גם אתה אינך מבין? הבן לא ענה, אולם לאחר שאביו יצא מהחדר הוא החל להסביר ליתר התלמידים את השיעור העמוק. נודע לחידושי הרים שבנו הבין היטב את השיעור והסביר ליתר בני החבורה. לשאלתו מדוע הוא לא ענה שהבין, השיב הבן: אם אבא היה שואל אותי אם אני מבין, הייתי מאשר את הדבר, אולם כיוון שאבא שאל אם גם אני איני מבין, לא רציתי לסתור את דברי אבא ולומר שהבנתי.

הצעת פתיחה לשיעור

סיעור מוחות

המורה ירשום על הלוח את המשפט: "אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית"
וישאל אותם: אילו שאלות מעורר משפט זה?
התלמידים בוודאי ישאלו:
מה המיוחד בשחרית וערבית?
מה הכוונה אינו רשאי אסור לו או אינו חייב. אם הכוונה שאסור לו, ואם הוא רוצה האם עובר על איסור?
האם מדובר דווקא על רבו או כל רב אחר.
פסק ההלכה
המחבר בשולחן ערוך אינו מביא דין זה
אך הרמ"א יו"ד רמב, טו כותב וז"ל:
יש אומרים שאין אדם חייב לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית, ודווקא בבית הרב, אבל בפני אחרים שאינם יודעים שעמד מפניו – חייב לעמוד.
החלק השני של הסוגיה עוסק בדברי רבי אלעזר: "כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע..."
השאלה שנשאלת האם רבי אלעזר חולק על דעת רבי ינאי?
בנושא זה חלקו המפרשים. הרא"ש בסימן נו כותב שרבי אלעזר סובר שחייב לעמוד אפילו כמה פעמים ביום בניגוד לרבי ינאי.
הב"ח כותב שאפשר לומר שאין מחלוקת. כל אחד מדבר בעניין אחר. רבי ינאי מדבר על מי שיושב ועוסק בתורה, ולכן צריך לקום מפני רבו רק בשחרית וערבית.
ואילו רבי אלעזר מדבר על מי שאינו יושב ועוסק בתורה, שצריך לקום בכל פעם שרואה את רבו.
פסק ההלכה: המחבר בשו"ע אינו מביא דין זה.
הרמ"א – יש אומרים דאין אדם חייב לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית, ודווקא בבית הרב, אבל בפני אחרים שאין יודעים שעמד מפניו – חייב לעמוד.

יחידה לד

סיעור מוחות

המורה יציג את בעיית הגמרא בן שהוא רבו של אביו – מי עומד בפני מי המורה ישמע ויאזין לתשובות התלמידים ונימוקיהם.

לשאלה 6: לכאורה כן, כי המעשים שלו הם, כמו שאמרנו לעיל, שתלמיד חכם יכול למחול על כבודו, כי התורה דיליה היא.

התלמידים שואלים: מה פסק ההלכה?

מובא בהעשרה

הרא"ש כותב כיון שהבעיות לא נפתרו בגמרא וספיקא דאורייתא לחומרא, על כן יעמדו זה מפני זה. הר"ח הובאו דבריו בר"ן פוסק שהבן חייב לעמוד מפני אביו, והאב פטור לעמוד בפני בנו. וכך סובר הרמב"ם.

הר"ן כותב שהמקור של הר"ח לפסקו היא מהמעשה ברבי טרפון המובא בירושלמי פרק א הלכה ח. רבי טרפון היה מכבד את אמו בכך שהיה מניח ידיו תחת פרסותיה של אמו כשהלכה בחצר עד שהגיע למטתה.

תגובת חכמים למעשהו: עדיין לא הגעת לחצי כיבוד שאמרה תורה.

מסקנה: הבן חייב בכבוד אביו ואמו גם אם הוא גדול מהם כרבי טרפון.

לפי הר"ן יש ללמוד משם את הדין בכל בן שהוא גדול מן האב, ואפילו אם הוא רבו ממש.

יחידה לה

הקושי ביחידה

ריבוי מושגים חדשים: טומאת אהל, מצורע, אבן מנוגעת. המונח: זאת אומרת.

הצעת פתרון

הסברנו את המושגים בגוף היחידה.

בכיתה מתקדמת רצוי לתת את הדברים שכתבנו בהעשרה.

לשאלה 5:

ראשית התלמידים צריכים להתמקד בהלכה "וכן באבן המנוגעת".

אם היינו הולכים אחר האבן, האבן תמיד **יושבת** בחיקו של האדם, ובכל מקרה אפילו שהמצורע עומד הטהור היה נטמא מכוח האבן **היושבת** בחיקו.

אלא בהכרח מסתכלים אחר הנושא את האבן.

הרב היושב דומה לאבן המנוגעת, ולא מסתכלים על הרב היושב אלא על החמור הנושא את הרב. וכיוון שמסתכלים אנו על החמור ולכן רכוב כמהלך דמי וצריך לקום מפניו.

כדי להמחיש יותר הבאתי דפי עבודה למתקשים יותר והרי הם לפניכם.

1. **"וכן באבן המנוגעת".**

בית שנתגלו בו סימני צרעת – אבניו טמאות.

א. באיזו מילה מסתיים הציטוט מהברייתא "ת"ש טמא יושב ..."? _____

ב. עיין ברש"י ד"ה "זאת אומרת" וד"ה "רכוב כמהלך דמי".

הקף בעיגול את התשובה הנכונה.

ההוכחה של הגמרא שרכוב כמהלך דמי היא מהדין של -

מצורע \ נושא אבן המנוגעת.

ג. מחק את המיותר במשפטים שלפניך :

אבן מטמאת בטומאת צרעת את מי שמצוי עמה תחת אוהל אחד, דווקא כשהנושא את האבן **יושב**

שם \ עומד שם, אבל אם האדם הנושא את האבן **עומד \ יושב** אינה מטמאה.

2. **"ואמר רב נחמן בר כהן, זאת אומרת: רכוב כמהלך דמי, ש"מ".**

א. מחק את המיותר במשפטים שלפניך :

האבן המנוגעת שביד האדם הנושאה **יושבת \ עומדת** בחיקו, ואף

על פי כן אין אומרים שהרי זה כטמא יושב, אלא הולכים אחר האדם הנושא את האבן.

אם האדם הנושא את האבן **עומד** - הולכים אחריו ונחשב כטמא

עומד \ יושב, ואין האבן מטמאה את הטהור, למרות שהאבן יושבת כי **לא הולכים \ הולכים** אחר

האבן אלא אחר האדם הנושא אותה.

והוא הדין לאדם הרוכב על בהמה, **שאין הולכים \ שהולכים** אחר האדם היושב, אלא אחר הבהמה

הנושאת את האדם, שהיא מהלכת, והרוכב נחשב כמהלך. ולכן אם הרב רכוב על בהמה **צריך**

התלמיד \ אין צריך התלמיד לעמוד מפניו.

3. מתח קווים בין המלבנים בטור א לבין המלבנים בטור ב.

טור ב

טור א

**האדם הנושא את
האבן המנוגעת**

**הרב היושב
על החמור**

האבן המנוגעת

החמור

שאלת מבחן

2. **רכוב כמהלך דמי**

א. באיזה מקרה אדם טהור נטמא על ידי אדם טמא כאשר שניהם יחד מתחת לאותו העץ? (4 נק')

ב. באיזה מקרה אדם טהור נטמא על ידי "אבן המנוגעת" כאשר שניהם יחד מתחת לאותו העץ? (3 נק')

ג. מה הקשר בין דין האבן המנוגעת לשאלה לגבי רב שיושב על חמור? (6 נק')

תשובות

4. א. כאשר אדם נמצא עם אדם טמא מתחת לעץ, רק אם האדם הטמא מתיישב, אז הטהור נטמא. לא משנה

אם הטהור עצמו יושב או עומד.

ב. כאשר אדם שנושא אבן מנוגעת מתיישבת מתחת לעץ, האדם הטהור נטמא מהאבן.

ג. הגמרא שאלה האם רב שיושב על גבי חמור נחשב כיושב, שהרי הוא יושב, או כהול, שהרי החמור עליו

יושב מהלך. במקרה שהוא כמו מהלך, אז צריך לקום עבורו, אבל אם הוא כיושב לא צריך. הגמרא לומדת

מהמקרה של אבן מנוגעת מה הדין – כמו שבאבן מנוגעת, הוא הולך אחר מי שמחזיק אותו (כי הוא מטמא

רק כאשר **המחזיק** מתיישב, ואז נחשב כאילו האבן מתיישבת), כך גם הרב הולך אחר החמור עליו יושב –

אם החמור הולך, הרב נחשב כמהלך, ואם יושב, הוא נחשב כיושב.

יחידה לו

המורה יסביר את הקשר בין היחידות עמוד 124 בפתחה.
יש ביחידה מושגים חדשים: 1. קל וחומר. 2. חבר. 3. חכם. 4. גברא רבה. 5. לייט עלה.
הסברנו את המשגים ביחידה
עיינ היטב בסיכום הסוגיה ובהעשרה.
לשאלה 5:
"לייט עלה אביי"
המורה ישאל את תלמידיו במי נזף אביי?
לפי רוב הראשונים אביי נזף במי שנוהג כרבי אלעזר.
לשון זו של נזיפה חמורה מצויה בדברי אביי, עיין במסכת ברכות כט, א ומשתמשים בה כאשר יש חשש
שאנשים יבואו לידי מכשול בהליכתם אחר דעה מסוימת.
בסוגייתנו, אם האנשים העוסקים בתורה לא יקומו מפני חכמים, יש לחשוש לפי אביי לביזיון של תלמידי
חכמים.

שאלות מבחן

1. א. "והביטו אחר משה עד בואו האהלה" ... חד אמר לגנאי, וחד אמר לשבח
הסבר מהו הגנאי ומהו השבח?

ב. כיצד יש לכבד אב בית דין?

יחידה לז

ביחידה שלנו יש הרבה מושגים. המורה יכול להיעזר בביאור מושגים בעמוד 129 וכן באיור בעמוד 130.
בסוף היחידה יש תרשים שממפה את כל הסוגיה.

שאלת מבחן

1. מצוות עשה שהזמן גרמא

א. הסבירי את הביטוי "וכללא הוא". (4 נק')

ב. מדוע נאמר "וכללא הוא" בסוגיה זו? פרטי (4 נק')

ג. כיצד רבי יוחנן פותר את העניין? (5 נק')

תשובה

א. הביטוי "וכללא הוא" בא להקשות ולשאול – האם באמת יש כאן כלל? הרי לא נראה כך
ב. בסוגיה זו הגמרא שואלת האם באמת יש כלל שכל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות וכל מצוות עשה
שלא הזמן גרמן נשים חייבות? הרי יש לכל אחד מן הכללים האלו רשימה של יוצאי דופן, מה שגורם לכלל
להיראות כאילו הוא לא כלל בכלל.
ג. רבי יוחנן מלמד שיש כללים אך לא לומדים בהם, כלומר שהכלל תקף אך לא סומכים עליו. (אפילו במקרה
שאומרים לנו "חוץ מה" – שאז נשמע כאילו כל היוצאי דופן כבר נכללים בכלל. אך עדיין במקרה כזה לא
סומכים על הכלל שאין עוד יוצאי דופן)

יחידה לח

ביחידה זו יש מושגים חדשים. התלמיד ייפגש במושגים אלה גם במבוא לתורה שבעל פה. הסברנו את המושגים בעמוד 134.

שאלה 4 הוא יישום של המושגים.

א. גזרה שווה. ב. היקש. ג. בניין אב.

בשאלה 3 חשוב שהתלמידים ימלאו היטב את התרשים. וזה המפתח לשאלות 5-7.

בעמוד 135 כתבנו את סדר דורות האמוראים (ראשי הדורות) בתלמוד הבבלי.

התלמידים יכולים ללמוד בנקל ואז הם יתמצאו בסדר הדורות וזה יקרב אותם לגמרא.

שאלות למבחן

1. מצוות עשה שהזמן גרמן

דברים פרק ו: "וְשָׁנָתָם לְבָנִיד וְדִבְרָתָם בְּשִׁבְתָּם בְּבִיתָם וּבְלֶכְתָּם בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבָּם וּבְקוּמָם: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת

עַל יָדָהּ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתָם וּבְשַׁעְרֵיךָ"

א. אלו שני היקשים יש בפסוקים אלו? מה ניתן ללמוד מכל אחד מן ההיקשים? (5 נק')

ב. איזה היקש מתקבל ואיזה היקש נדחה? מדוע? (3 נק')

2. מצוות עשה שהזמן גרמא

א. מדוע מצוות סוכה מהווה קושיה על הכלל שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן? (7 נק')

ב. כיצד האמוראים פותרים את הקושיה? (2 הסברים) (6 נק')

תשובות

א. מצוות סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא ולכן לפי הכלל נשים הם פטורות. אם כן, מדוע התורה טרחה לכתוב לנו "האזרח" – כאשר חז"ל מפרשים מילה זו כבאה ללמד שרק גברים חייבים במצווה. אם אכן היה כלל, התורה לא הייתה נדרשת ללמד אותנו שנשים פטורות, היינו מבינים זאת בעצמנו מהכלל.

ב. שני האמוראים פותרים את הקושיה בכך שמסבירים שהתורה מודעת לכלל, אך במקרה הספציפי הזה הייתה סיבה שאנחנו עלולים לטעות ולחשוב שכאן הכלל לא תקף ונשים חייבות בסוכה – ועל כן היה חשוב לתורה להדגיש לנו, שאכן הכלל מתקיים פה. היא מדגישה זאת על ידי המילה "האזרח".
לפי אביו – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה כי צריך לגור 7 ימים בסוכה, וכמו שאדם גר בד"כ עם אשתו, כך גם בסוכה הם צריכים לגור ביחד והיא חייבת.

לפי רבא – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה בכלל גזירה שווה בין ט"ו בחודש תשרי לט"ו בחודש ניסן – כמו שנשים חייבות במצה בפסח, כך נשים חייבות בסוכה בסוכות.

2. נשים חייבות באכילת מצה אף שזו מצוות עשה שהזמן גרמא.

מדוע אכילת מצה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ומדוע למרות זאת נשים חייבות בה?

תפילין ומצוות עשה שהזמן גרמא

3. א. מדוע מצות תפילין היא מצות עשה שהזמן גרמא? כתוב הסבר אחד. (2 נק')

ב. "ונקיש תפילין למזוזה? תפילין לתלמוד תורה איתקיש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שניה..."

הסבר את שאלת הגמרא ואת התשובה. בדבריך פרט מה היא "פרשה ראשונה" ומה היא "פרשה

שניה". (6 נק')

3. א. מצוות תפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא. יש זמנים שאדם פטור מתפילין: בלילה או בשבת ויום טוב.

ב. הגמרא שואלת למה להקיש תפילין לתלמוד תורה ולפטור נשים מתפילין, נקיש תפילין למזוזה

ונשים תהיינה חייבות בתפילין כמו שהן חייבות במזוזה. תשובת הגמרא (שים לב לפסוקים

המובאים בחוברת): במזוזה יש שתי פרשיות: "שמע ישראל" – פרשה ראשונה, "והיה אם שמע"

– פרשה שניה. פרשיות אלו הם גם בתפילין. בפרשה הראשונה, הפסוק על תפילין צמוד לפסוק

העוסק בתלמוד תורה (לפניו), ולפסוק העוסק במזוזה (אחריו). אך בפרשה השנייה, הפסוק שעוסק בתפילין צמוד לפסוק העוסק בתלמוד תורה (אחריו), ורק אחרי כן מופיע הפסוק העוסק במזוזה.

יחידה לט

בסוף היחידה מומלץ לספר לתלמידים את המעשה בעמוד 143 במסגרת השייך ליחידה זו.

שאלות מבחן

1. תלמוד ומעשה

- א. מהם הדעות השונות ביחס לשאלה על תלמוד ומעשה? כיצד הכריעה הגמרא? נמק.
- ב. איזו דעה מתחזקת על ידי ברייתא? הסבירי את הברייתא וכיצד היא מחזקת דעה זו (אין צורך לפרט חישובים).
- ג. באיזו עוד תחום ניתן לראות מה חשוב יותר מהשני.

תשובות

1. א. לפי רבי טרפון – מעשה גדול
לפי רבי עקיבא – תלמוד גדול, מכיוון שהוא גורם למעשה
ב. דעתו של רבי עקיבא שתלמוד גדול. לפי הברייתא בניי קיבלו את התורה לפני שהיו צריכים לקיים את כולה, כך שהיה לימוד שקדם למעשה. בהר סיני קיבלו את התורה ורק לאחר 40 שנה התחילו לקיים גם מצוות חלה בכניסה לארץ, ולאחר מכן מצוות תרומות ומעשרות, ולאחר מכן שמיטה ולאחר מכן יובל. (בסה"כ 103 שנים בין קבלת התורה לקיום יובל)
ג. גם בעניין של עמידה לדין בבית דין של מעלה – אדם נידון על תלמוד לפני מעשה. וכן בקבלת שכר, מקבלים קודם שכר על לימוד ואז על מעשה.
2. "וכשם שהלימוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה"
א. הסבר באיזה דין מדובר בציטוט זה.
ב. רב המנונא למד את האמור בציטוט מתוך פסוק. הסבר את הפסוק לפי דרכו של רב המנונא.

האוכל בשוק

3. "האוכל בשוק דומה לכלב...פסול לעדות".
א. מה הדמיון בין אוכל בשוק לבין כלב?
ב. מדוע האוכל בשוק פסול לעדות?
3. א. הדמיון בין כלב לאוכל בשוק שניהם אינם מתביישים ואינם מקפידים על כבודם.
ב. האוכל בשוק פסול לעדות כיון שאין לו בושת פנים ואינו מקפיד על כבודו ולכן הוא לא יתבייש לזלזל בעצמו ולהעיד שקר.

יחידה מ

היחידה עוסקת בשאלות אקטואליות. כפי שכתוב בפתיחה לשיעור. התלמידים יכולים להיעזר בתרשים בעמוד 144.

שאלת מבחן

1. ייחוד

- א. בגמרא נלמד איסור ייחוד ממסית. מה העבירה של המסית? (2 נק')

ב. כיצד למדו מפסוק העוסק במסית על איסור ייחוד? (5 נק')

1. א. מסית לעבודה זרה.

ב. בפסוק כתוב "כי יסיתך אחיך בן אמך".

שואלת הגמרא: וכי בן אם מסית ובן אב אינו מסית מדוע כתוב דווקא "בן אמך" בפסוק? אלא כתוב "בן אמך" להשמיע לנו את ההלכה שהבן מצוי אצל אמו, כי בן נמצא עם אמו בסתר ומשום כך מצוי יותר שיסית. ומכאן שאסור להתייחד עם כל שאר העריות שבתורה.

מָנָא הָגִי מִלִּי? - מניין דברים אלה?	בְּחִיק - נושאים אותו בחיקם, ואין עושים לו לוייה.
פְּשֻׁטִיָּה דְקָרָא - פשוטו של מקרא.	אֲנִינֹת - עיין במבוא לעיל.
בְּמֵאֵי כְתִיב - במה הוא כתוב (-עוסק).	תְּבִיר יִצְרִיָּה - שבור יצרו.
לֹא מִיִּבְעִיָּא קְאָמֵר - לא צריך לומר?	בְּמִתְרַעֵם עַל מְדוּתָיו - מי שמתלונן על ההנהגה שנוהגים בו מן השמים.
סָגִי - שונא.	וְהָכִי קְאָמֵר - וכך אומר הפסוק.
אִימָא - אמור.	אִיתְתָּא - אישה.
צִיִּיתִי - ישמע לו, יקבל ממנו.	דִּהֲוָה עוֹבְדָא - שהיה מעשה.
נִימָא - האם נאמר.	וְאִפִּיקְתִּיה - הוציאה אותו.

נשים דעתן קלה

ביטוי זה מופיע בסוגייתנו ובסוגיה במסכת שבת:

כי תקיף גזירתא א"ל לבריה **נשים דעתן קלה** עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן

הכוונה מבחינה רגשית שהנשים לא יוכלו לעמוד בעינויים ויגלו את המחבוא.

אין הכוונה בשני המקורות שנשים דעתן קלה מבחינה שכלית.

הלכות דעות ברמב"ם הם הלכות שמלמדות אותנו כיצד צריך להתנהג.

יחידה מא

עיין בפתיחה לשיעור בחוברת לתלמיד. שם מובא ההיגיון בהלכות ייחוד.

בסוגיה זו יש הרבה מונחים תלמודיים כגון: תדע, נימא מסייע ליה, לא שנו, התם.

תלמידים מתקדמים ישאלו האם רב שאמר "כגון רבי חנינא בר פפי וחבריו" החמיר על עצמו או שאמר כך מצד הדין.

אם התלמידים ישאלו המורה ישבח את השאלה ובשאלה זו עוסק המדור העשרה. נא לעיין שם.

ביאורי מילים

כְּשׁוּרָא - קורה כבדה.	הָתָם - שם.
וְלֹא מִיִּבְעִיָּא מִהֲדָדִי - ואינם מתביישים זה מזה.	כִּי הִיכִי דְנִיְהוּוּ עָלֶיהָ סְהָדִי - כדי שיהיו עליו עדים.
נִימָא מְסִייע לִיה - האם לומר שאפשר לסייע לו (מהמשנה).	דִּל כְּרָעִי □ - הרם רגליך.
תְּרִי וְאִיהוּ הָא תְּלָתָא - שניים והוא (הבעל) הרי שלושה.	מִי יִימָר - מי אמר.

יחידה מב

ביאורי מילים

מִתִּיב לָהּ אֶפְסִירָה עַל כְּתָפֶיהָ - הִיחָ מְנִיחַ רְצוּעָה שְׁקוּשִׁירִים בְּצוּאָר הִבְהֵמָה כְּדִי לִהְנִיחַ אוֹתָהּ עַל כְּתָפֶיהָ שֶׁל הַלּוּקָה.	דָּלָא הוּוּ יִכְלִין בִּי עֲשֶׂרָה לְמִדְלִיָּא, דְּלִיָּא לְחוּדִיהָ – שְׁלֹא הִיוּ יְכוּלִים יַחַד עֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים לִהְרִים אוֹתוֹ וְהִרִים אוֹתוֹ לְבָדוּ.
שְׁקוּלִי דְרָגָא מְתוּתִי בִיבִי – קָחוּ אֶת הַסּוּלָם מִתַּחַת בִּיבִי.	כִּי מִטָּא לְפִלְגָא דְרָגָא אִיפְשַׁח – כֹּאשֶׁר הִגִּיעַ לַחֲצִי הַסּוּלָם פִּיסַק אֶת רִגְלֵיו, כְּדִי שִׁיקְשָׁה עֲלָיו לַעֲלוֹת בְּסוּלָם.
דְּשׁוּשְׁבִינְתִּיהָ הָוֵא, וְגִיָּסָא בִּיה – יָדִידְתּוֹ הִיתָה וְהִיתָה רִגִּילָה בּוּ.	כְּסִיפְתִּינִן! – בִּישֵׁת אוֹתָנוּ.
בְּמִתְנִיתָא תָנָא אִיפְכָא – בְּבִרְיִיתָא שְׁנָה הִהִפֵּךְ. - שְׁנִיִּים וְהוּא (הַבֶּעַל) הָרִי שְׁלוּשָׁה.	בְּעֶלְמָא הָדִין – בַּעוֹלָם הַזֶּה.
דְּיִיר גּוּלְפִי – מַסְדֵּר שׁוּרוֹת שֶׁל קִנְקִנִּים.	לְעֶלְמָא דְאֵתִי – לַעוֹלָם הַבֹּא.
דְּיִיר קָנָה – מַסְדֵּר שׁוּרוֹת שֶׁל קִנִּים.	נָפַק מִיָּנִיהָ כִּי עֲמוּדָא דְנוּרָא – יֵצֵא מִמֶּנּוּ בְּצוּרָה שֶׁל עֲמוּד אֵשׁ.
סְקָבָא דְשִׁתָּא - רִיגָלָא – הַפָּצַע (=זֶמֶן הַתּוֹרֵפָה) שֶׁל הַשְּׁנָה הוּא זֶמֶן הַרְגָל.	לֹא הָוָה מְבָרָא – לֹא הִיתָה מַעֲבֹרָתָהּ.
אֶסְקִינָהוּ – הֶעֱלוּ אוֹתוֹ.	שְׁוִיתִיהָ לְדָמָּ □ תִּרְתִּי מְעִי – הִיִּיתִי עוֹשֶׂה אֶת דְּמִיךְ כְּשֵׁתִי מַעוֹת.
אֶשְׁקוּלוּ דְרָגָא מְקַמִּיָּהוּ – הוֹרִידוּ אֶת הַמְדֵּרְגוֹת מִפְּנִיָּהוּ.	נְקֻטִּיהָ לְדִיקְלָא – נִתְפַּס בְּדִקְלָא.
נָפַל נְהוּרָא בְּאִיפּוֹמָא - נִעֲשָׂה אוֹר בְּאִרְוּבָה.	וְקִסְלִיק וְאַזִּיל – וְהָיָה עוֹלָה וְהוֹלֵךְ.

עֵינִן בְּדַבְרֵי הַפְּתִיחָה לַסּוּגִיָּה.

אֲנִי רּוֹצֵה לַעֲמוּד עַל דַּעַת רַב אֲשִׁי בַסּוּגִיָּה.

אמר רב: מַלְקִין עַל יִיחוד, וְאִין אוֹסְרִין עַל הִיִּיחוד.

אמר רב אשי: לֹא אֲמַרְן אֲלֵא בִיִּיחוד פְּנוּיָה, אֲבָל בִּיִּיחוד דַּאֲשֵׁת אִישׁ לֹא, שְׁלֹא תֵּהֵא מוֹצִיא לַעַז עַל בְּנִיהָ.

מר זוטרא מַלְקִי וּמַכְרִיז.

אמר ליה רב נחמן מִפְּרַהֲטִיא לְרַב אֲשִׁי: מַר נָמִי לִילְקִי וּלְכַרִּיז!

אמר ליה: אֵיכָא דְשָׁמַע בְּהָא וְלֹא שָׁמַע בְּהָא.

רַב אֲשִׁי פּוֹסֵק שַׁעַל יִיחוד שֶׁל אֲשֵׁת אִישׁ - לֹא מַלְקִין, וְהִסִּיבָה שְׁלֹא תֵּהֵא מוֹצִיא לַעַז עַל בְּנִיהָ.

מַר זוֹטְרָא מַלְקָה וּמַכְרִיז שֶׁהַמַּלְקוֹת הִיוּ עַל יִיחוד וְלֹא עַל זְנוּת.

שׁוֹאֵלֶת רַב נַחֲמָן אֶת רַב אֲשִׁי: מַר נָמִי לִילְקִי וּלְכַרִּיז!

תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל רַב אֲשִׁי: אֲמַר לִיה: אֵיכָא דְשָׁמַע בְּהָא וְלֹא שָׁמַע בְּהָא.

יִשְׁמַעוּ שֶׁהִיא קִיבֵּלָה מַלְקוֹת אֲבָל לֹא יִשְׁמַעוּ אֶת הַכְּרֹזוֹת שֶׁהַמַּלְקוֹת הֵן מִשּׁוּם יִיחוד וְלֹא מִשּׁוּם זְנוּת.

לְפִי דַּעֲתִי בַּמִּצָּב שֶׁל הַתְּקִשּׁוֹרֹת בְּדוּרָנוּ שְׁמַאֲשִׁימִים אָדָם עוֹשִׂים זֹאת בְּפִרְסוּם גָּדוֹל אֲבָל כְּשֶׁהִתְבָּרַר שֶׁהוּא חָף מִפְּשַׁע מִפְּרַסְמִים יָדִיעָה קִטְנָה בַּעֲתוֹן רַב אֲשִׁי צוּדֵק מְאֹד בְּקִבְעֵתוֹ "אֵיכָא דְשָׁמַע בְּהָא וְלֹא שָׁמַע בְּהָא".

זו התשובה לשאלה 5.

כיון שיש ביחידה הרבה מילים ארמיות נתנו את ביאורי המילים ביחידה עצמה.

סיכום דיני ייחוד מובא בעמוד 154 לסיכום הסוגיה.

ביחידה זו עוסקים התלמידים בהרחבה ביחידה לחיי משפחה ולומדים מגמרא זו על כוחו הגדול של היצר הרע ובד בבד הם לומדים שהאדם יכול להתגבר עליו. עיין גם בשו"ת"ם האקטואליים בסוף הסוגיה.

שאלות מבחן

1. "שאני רב ביבי דשושבניתיה הואי וגייסא ביה". הסבר על פי המובאה, מדוע החמירו במקרה זה

באיסור ייחוד יותר מהמקובל? (6 נק')

1. החמירו במקרה זה יותר מן המקובל שאפילו שהבעל נמצא בעיר אסרו את הייחוד כיוון שאשתו של

רב יוסף הכירה את רב ביבי והם רגילים להיות זה בחברתו של זה ויכולים להגיע יותר בקלות לידי

עבירה.

2. "אמר רב: מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד" – הסבר את דברי רב.

א. הסבר את דברי רב.

ב. כתוב שני מצבים שבהם גבר אישה שאינם קרובי משפחה שוהים לבד בחדר, ואף על פי כן אין

חוששין משום ייחוד. בתושבתך כתוב את הנימוק בכל אחד מן המצבים.

יחידה מג

עיין בפתיחה לסוגיה אודות תפקידו החיובי של השטן.

גם בסוגיה זו הבאנו את ביאורי המילים כיוון שיש הרבה מילים ארמיות בסוגיה.

יחידה מד

עיין בפתיחה לסוגיה. אנשי כנסת הגדולה ביטלו את יצר הרע מקרובות. וזה המקור לדברי רב יהודה אמר

רב אסי.

מומלץ לעשות את העבודה תוך כדי ההתקדמות בכיתה.

יחידה מה

שאלת מבחן

לא ילמד רווק סופרים

1. "לא ילמד אדם רווק סופרים".

א. הסבר את המשפט. (3 נק')

ב. מה טעם איסור זה? (4 נק')

1. א. רווק לא יהיה מלמד תינוקות של בית רבן.

ב. טעם האיסור הוא מפני שאמותיהם של התינוקות מצויות אצל המלמד מאחר שמביאות את

בניהם לבית הספר, ויש לחוש לקרבה לא רצויה ביניהם.

לשאלה 3

אם הילדים באים לבד ללא ההורים יכול הרווק ללמד תלמידים בוגרים.

יחידה מו

לשאלה 8

רבי נהוראי לא חולק על הברייתא אלא סובר שלבנו מתאים ללמוד תורה, כי ראה שהוא זריז וממולח

ותלמודו מתקיים בידו, בעניין שיהא תלמיד חכם וצדיק גמור שמלאכתו תהא נעשית על ידי אחרים.

אבל כל אדם חייב ללמד את בנו אומנות.

העשרה

בהעשרה הבאנו את הסברו הנפלא של המהרש"א למאמר "טוב שברופאים לגיהנם". אם רופא חוטא

בחטא הגאווה הוא מגיע לו גיהנם. אם הוא מוכן להתייעץ ולא לסמוך רק על עצמו הוא רופא ראוי.

מומלץ לקרוא את הספר "אתהלך" של אהרן מרגלית בהוצאת פלדהיים. ספר מדהים.

1. "כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים"

א.מה ההבדל בין איסור ייחוד לכל אדם לבין איסור ייחוד לאדם שעסקיו עם נשים?

ב.מדוע נקבע דין אחר לאדם שעסקיו עם נשים? היעזר ברש"י.

2. "לא ילמד אדם את בנו ... רועה וחנווני שאומנותן אומנות ליסטים".

מדוע שני המקצועות האלה נחשבים ל"אומנות ליסטים" הסבר.

מבחן לדוגמא

1. כל מצוות הבן על האב

ד. "כל מצוות הבן על האב" - כתוב שתי אפשרויות להסבר המשנה. ציין איזו אפשרות התקבלה

לבסוף. (6 נק')

ה. "איש אמו אביו תיראו' הרי כאן שנים" - כתוב מי הם ה"שניים", וכיצד לומדת הברייטא

שמדובר ב"שניים" (3 נק')

ו.הסבר כיצד הכתוב בברייטא תואם לדברי רב יהודה (4 נק').

2. מצוות פדיון הבן

א. לראובן נולד בן בכור. לראובן נודע שאביו לא פדה אותו.

(1) לדעת ר' יהודה את מי יפדה ראובן ראשון, את עצמו או את בנו? נמק.

(2) לפי דברי יר' ירמיה, באיזה מקרה יהיה הדין מוסכם על הכל, מה יהיה הדין ומה טעמו?

(8 נק')

ב. "פדיון הבן דלאו מצוות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות". מדוע מצוות פדיון הבן

נחשבת למצוות עשה שאין הזמן גרמא? (5 נק')

3. כיבוד אב ואם

א. "חזרו והודו למאמרות הראשונות". מה הן המאמרות הראשונות, מדוע בתחילה לא הודו להן

מלכי ארץ, ומה היתה הסיבה שחזרו והודו להן? (6 נק')

ב. "עד היכן כיבוד אב ואם" - הסבר את השאלה, וכתוב שתי תשובות שונות לשאלה (התשובות

מופיעות בשני דפים שונים בגמרא). (7 נק')

4. משל אב או משל בן

א. "משל מי? ... משל אב ... משל בן". הסבר את בעיית הגמרא, ואת שתי האפשרויות להשיב

על הבעיה. (6 נק')

ב. "ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה". הסבר את קושיית הגמרא ואת תשובתה? (7 נק')

5. מפני שיבה תקום

- א. "רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים". העתק את המשפט למחברתך, פסק והסבר (6 נק')
- ב. הסבר מדוע ר' יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא, ומדוע תנא קמא לא פירש כמו ר' יוסי הגלילי? (7 נק')

6. עמידת בעלי אומניות בעת מלאכתם

- א. "מכאן אמרו אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם". "מכאן אמרו" - מנין נלמדה הלכה זו? (6 נק')
- ב. "נמצאת מכשילן...ולאו משום חיבוב מצוה" (רש"י)
- (1). על איזו מצוה מדובר, וכיצד באה לידי ביטוי חביבותה? (3 נק')
- (2). לאיזה כשולן יש לחשוש, ומדוע? (4 נק')

7. ייחוד

- א. בגמרא נלמד איסור ייחוד ממסית. מה העבירה של המסית? (2 נק')
- ב. כיצד למדו מפסוק העוסק במסית על איסור ייחוד? (5 נק')
- ג. "שאני רב ביבי דשושבניתיה הואי וגייסא ביה". הסבר ע"פ המובאה, מדוע החמירו במקרה זה באיסור ייחוד יותר מהמקובל? (6 נק')

פרק שני או שלישי

פרק שני (22 נקודות)

אם בחרת לענות על פרק שני, חובה עליך לענות על שאלה 8 (8 נק'), ועל שתי שאלות מבין שאלות 9-11 (לכל שאלה - 7 נקודות).

שאלת חובה

תפילין ומצוות עשה שהזמן גרמא

8. א. מדוע מצות תפילין היא מצות עשה שהזמן גרמא? כתוב הסבר אחד. (2 נק')
- ב. "ונקיש תפילין למזוזה? תפילין לתלמוד תורה איתקיש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שניה...". הסבר את שאלת הגמרא ואת התשובה. בדברך פרט מה היא "פרשה ראשונה" ומה היא "פרשה שניה". (6 נק')

כיבוד הורים ומצוות אחרות

9. אחד מהוריו ביקש ממך לעזור בניקיון הבית כי הדבר דחוף מאד. באותו הזמן מתקיים שיעור תורה בבית הכנסת, ואתה רוצה מאד לשמוע את השיעור.
כתוב כיצד יש לנהוג. הוכח דבריו מסוגית הגמרא. (7 נק')

האוכל בשוק

10. "האוכל בשוק דומה לכלב...פסול לעדות".
א. מה הדמיון בין אוכל בשוק לבין כלב? (3 נק')
ב. מדוע האוכל בשוק פסול לעדות? (4 נק')

לא ילמד רווק סופרים

11. "לא ילמד אדם רווק סופרים".
א. הסבר את המשפט. (3 נק')
ב. מה טעם איסור זה? (4 נק')

פרק שלישי (22 נקודות)
אם בחרת לענות על פרק שני, חובה עליך לענות על שאלה 12 (8 נק'), ועל שתי שאלות מבין שאלות 13-15 (לכל שאלה - 7 נקודות).

שאלת חובה

ברכה על מצוות עשה שהזמן גרמא

12. א. כיצד הוכיח רבנו תם מהגמרא שאשה יכולה לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא? (3 נק')
ב. יש שכתבו שאשה איננה רשאית לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא. מדוע? בתשובתך פרט מנהג שתי עדות בשאלה זו. (4 נק')

נשים לומדות תורה

13. אשה פטורה מללמוד תורה, אך פוסקים בני זמננו כתבו: "אדרבה, כדי שאישיותה הדתית לא תפגם, היא חייבת להרחיב את ידיעותיה התורניות" (הרב יעקב אריאל).
כתוב מה הסיבה שגרמה לשינוי זה, והסבר את הצד החיובי שבשינוי.

כיבוד הורים ומצוות אחרות

14. דן הוא תושב קנדה והוא רוצה לעלות לארץ- ללמוד בה, להתגייס לצבא ולהקים משפחה. הוריו מתנגדים לכך מאד מפני שהם חוששים מהמצב הביטחוני בארץ.
א. כתוב כיצד על דן לנהוג ומדוע. בתשובתך התייחס ל"מורא" ו"כיבוד" אב. (4 נק')
ב. כתוב מחלוקת בשאלה דומה המופיעה בגמרא (3 נק')

נסיעה של איש ואשה לבדם במכונית

15. הרב משה פיינשטיין כתב: "ליסע יחד עם אשה במכונית, לכתחילה ודאי אין להתיר... אבל בשעת הדחק... יש להתיר".

א. מדוע אין להתיר לכתחילה? בתשובתך התייחס לנסיעה משותפת ביום ונסיעה משותפת בלילה. (4 נק')

ב. באיזה מצב ניתן להתיר? כתוב דוגמא והסבר מדוע. (3 נק')

תשובון למבחן לדוגמא

פרק ראשון

1. א. 1. כל מצוות שהבן צריך לעשות לאביו.
2. כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.
האפשרות שהתקבלה: כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.
ב. "השנים הם הבן והבת שחייבים במצוות מורא אב, ולמדו זאת מהמילה "תיראו" בפסוק שהיא בלשון רבים.
ג. על פי דברי רב יהודה, המשנה מדברת על מצוות האב כלפי בנו וגם הבריתא מדברת על חיובי האב כלפי בנו.
2. א. 1. לדעת ר' יהודה על ראובן לפדות קודם את בנו. מאחר שמצות הפדיון של ראובן אינה מוטלת עליו אלא על אביו, ולעומת זאת מצות פדיון בנו מוטלת עליו.
2. המקרה: כשנכסי ראובן הם 5 סלעים בלבד. הדין המוסכם הוא: על ראובן לפדות קודם את עצמו. הטעם: עדיף שאדם יקיים מצוה שמוטלת על גופו שלו עצמו, על פני מצוה שהוא צריך לקיים בגופו של מישהו אחר.
ב. המצווה חלה לאחר שמלאו שלושים יום לבן שהוא בכור לאמו. מאז ואילך אין למצווה הפסק ויכול לפדות כל ימי חייו. לכן מצוות פדיון הבן נחשבת למצוות עשה שאין הזמן גרמא.
3. א. המאמרות הראשונות הם הדברות הראשונות "אנכי ה'" ו"לא יהיה לך". בתחילה לא הודו להם כי חשבו שה' דורש לכבוד עצמו כמו כל מלך. והמצוות הם לכבודו. הסיבה שחזרו והודו להם כיון שראו שה' מצווה על כיבוד הורים ולא על כבוד עצמו.
ב. השאלה היא: עד כמה צריך להשקיע/להתאמץ/לספוג בקיום מצות כבוד הורים. התשובה הראשונה בדף לא, א. בדברי עולא שאמר "צאו וראו מה עשה גוי אחד באשקלון"- דמה בן נתינה. התשובה השניה בדף לב, א בדברי רבי אליעזר שאמר "כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו".
4. א. נחלקו האמוראים בגמרא מנין המימון בשביל להאכיל ולהשקות את ההורים.
אפשרות אחת "משל בן", כלומר שהבן חייב להוציא ממון משלו להאכיל את אביו, שזה חלק מהחיוב של כיבוד אב ואם, לפרנסם משלו.

אפשרות אחרת היא "משל אב", כלומר הוצאת הממון מוטלת על האב עצמו ואין הבן צריך להוציא מממונו להאכיל את אביו.

ב. כתוב בברייטא שצריך לכבד את ההורים אפילו שיש חסרון כיס בדבר ולומדים זאת מגזירה שווה. אם כיבוד הורים משל אב, קיום המצווה אינו כרוך בהוצאת כסף וזה סותר את הברייטא. תרצה הגמרא שגם למאן דאמר משל אב, יש חסרון כיס המתבטא בביטול מלאכה, כלומר שעל הבן לבטל מלאכתו עבור כיבוד הורים אף שלהוציא ממון ממש אינו צריך.

5. א. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא? איכא בינייהו יניק וחכים.

גם תנא קמא וגם רבי יוסי הגלילי לומדים שמצות קימה היא בפני זקן וחכם. תשובת הגמרא שהנפקא מינה היא ביחס למי שהוא יניק וחכים- צעיר שהוא תלמיד חכם. לפי תנא קמא לא צריך לעמוד מפניו כי הוא איננו זקן. ולפי רבי יוסי הגלילי התנאי הוא החוכמה ולכן צריך לעמוד מפניו גם אם הוא צעיר.

ב. רבי יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא. לשיטתו של תנא קמא שצריך גם זקן וגם חכם הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה (שנים) זקן (חוכמה) תקום והדרת. תנא קמא לא פירש כך ר' יוסי הגלילי, כי לשיטתו של ר' יוסי הגלילי שצריך זקן או חכם, הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן.

6. א. "תקום והדרת". הגמרא מקישה "קימה" ל"הידור"- יש לקום ולהדר רק כשאין בכך ביטול מלאכה, ומקישים "הידור" ל"קימה" - יש לקום ולהדר רק כשאין חסרון כיס בהידור בכך. מהיקשים אלו למדו שאין בעלי אומנויות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים כי יש להם חסרון כיס בקימה והם אינם חייבים להדר כשיש חסרון כיס בדבר.

ב. 1. המצווה היא הבאת בכורים. חביבותה של המצווה באה לידי ביטוי בכך שבעלי אומנויות עומדים בפני מביאי הביכורים בשעה שהם עוסקים במלאכתם, למרות שהם אינם חייבים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקים במלאכתם.
2. הכישלון שיש לחשוש ממנו שאנשים לא יביאו בכורים כי יאמרו שמזלזלים בהם בכך שלא קמים מפניהם.

7. א. מסית לעבודה זרה.

ב. בפסוק כתוב "כי יסיתך אחיך בן אמך".

שואלת הגמרא: וכי בן אמך מסית ובן אב אינו מסית מדוע כתוב דווקא "בן אמך" בפסוק? אלא כתוב "בן אמך" להשמיע לנו את ההלכה שהבן מצוי אצל אמו, כי בן נמצא עם אמו בסתר ומשום כך מצוי יותר שיסית. ומכאן שאסור להתייחד עם כל שאר העריות שבתורה.
ג. החמירו במקרה זה יותר מן המקובל שאפילו שהבעל נמצא בעיר אסרו את היחוד כיוון שאשתו של רב יוסף הכירה את רב ביבי והם רגילים להיות זה בחברתו של זה ויכולים להגיע יותר בקלות לידי עבירה.

פרק שני

8. א. מצוות תפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא. יש זמנים שאדם פטור מתפילין: בלילה או בשבת ויום טוב.

ב. הגמרא שואלת למה להקיש תפילין לתלמוד תורה ולפטור נשים מתפילין, נקיש תפילין למזוזה ונשים תהיינה חייבות בתפילין כמו שהן חייבות במזוזה. תשובת הגמרא: במזוזה יש שתי פרשיות: "שמע ישראל" – פרשה ראשונה, "והיה אם שמוע" – פרשה שנייה. פרשיות אלו הם גם בתפילין. בפרשה הראשונה, הפסוק על תפילין צמוד לפסוק העוסק בתלמוד תורה (לפניו), ולפסוק העוסק במזוזה (אחריו). אך בפרשה השנייה, הפסוק שעוסק בתפילין צמוד לפסוק העוסק בתלמוד תורה (אחריו), ורק אחרי כן מופיע הפסוק העוסק במזוזה.

9. יש כאן התנגשות בין שתי מצוות: כיבוד הורים ותלמוד תורה שהיא מצווה עוברת כי השיעור מתקיים עכשיו. בין לפי אלעזר מן מתיא שאומר שעושים את המצווה כי הבן והאבא חייבים במצווה, בין לפי איסי בן יהודה שאומר שאם אפשר למצווה להיעשות על ידי אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו, במקרה שלפנינו אי אפשר למצווה להיעשות על ידי אחרים ולכן ילך לשיעור.

10. א. הדמיון בין כלב לאוכל בשוק שניהם אינם מתביישים ואינם מקפידים על כבודם.
ב. האוכל בשוק פסול לעדות כיון שאין לו בוש פנים ואינו מקפיד על כבודו ולכן הוא לא יתבייש לזלזל בעצמו ולהעיד שקר.

11. א. רווק לא יהיה מלמד תינוקות של בית רבן.
ב. טעם האיסור הוא מפני שאמותיהם של התינוקות מצויות אצל המלמד מאחר שמביאות את בניהם לבית הספר, ויש לחוש לקירבה לא רצויה ביניהם.

פרק שלישי

12. א. בתחילה חשב רב יוסף שסומא פטור מן המצוות, והוא שמח כי חשב שאדם שאינו מצווה ועושה, גדול ממצווה ועושה. אם אדם שאינו מצווה לא יכול לברך, כיצד רב יוסף שמח על כך? מכאן שגם מי שאינו מצווה ועושה יכול לברך.
ב. אשה אינה רשאית לברך כי היא איננה יכולה לומר "וציונו" מאחר שה' לא ציוה אותה. מנהג קהילות אשכנז כשיטת ר"ת, ומנהג קהילות ספרד כשיטת הרמב"ם והן אינן מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמן.

13. בעבר נשים היו עסוקות בעבודות הבית, ולא היה להן פנאי ללימוד תורה. כיום נשים לומדות והן בעלות השכלה, מפרנסות ועובדות. לא יתכן שבימינו שהאשה לומדת את שאר המקצועות ברמה

גבוהה רק בלימוד התורה תישאר ברמה נמוכה. השינוי הוא חיובי כי הלימוד מעצים את הנשים, ומוסיף להן ידיעות, והעמקה בלימוד תורה.

14. א. על דן לעלות לארץ ישראל בניגוד לרצון ההורים. אין בעיה של מורא אב, כי הוא איננו מזלזל בדבריהם, אלא רוצה לקיים מצוות. אין בעיה של כיבוד אב, כי כיבוד הוא לעשות בשביל ההורים להאכיל להשקות וכד', במקרה שלנו דן עושה לעצמו. הדאגה של ההורים היא לדן, ולא לכבודם שלהם.

ב. אבא אומר השקיני מים ומצווה לעשות - מצווה עוברת כגון לקבור את המת או לוית המת. אלעזר בן מתאי אומר מניח אני את כבוד אבא ועושה את המצווה, שאני ואבא חייבים במצווה אפילו שהמצווה יכולה להיעשות על ידי אחרים. ואיסי בן יהודה אומר שאם אפשר למצווה להיעשות על ידי אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו. ובזה נחלקו. הלכה כאיסי בן יהודה.

15. א. אין להתיר לכתחילה. בנסיעה משותפת בלילה יכול לנסוע לדרך צדדית ולהתייחד עמה, בנסיעה משותפת ביום יכולים להניח את המכונית וללכת למקום סתר.

ב. ניתן להתיר בשעת הדחק. דוגמאות לשעת הדחק (מספיק דוגמא אחת): אשה משכנתיו מבקשת ממנו לנסוע. אשה מבקשת ממנו טרמפ ואם לא יכניסנה יאמרו שהוא צר עין ואכזרי. הסיבה להתיר: לא חוששים באנשים כשרים שמא יטה מן הדרך ובדרך עצמה יש הרבה מכוניות ואין חשש שיעשה מעשה אסור.

מבחן בגמרא. דפים ל ע"א – לב ע"א.

צדיקים אחרי תקופה ארוכה של לימוד פורה.. תאמינו בעצמכם שתצליחו בעז"ה!
כל שאלה שווה 10 נ"ק. קראו טוב את השאלות ולא לשכוח לחייך, לשמוח ולהרגע..

1. "תנו רבנן: "ושננתם" שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך" - ל' ע"א.

א. איך הפ"ס "אמור לחכמה אחותי את" קשור לדין הנ"ל? ל ע"ב (5 נק)

ב. ת"ר "ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים"

קרא את המשל שכותבת הגמרא וכתוב רק את הנמשל. (5 נק)

2. "חייב אדם למולו... להשיאו אישה, ללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים"

א. מניין לגמרא שחייב אדם להשיא אישה לילדיו? במה מתקשה הגמרא בקשר לביתו של האבא וכיצד מתרצת? (2 נק)

ב. מניין לגמרא שחייב אדם ללמד את בנו אומנות? (2 נק)

ג. מה ההבדל בין שיטת רבי יהודה לחכמים לגבי הדין שחייב אדם ללמד את בנו אומנות? (4 נק)

ד. מניין לגמרא שחייב אדם ללמד את בנו לשוט בנהר? (2 נק)

3. כל מצוות האב על הבן. ל ע"ב

ז. "כל מצוות האב על הבן" - כתוב שתי אפשרויות להסבר המשנה. ציין איזו אפשרות התקבלה לבסוף. (5 נק)

ח. "איש אמו ואביו תיראו" הרי כאן שנים - כתוב מי הם ה"שניים", וכיצד לומדת הבריי"ת שמדובר ב"שניים" (5 נק)

4. הגמרא משווה בין כיבוד ההורים לכיבוד ה', בין יראת ה' ליראת ההורים ובין קללת

ה' (ברכת ה' - בלשון של "סגי נהור")

א. הבא את הלימוד (הפ"ס והדרשה) של הגמרא לכל שלשת ההשוואות. (7 נק)

ב. לאיזה פעולה הגמרא לא השוותה בין ההורים לה? מדוע? (3 נק)

5. שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר.... לא ע"א

א. כתוב בלשונך את שאלת בן האלמנה? (2 נק)

ב. מהי תשובת ר"א לשאלה? הסבר את תשובתו! (4 נק)

ג. מה שואל בן האלמנה את רבי יהושוע? (2 נק)

ד. מהי תשובתו של רבי יהושוע? (2 נק)

6. כיבוד אב ואם - לא ע"א

-
- א. "חזרו והודו למאמרות הראשונות". מה הן המאמרות הראשונות, מדוע בתחילה לא הודו להן מלכי ארץ, ומה היתה הסיבה שחזרו והודו להן? (3 נק')
- ב. "עד היכן כיבוד אב ואם"- הסבר את השאלה, וכתוב שתי תשובות שונות לשאלה (התשובות מופיעות בשני דפים שונים בגמרא). (7 נק')

7. "אמר ר' חסדא : גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה..."

- א. הסבר את פסק ר' חנינא. מה הסיבה לכלל שכתב? (2 נק)
- ב. מהו הקל-וחומר שלמד ר' חנינא בעקבות כלל זה? (2 נק)
- ג. "מריש הו"א מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה... עבידנא יומא טבא לרבנן"
1. מהי שיטת רבי יהודה? (4 נק)
2. מדוע בתחילה רב יוסף רצה שההלכה תהיה כרבי יהודה ומה הייתה הסיבה שר' יוסף חזר בו? (2 נק)

8. "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו ומביאו לחיי העולם הבא"

- א. הסבר את דברי הגמרא (5 נק)
- ב. הגמרא מבארת שאפשר לכבד את ההורים גם במותם- כתוב שני אופנים לכך. (5 נק)
- ### 9. "משל אב או משל בן"
- א. "משל מי? ...משל אב ...משל בן". הסבר את שאלת הגמרא, ואת שתי האפשרויות להשיב על השאלה (2 נק)
- ב. "ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה". הסבר את קושיית הגמרא על מי הגמרא מקשה? מהי תשובתה של הגמרא? (4 נק)
- ג. "שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם? ...ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מינה להכלימו?" הסבר את שאלת הגמרא? על מי הגמרא מקשה? (2 נק)
- מהו התירוץ? (2 נק)

10. כיבוד הורים ומצוות נוספות.

- דן הוא תושב קנדה והוא רוצה לעלות לארץ- ללמוד בה, להתגייס לצבא ולהקים משפחה. הוריו מתנגדים לכך מאד מפני שהם חוששים מהמצב הביטחוני בארץ.
- א. כתוב כיצד על דן לנהוג ומדוע. בתשובתך התייחס ל"מורא" ו"כיבוד" אב. (5 נק)
- ב. כתוב בלשונך סיפור אותו אהבת שקשור לכיבוד ההורים, הבא לו דוגמא מהחיים של ימינו. (5 נק)
- ג. אחד מהוריו ביקש ממך לעזור בניקיון הבית כי הדבר דחוף מאד. באותו הזמן מתקיים שיעור תורה בבית הכנסת, ואתה רוצה מאד לשמוע את השיעור.
- כתוב כיצד יש לנהוג, עליך לנמק את תשובתך, רק תשובה מנומקת תתקבל. (בנוסף 5 נק')

בהצלחה גדולה!!!!

מבחן מסכם בקידושין

1. כל מצוות הבן על האב

- א) "איש אימו ואביו תיראו" – מה לומדת הבריתא מפסוק זה וכיצד היא לומדת זאת? (5 נק')
- ב) כיצד מדרש זה מוביל להסבר הכלל במשנה "כל מצוות הבן על האב"? (5 נק')
- ג) מה תפקידה של הבריתא "האב חייב בבנו" בסוגיה זו? (3 נק')

2. סדרי קדימויות

- ד) לפי רבי ירמיה (בהסברו את הבריתא),
(3) מהו המקרה עליו חלקו בבריתא לפי רבי ירמיה? (4 נק')
- 4) מי קודם בפדיון הבן – האב או הבן? פרטי את הדעות השונות (אין צורך להסביר את הטעם) (2 נק')
- ה) לפי הבריתא, מי קודם בלימוד תורה – האב או הבן? פרטי. (3 נק')
- ו) לפי הבריתא, מה קודם – לישא אישה או ללמוד תורה? ומה דעת האמוראים בעניין? פרטי. (4 נק')

3. חובת הסב ללמד את נכדו תורה

- ד) מה היה עושה סבו של זבולון בן דן ומה רוצה רב יהודה בשם שמואל להוכיח ממעשה זה? (5 נק')
- ה) הביאי שני פירושים שונים לפסוק "והודעת לבניך ולבני בניך" ושני פירושים לפסוק "ולמדתם אותם את בניכם". (4 נק')
- ו) מה המעלה בלימוד תורה לנכד לפי ריב"ל? כיצד הוא לומד זאת? (4 נק')

4. "ללמדו אומנות"

- א) מהם שתי הדרכים בהן הגמרא מוכיחה שאדם חייב ללמד את בנו אומנות מתוך הפסוק "ראה חיים עם אשה אשר אהבת"? (5 נק')
- ב) "כל שאינו מלמדו אומנות" – מה הם שתי הדעות אליהן מתייחסת הגמרא בשאלתה "מאי ביניהו"? הסבירי את השאלה. (4 נק')
- ג) מהו ההבדל המעשי בין שתי דעות אלו? הסבירי על פי רש"י (ד"ה "עיסקא"). (4 נק')

5. כיבוד אב ואם

- ד) "דאמר רבי חנינא: גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצוות ועשה" – הסבירי משפט זה. מה הקשר בין משפט זה לדיון בכיבוד אב ואם? (5 נק')
- ה) מאיזה חכם לומדים שמה שחשוב בכיבוד הורים הוא דרך הכיבוד ולא כמות הכיבוד? הסבירי את דבריו. (4 נק')

ו) הביאי דוגמא אחת לחכם ממנו לומדים שמצוות כיבוד אב ואם היא מצווה שקשה מאד לעמוד בה ולהגיע לכבוד מקסימלי (הביאי את סיפורו ולא רק את שמו). (4 נק')

6. משל אב או משל בן

ד) הסבירי את הבריייתא: "נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס". (4 נק')

ה) "ב' אחים שני שותפים האב ובנו וכו'" – מדוע הבריייתא נדרשת להסביר שמותר לזוגות אלו להאכיל זה את זה מעשר עני ולפדות זה לזה מעשר שני? (מה היינו חושבים אילו לא היתה מלמדת זאת?) (4 נק')

ו) הסבירי את המושג "להעדפה". מדוע רוצה הגמרא לומר שהבריייתא מדברת על העדפה? (5 נק')

7. "הנשרפים בנסקלים"

- א) הסבירי את המקרה "הנסקלים בנשרפים". מה יפסוק רבי שמעון במקרה זה ומדוע? (4 נק')
- ב) מה הבעיה בהצגת דעת רבי שמעון בעזרת המקרה "הנשרפים בנסקלים" ומדוע הצגת דעתו בעזרת המקרה בסעיף (א) עדיפה? (5 נק')
- ג) מדוע דיון זה הובא בהקשר של כיבוד אב ואם? (3 נק')

שאלות חזרה- יש לענות ולקרוא מתוך הגמרא.

דף לב ע"א-סוגיית "משל מי"

1. הסבר את שאלת הגמרא.
2. מהם תשובות הגמרא.
3. כתוב את טעם רב יהודה
4. כתוב את טעמו של ר' נתן (לא מופיע בגמרא- לפי דעתך)
5. מה מקשה הגמרא על דברי ר' נתן?
6. כיצד ר' נתן מתרצה?
7. "ת"ש שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם" – כתוב על מי מקשה הגמרא ומדוע.
8. מדוע רב הונא קרע את בגדו של בנו רבה?
9. מדוע היה מותר לו לעשות זאת?

"הנשרפים בנסקלים"

1. על מה נחלקו רב יחזקאל ובנו רב יהודה?
2. מדוע שמואל מעביר ביקורת על רב יהודה? (מה רב יהודה עשה שלא בסדר?)
3. מה הסיוע(הראיה) שמביא שמואל לביקורת שנתן לרב יהודה על מה הוא מסתמך?
4. "אלעזר בן מתאי אומר אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות" כתב מהי שאלת הגמרא.
5. מהי תשובתו?
6. איסי בן יהודה חולק וחושב אחרת. מהי דעתו?

"אב שמחל, רב שמחל"

1. לפי רב יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא אב שמחל על כבודו כבודו מחול?
2. אם כן, מה זה אומר שכבודו מחול?
3. לפי רב יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא האם כבודו של רב מחול?
4. מדוע לדעתך, יש הבדל בין רב לבין אב לגבי היכול שלהם למחול על כבודם?
5. רב יוסף חולק וסובר אחרת מהי דעתו ומה טעמו?
6. רבא חולק על רב יוסף, הסבר את דבריו של רבא.
7. לאחר מכן רבא מבין שבאמת רב יוסף צדק. והגמרא ממשיכה להקשות דרך סיפורים. מה הקושיא?
8. מהו התירוץ? (מדוע הסיפורים הללו אינם קשים על דברי רב יוסף ורבא)
9. נשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול?
10. מה מקשה הגמרא על דין זה? בסיפור רבן גמליאל הוא הנשיא.
11. כיצד מתרצת?
12. מלך כבודו מחול או לא?

"מפני שיבה תקום והדרת"

1. "ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי" מהו זקן אשמאי?

-
2. מהי שאלת הגמרא?
3. מה סובר ת"ק (חכמים) בשאלה זו?
4. מה טעמו?
5. מה סובר ר' יוסי הגלילי בשאלה זו?
6. מה טעמו?
7. מה ההבדל (שבא לדי ביטוי בהלכה מסוימת) בין ת"ק (חכמים) לבין ר' יוסי הגלילי?
8. מהו טעמם של כל אחד ואחד? (שימו לב אני לא שואל למה חכמים לא אומרים כר' יוסי ולמה ר' יוסי לא סובר כחכמים)
9. בונים: מדוע חכמים לא סוברים כר' יוסי ולמה ר' יוסי לא סובר כחכמים?
10. "יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור "
- מהי שאלת הגמרא?
11. מהי התשובה?
12. "יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס" מהי שאלת הגמרא?
13. מהי התשובה?
14. דף לג ע"א: "מכאן אמרו אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקים במלאכתם ולא והתנן כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום"
- נקד את הקטע הזה וכתוב מהי שאלת הגמרא.**
15. "א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים"
- מה תשובת הגמרא?
16. מסקנת הגמרא היא: "אמר רבי יוסי בר אבין בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים" מהי דעתו של רבי יוסי?
17. כעת הגמרא מסתייגת ואומרת: "ודלמא שאני התם דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא" כתוב כיצד ניתן להסביר **אחרת** ממסקנת הגמרא שאמר רבי יוסי.
18. "יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור"
- מהי שאלת הגמרא?
19. מהי תשובת הגמרא?
20. "אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ולא והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא אמר ליה לאבוה שני חומשים שנית לו בספר תהלים ולא עמד מפני"
- מהי שאלת הגמרא?
21. כתוב בלשונך את הראיה לקושיית הגמרא (תרגם את הסיפור)

22. "ותו בר קפרא ואמרי לה ר' שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואזיל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שלישי שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר" תרגם את סיפור הנוסף שמביאה הגמרא. וכתוב כיצד אבא של ר' שמעון הסביר לבר קפרא שבנו לא קם מפניו.
23. לאחר ההסבר הזה של אביו של ר' שמעון משמע שמסקנת הגמרא היא: הגמרא מיד מסתייגת מהמסקנה ההלכתית הזאת ואומרת: לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ה"נ מסתברא דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא דילמא לאונסיה שאני:
24. "יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך" כתוב את שאלת הגמרא ואת תשובתה.
25. "יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו אטו ברשיעי עסקינן אלא יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה ת"ל תקום ויראת " מה קשה לגמרא עם השאלה "יכול יעצים עיניו..."?
26. בגלל קושיא זו הגמרא שואלת טיפה אחרת, כתוב את שאלת הגמרא המדויקת.
27. תנא איזוהי קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק מלא עיניו אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה אמר להו ולא רב מובהק אנא אמרו ליה לאו אדעתין: תרגם את הגמרא וכתוב לפי גמרא זו, ממתי צריך לקום בפני ת"ח וממתי צריך לקום בפני רבו המובהק?
28. רבי שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת " כתוב מהי שאלת הגמרא ומה תשובתה.
29. אמר אביי נקטינן דאי מקיף חיי אביי מקיף רבי זירא מקיף רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא אמר כמה חציף הא גברא א"ל דלמא ממתא מחסיא ניהו דגסי בה רבנן. תרגם והסבר את דברי הגמרא.
30. "איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע, אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה.
- ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני רבא מיקם לא קאי הידור עבד להו אביי יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחיה רב נחמן משדר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא" **תרגם את הגמרא.**
31. "אמר רבי אייבו אמר רבי ינאי אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים "
- לפי גמרא זו כמה פעמים צריך לקום ביום בפני אותו ת"ח? מדוע ?